

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

katedra občanského práva

RIGORÓZNÍ PRÁCE

MANŽELSTVÍ A JEHO ZÁNİK

-

MARRIAGE AND ITS DISSOLUTION

Mgr. Michaela Ryslová

Vejražkova 983/4, 150 00, Praha 5 – Košíře

Měsíc ukončení rigorózní práce: červen 2012

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci zpracovala zcela samostatně, vyznačila v ní prameny a literaturu, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

.....

V Praze dne

OBSAH

Úvod.....	4-6
1. Manželství.....	7-8
1.1 Vymezení pojmu manželství.....	8
1.1.1 Pojem a definice manželství.....	9-12
1.1.2 Funkce a účel manželství.....	12-15
1.2 Vymezení pojmu rodiny.....	15-16
1.3 Úvahy nad formou uzavření manželství.....	16-20
2. Zánik manželství smrtí a prohlášením manžela za mrtvého.....	21
2.1 Zánik manželství smrtí	21-22
2.2 Zánik manželství prohlášením manžela za mrtvého.....	22-25
2.2.1 Otázka okamžiku zániku manželství při prohlášení manžela za mrtvého.....	25-26
2.2.2 Obnovení manželství.....	26-28
3. Obecné otázky rozvodu manželství.....	29-31
3.1 Historický vývoj.....	31-33
3.2 Stručný nástin řízení o rozvodu manželství z pohledu OSŘ.....	33-38
3.3 Změna pohlaví a právní úprava v novém občanském kodexu.....	38-39
4. Rozvod dle ustanovení § 24 odst. 1 ZR.....	40
4.1 Rozvrat a příčiny rozvratu manželství.....	40-41
4.1.1 Subjektivní a objektivní příčiny rozvratu	41-43
4.1.2 Hluboký a trvalý rozvrat	43-45

4.1.3	Vývoj právních úprav rozvodu na našem území z pohledu formulace kvalifikovaného rozvratu manželství.....	45-50
4.1.4	Vývoj právních úprav rozvodu na našem území z pohledu zjišťování viny a příčiny rozvratu manželství	50-55
5.	Rozvod manželství a nezletilé děti.....	56-57
5.1	První „klauzule proti tvrdosti“ dle ustanovení § 24 odst. 2 ZR.....	57-58
5.1.1	Vývoj právních úprav na našem území z pohledu dopadu na postavení nezletilých dětí.....	58-62
5.1.2	Judikatura k ustanovení § 24, věta druhá ZR před novelou č. 91/1998 Sb.....	62-63
5.1.3	Ustanovení § 24 odst. 2 ZR dle účinné právní úpravy.....	63-66
5.2	Oddělení řízení o rozvod a řízení ve věcech péče o nezletilé.....	66-71
5.2.1	Lhůta k podání návrhu na rozvod a případná změnu poměrů.....	71-77
5.3	Vztah řízení dle ustanovení § 25 ZR a ustanovení § 50 ZR.....	77-78
5.4	Výchova a výživa nezletilých dětí po rozvodu manželství	78-80
6.	Rozvod dle ustanovení § 24a ZR bez zjišťování příčin rozvratu	81-82
6.1	Podmínky rozvodu dle ustanovení § 24a ZR.....	82-89
6.2	Pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody dle ustanovení § 24a odst. 1 písm. b) ZR	89-90
6.3	Smlouvy dle ustanovení § 24a odst. 1 písm. a) ZR.....	90
6.3.1	Smlouva upravující vypořádání vzájemných majetkových vztahů..	90-95
6.3.2	Smlouva upravující vypořádání práv a povinností společného bydlení.....	95-97
6.3.3	Smlouva upravující případnou vyživovací povinnost.....	97-101
6.3.4	Společné prvky smluv	101
6.3.4.1.	Forma, obsah a platnost smluv.....	101-106
6.3.4.2.	Rozsah přezkoumání smluv soudem.....	106-109

6.3.4.3.	Účinnost smluv.....	109-111
6.3.4.4.	Otázka existence smluv v případě zamítnutí návrhu na rozvod.....	111-113
7.	Rozvod dle ustanovení § 24b ZR.....	114-119
	Závěr.....	120-123
	Seznam použitých zkratek	124
	Seznam použité literatury	125-130
	Seznam příloh.....	131-134
	Resumé.....	135-136

ÚVOD

Jako téma své rigorózní práce jsem si vybrala „Manželství a jeho zánik“. Uvedené téma jsem si zvolila z důvodu, že se jedná o problematiku, která je velmi zajímavá, neboť otázky manželství a jeho zániku se týkají téměř každého z nás, neboť každý se nepochybně setkal, ať už přímo nebo zprostředkovaně, přinejmenším ve svém okolí, se sňatkem nebo s rozvodem manželství. Z toho přirozeně pramení i velký zájem veřejnosti o znalost této právní úpravy.

Každé manželství je v ideálním případě uzavíráno na celý život. Význam manželství spočívá zejména v základu rodiny. V posledních letech je však stále více diskutována krize rodiny a manželství. Roste počet jedinců, kteří jsou svobodní celý život, neboť do popředí se dostává partnerské soužití, aniž by došlo k uzavření sňatku.¹ Dochází zejména ke zvyšování sňatkového věku, snižování porodnosti a zvyšuje se podíl dětí narozených mimo manželství. Lidé vstupují do manželství mnohem později než dříve a zároveň zakládají rodinu později. Životní fáze, ve které jedinec žije samostatně nebo s partnerem mimo manželský vztah se značně prodloužila, a to průměrně o pět až deset let.

I s rozvodem manželství se v posledních desetiletích setkáváme stále častěji, neboť roste tolerance rozvodů ve společnosti. Dnes již není rozvod chápán jako stigma, ale naopak je shledáván i lepším řešením, nežli setrvání ve svazku, který je již delší dobu nefunkční. Rozvodovost v České republice (dále jen „ČR“) se v dlouhodobém pohledu vyznačuje narůstající tendencí.² Domnívám se, že toto téma je dnes velice aktuálním problémem v naší společnosti, neboť stále větší počet manželství končí rozvodem.

Ve své práci se budu snažit zachytit předpoklady zániku manželství a nastínit základní a problémové úseky této právní úpravy. Z důvodu širě a obsáhlosti svého tématu budu největší pozornost věnovat zejména problémovým částem rozvodu manželství. Zabývat se budu především zánikem manželství rozvodem z pohledu práva hmotného, procesněprávní rovínou rozvodu manželství se budu zabývat jen okrajově. Jedná se o oblast, která je velmi emocionální, a proto je nutné, aby právní úprava byla skutečně důkladná, a to zejména při ochraně postavení slabších osob (manžela a nezletilých dětí). I z tohoto důvodu si úprava zániku manželství zaslouží zvýšenou pozornost.

Práci jsem rozdělila do sedmi kapitol.

¹Srov. přílohu č. 3.

²Srov. přílohu č. 1.

V první kapitole své studie vymezím dva základní pojmy, jejichž vysvětlení je nezbytné pro další výklad. Velmi podrobně popíši institut manželství, neboť pokud chceme popsat zánik manželství, musíme se nejprve seznámit s institutem manželství. Dále se budu snažit objasnit pojem rodiny, a to přesto, že zákonná definice rodiny není součástí našeho právního řádu. Podrobněji se budu zabývat i úvahami nad zavedením obligatorního civilního sňatku, neboť tato otázka byla v poslední době v souvislosti s připravovaným novým kodexem občanského práva velmi diskutována.

V druhé kapitole se zaměřím na zánik manželství smrtí a prohlášením manžela za mrtvého. Poukážu na nedostatky platné právní úpravy a změny, které přinese nová právní úprava dle nového občanského kodexu.

V třetí kapitole se zmíním o rozvodu manželství z obecného pohledu. Stručně nastíním historický vývoj rozvodu manželství a dále rozvod manželství z procesněprávního hlediska.

Ve čtvrté kapitole se budu zabývat rozvodem dle ustanovení § 24 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů (dále též „ZR“). Podrobněji popíši pojem rozvod a rozvrat manželství. Porovnáám minulou, současnou a budoucí právní úpravu.

Stěžejní a hlavní část své práce zaměřím na postavení nezletilých dětí při rozvodu, neboť to jsou právě ony, kdo při rozvodu nejvíce trpí. Zabývat se budu i historickým vývojem právních úprav.

V šesté kapitole se budu zabývat další variantou rozvodu, a to rozvodem dle ustanovení § 24a ZR. V této kapitole budu věnovat větší pozornost novele ZR provedenou zákonem č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů (dále též „zákon č. 91/1998 Sb.“), zejména přínosům a nedokonalostem, které tato právní úprava přinesla. Podrobněji rozeberu především smlouvy dle ustanovení § 24a odst. 1 písm. a) ZR a budu se věnovat kritikám, které vznikaly po přijetí zákona č. 91/1998 Sb. Dále upozorním na znění nové právní úpravy.

Poslední část své práce hodlám uzavřít další variantou rozvodu, a to rozvodem dle ustanovení § 24b ZR.

Problematiku institutu manželství zpracuji více popisným způsobem, neboť tato část rodinného práva se mi jeví jako méně problémová. Naopak stěžejní část práce, rozvod manželství, se budu snažit zpracovat převážně analyticky a podrobně zmapovat a vystihnout

nedostatky a nejkomplicovanější části právní úpravy. Práci budu pojímat převážně z pohledu nezletilých dětí se zaměřením na jejich právní ochranu, neboť zánik manželství neovlivňuje pouze manžele samotné, ale zejména jejich děti.

Cílem mé práce bude komparace, zhodnocení a kritika současné a minulé právní úpravy. Některé její části byly za dobu své existence již několikrát novelizovány, proto porovnáím jednotlivé právní úpravy, zhodnotím jejich přínosy a naopak vytknu nedostatky. Budu usilovat o zachycení současné právní úpravy v obecné rovině, upozorním také na problémy, které vznikají v praxi a budu se snažit o nalezení a navržení vhodného řešení.

Věnovat se budu i kontinuitě rodinného práva se současným stavem. Neopomenu ani nový zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále též „nový občanský zákoník“), tedy mnoho let připravovanou kodifikaci soukromého práva, která se dotýká i právní úpravy zániku manželství. Z tohoto důvodu považuji za nutné na různých místech své práce upozornit alespoň na nejpodstatnější změny. Jak již bylo výše uvedeno, zvýšenou pozornost zaměřím i na otázku formy vzniku manželství, neboť tato otázka byla v souvislosti s připravovaným návrhem nového občanského kodexu předmětem mnoha diskuzí a jistě si zaslouží zvýšenou pozornost. Nový zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník byl schválen dne 3.2.2012 a měl by nabýt účinnosti dne 1. ledna 2014.

Vzhledem k členství ČR v Evropské unii (dále jen „EU“) na příslušných místech upozorním na právní úpravu některých členských států. Instituty a systémy zahraničních úprav se mohou stát pro ČR nejen zajímavou inspirací, ale na druhé straně v případě neúspěchu dostatečným poučením. Právní úprava ukončení manželského svazku je v jednotlivých státech velmi rozdílná, což je způsobeno především rozdílným náboženstvím, kulturou a v neposlední řadě společenským pohledem na odluku manželů. Jednotlivé úpravy se liší zejména rozvodovými důvody, postupem při zániku manželství a způsoby jakým manželství zaniká.

Rozsahem rigorózní práce je v podstatě stanoveno, že se v rámci své studie nemohu ve všech jejích částech zabývat problematikou do detailu. Uvedenou práci nepovažuji za vyčerpávající rozbor zániku manželství, přesto se budu snažit podat ucelený přehled, postihnout nejdůležitější právní aspekty a poukázat i na úskalí, ke kterým může při aplikaci právní úpravy docházet.

1. MANŽELSTVÍ

Na začátku své práce pokládám za nutné zmínit se alespoň okrajově o systému, umístění a postavení rodinného práva v právním systému.

Rodinné právo náleží do práva soukromého³ a v jeho rámci je třeba od sebe odlišovat materii statusovou a ostatní soukromoprávní rodinně-právní materii.⁴ Materie statusová, která je upravena převážně kogentními normami, obsahuje mimo jiné i založení a zánik manželství.⁵ ZR odděluje úpravu nemajetkových vztahů v rodině, s výjimkou úpravy výživného⁶, od úpravy vztahů majetkových, která je upravena v zákoně č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále též „OZ“). Na základě přijetí nového občanského kodexu, zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, bude statusová i majetková problematika upravena v jednom zákoně, neboť nový občanský zákoník zahrnuje kromě materie nyní upravené v ZR také manželské majetkové právo, založené na zásadně plné privátní autonomie mezi manžely, dále právo manželského a rodinného bydlení a další související majetkové otázky.

Rodinněprávní vztahy byly od 1. ledna 1950 vyčleněny z obecného práva občanského a upraveny samostatně v zákoně č. 265/1949 Sb., o právu rodinném.⁷ Tím vzniklo nové samostatné právní odvětví. Úprava rodinných vztahů se v rámci nové kodifikace občanského práva vrátí do občanského zákoníku, z kterého byla kdysi vyňata. Zde bude tvořit jednu z jeho pěti částí.

V novém občanském zákoníku zůstává obecné pojetí rodinného práva nezměněno, neboť nový občanský zákoník navazuje na stávající právní úpravu a inspiruje se v ní. Jeho přijetí je spojeno se zrušením současné právní úpravy rodinného práva obsažené v ZR. Nový občanský zákoník, zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, obsahuje úpravu rodinného práva v části druhé nazvané rodinné právo, konkrétně v ustanoveních § 655 – § 975. Manželství je

³Považuje se za jedno ze zvláštních soukromých práv a představuje jednu z jeho základních částí. Neřeší-li některou otázku předpis rodinného práva, použije se obecný právní předpis práva občanského (srov. ustanovení § 104 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině). Jedná se o právo specifické, neboť obsahuje i úpravu věcí statusových neboli osobních práv.

⁴Ostatní soukromoprávní rodinněprávní materie bývá členěna na dvě skupiny. Na jedné straně se jedná o manželské právo. Na druhé straně se jedná o tzv. rodinné právo v užším smyslu, které zahrnuje vztahy rodičů a dětí a vztahy náhradní. U manželského práva rozlišujeme, kromě statusových věcí, vztahy osobní a majetkové. Právní úprava manželských věcí je podle platné právní úpravy provedena jednak zákonem č. 94/1963 Sb., o rodině jednak zákonem č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.

⁵ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J. a kol. : *Občanské právo hmotné 3*, páté vydání, Praha, Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, str. 16.

⁶Srov. § 85 -§ 103 ZR.

⁷Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, neobsahoval žádné ustanovení, kterým by byl propojen s občanským zákoníkem.

upraveno v hlavě první, přičemž zánik manželství je upraven v dílu pátém, v ustanoveních § 754 – § 770.

Právní problematika manželství je velmi různorodá a zasahuje téměř do všech oblastí soukromého práva. Pro úplnost třeba doplnit, že právní úprava manželství zasahuje i do mnoha oblastí práva veřejného. Některé civilní kodexy⁸ řeší manželsko-právní otázky na více místech. I u nás se pracuje s více právními předpisy resp. jejich částmi. Chystané soustředění právní úpravy na jediné místo kodexu je považováno za vhodné a systémové řešení, které je zároveň výhodné. Pro větší přehlednost třeba doplnit, že existují stále výjimky z této úpravy, například oblast dědění.⁹

Významnými prameny rodinného práva jsou ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Ústava“), ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „LZPS“), které jsou součástí ústavního pořádku, a zákon č. 94/1963 Sb., o rodině. Článek 32 odst. 1 LZPS mimo jiné říká „*rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona*“. V současné době tak není manželství v ČR poskytována ochrana na ústavní úrovni. Na rozdíl od naší úpravy se tato úprava nachází například v článku 41 odst. 1 Ústavy Slovenské republiky¹⁰ nebo v článku 6 odst. 1 Základního zákona SRN.

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, je rozdělen na čtyři části.¹¹ Ve své práci se budu zabývat především částí první, ve které jsou obsaženy normy upravující manželství.

1.1 Vymezení pojmu manželství

V úvodu studie považuji za nezbytné vymezit pojem manželství, který je základním bodem mé práce a se kterým budu dále pracovat. V hlavě první ZR před samostatnou úpravou uzavírání manželství je zákonodárcem vymezena legální definice manželství a deklarován hlavní účel.

⁸Např. francouzský Code civil a německý BGB.

⁹Ministerstvo spravedlnosti, důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku, volně dostupná na <http://obcanskyzakonik.justice.cz>

¹⁰Čl. 41 odst. 1 Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb., : „*Manželstvo, rodičovstvo a rodina sú pod ochranou zákona. Zaručuje sa osobitá ochrana detí a mladistvých.*“

¹¹Druhá část pojednává o vztazích mezi rodiči a dětmi, třetí část o výživném a čtvrtá část obsahuje závěrečná ustanovení.

1.1.1 Pojem a definice manželství

V ustanovení § 1 ZR je definováno manželství jako „*trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem*“. Jeho hlavním účelem je založení rodiny a řádná výchova dětí. Mnozí autoři pokládají toto ustanovení za zákonnou definici manželství.¹²

Na rozdíl od výše uvedeného dle důvodové zprávy k novému občanskému zákoníku se nejedná v ustanovení § 655¹³ o definici manželství. Jeho smyslem je stanovit, co je pro vlastní podstatu manželství typické a bez čeho by manželství nebylo manželstvím. Z tohoto důvodu svazek dvou osob, které jsou stejného pohlaví, manželstvím nemá být.¹⁴

Pro srovnání dále uvádím, zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, který pojem manželství nevymezoval (srov. ustanovení § 1 odst. 1 cit. zákona).

Obecný občanský zákoník vyhlášený dne 1.6.1811 císařským patentem č. 946 Sb.z.s., (dále též „ABGB“)¹⁵ a účinný na našem území od počátku roku 1812 do konce roku 1950, v ustanovení § 44¹⁶ pod pojmem manželství uváděl „*rodinné poměry zakládají se smlouvou manželskou*.“ Tato právní úprava byla založena na manželské smlouvě.¹⁷

Manželství je právní institucí, která vzniká a zaniká jen způsobem stanoveným zákonem. Předpoklady, formu a způsob uzavření manželství jakož i způsob jeho zániku a zrušení stanoví zákon.¹⁸ Jiným způsobem manželství vzniknout nemůže. Tento vztah je založen na základě zákona a nejedná se tudíž o smluvní vztah a neuplatní se zde princip autonomie vůle v mezích zákona.¹⁹ Teorie rodinného práva vyvodila z ustanovení § 1 odst. 1 zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, které stanoví, že manželství se uzavírá souhlasným prohlášením před orgánem státu, že nejde o smlouvu a zákon nevychází ze smluvního pojetí

¹²Např. HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. : *Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství, komentář*, 4. vydání, Praha, C.H.BECK, 2009, str. 2 nebo PLECITÝ, V. : *Zákon o rodině*, Praha, EUROUNION PRAHA s.r.o., 2007, str. 9.

¹³Srov. § 655 „*Manželství je trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který stanoví tento zákon. Hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí, vzájemná podpora a pomoc.*“

¹⁴Ministerstvo spravedlnosti, důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku, volně dostupná na <http://obcanskyzakonik.justice.cz>.

¹⁵Císařský patent č. 946/1811 Sb.z.s., obecný zákoník občanský (ABGB).

¹⁶Srov. § 44 „*Rodinné poměry zakládají se smlouvou manželskou. V manželské smlouvě dvě osoby různého pohlaví projevují podle zákona svoji vůli, že budou žít v nerozlučném společenství, děti ploditi, je vychovávatí a poskytovatí si vzájemnou pomoc.*“

¹⁷Literatura znala v této době tzv. „smlouvy rodinného práva“, pro které platily odchylná ustanovení od běžných smluv.

¹⁸PLECITÝ, V. : *Zákon o rodině*, Praha, EUROUNION PRAHA s.r.o., 2007, str. 9.

¹⁹RADVANOVÁ, S ; ZUKLÍNOVÁ, M. : *Kurs občanského práva, Instituty rodinného práva*, 1. vydání, Praha, C.H.BECK, 1999, str. 14.

manželství. Nejedná se o smluvní prohlášení, neboť se nejedná o prohlášení, která by činili snoubenci vůči sobě navzájem, ale které činí vůči tomuto orgánu.²⁰

Manželství je jediný právem uznaný právní vztah mezi mužem a ženou. Jde tedy o statusovým právem upravený svazek muže a ženy, jinak řečeno právní poměr mezi dvěma osobami opačného pohlaví. Jedná se o heterosexuální vztah, a pokud by uzavřely manželství dvě osoby stejného pohlaví, manželství by vůbec nevzniklo. Na rozdíl od tohoto právního poměru, v jiných právních poměrech nezáleží na pohlaví zúčastněných osob.²¹ K nahrazení termínu občan v ZR pojmem muž a žena došlo teprve jeho novelou provedenou zákonem č. 91/1998 Sb.²² Dle důvodové zprávy k zákonu č. 91/1998 Sb. použití pojmu muž a žena zdůrazňuje skutečnost, že základním pojmovým znakem manželství je fakt, že jde o vztah mezi dvěma osobami různého pohlaví. Manželství může vzniknout pouze mezi jedním mužem a jednou ženou. Tato zásada neplatí ovšem ve všech právních systémech, neboť v některých se naopak uplatňuje možnost více manželek. Soužití několika mužů s jednou ženou, resp. „mnohomužství“ je známo například v Asii a Oceánii.

Manželství zakládá specifická práva a povinnosti. Tento právní vztah se tak výrazně odlišuje od ostatních právních poměrů, což vyplývá z výše uvedených zvláštností. Manželství je společenstvím muže a ženy, které má osobní a majetkový charakter a v porovnání například se závazkovým právním vztahem nejsou jeho obsahem pouze práva a povinnosti. Na rozdíl od většiny ostatních právních poměrů manželství postrádá svůj předmět, má však svůj účel, který je nikoli hospodářský. Ostatní právní poměry mají svou hospodářskou kauzu. Dále v tomto právním vztahu nemůže dojít ke změně v obsahu nebo v jeho subjektech. Jen konkrétní podoba poměru mezi manžely se může proměňovat. Z tohoto důvodu nelze klást rovnítko mezi manželství a jiné právní poměry.²³

Z ustanovení § 1 ZR vyplývá, že jde o trvalý svazek osob opačného pohlaví, který zakládá práva a povinnosti. Pojem trvalost je třeba chápat jako určitou dlouhodobost. Tedy jako rozhodnutí muže a ženy, kteří nechtějí žít spolu krátkodobě nebo pouze na zkoušku. Právní

²⁰HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. : *Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství, komentář*, 4. vydání, Praha, C.H.BECK, 2009, str. 2.

²¹RADVANOVÁ, S. ; ZUKLÍNOVÁ, M. : *Kurs občanského práva, Instituty rodinného práva*, 1. vydání, Praha, C.H.BECK, 1999, str. 14.

²²OZ byl novelizován zákonem č. 509/1991 Sb., který nahradil pojem občan, který byl až doposud užíván a nahradil jej pojmem fyzická osoba. Šlo o nápravu vad socialistického práva.

²³RADVANOVÁ, S. ; ZUKLÍNOVÁ, M. : *Kurs občanského práva, Instituty rodinného práva*, 1. vydání, Praha, C.H.BECK, 1999, str. 14.

úprava nezná tzv. „manželství na zkoušku“.²⁴ V této souvislosti bych poukázala na absurdní a šokující návrh německé křesťanské političky Gabriele Pauliové, která navrhovala zavedení tzv. „manželství na zkoušku“ v Německu. Dle jejího názoru by mělo být manželství uzavíráno na dobu určitou, s možností případného prodloužení po sedmi letech. Návrh politička odůvodňuje potřebou snižovat počet rozpadů manželství. Svůj návrh dále obhajuje tím, že manželství se po sedmi letech „vyčerpá“ a partneři se mohou rozejít bez velkých nákladů na rozvodové řízení.²⁵ Uvedený názor pokládám za zcela v rozporu s institutem a podstatou manželství a zejména s jeho hlavním znakem, jímž je trvalost manželství.

Manželství nelze chápat jako smlouvu na dobu neurčitou, kterou lze kdykoliv jednostranně vypovědět. Zcela nesprávné a mylné jsou názory lidí, kteří si myslí, že od manželství lze do 24 hodin od jeho uzavření odstoupit a manželství se tím ruší. V zákoně se nikde s takovými ustanoveními nesetkáme. Právní úprava nezná ani manželství, které by zaniklo uplynutím času. Trvalost manželství musíme chápat jako jeho nezbytný atribut, kterým se odlišuje od ostatních krátkodobých nebo přechodných soužití, a který potvrzuje, že podstata manželství se nebude měnit v závislosti na běhu času. Zákon však počítá s tím, že ne každý dokáže žít po celý život v jednom svazku. Z tohoto důvodu může manželství za života manželů zaniknout rozvodem. S ohledem na skutečnost, že se stále prodlužuje průměrný věk života člověka, prodlužuje se tak i délka, po kterou trvá fungující manželství. I přes stoupající počet rozvodů, se proto objevuje stále více manželství, která mohou slavit tzv. „zlatou“ svatbu. Danou problematiku lze uzavřít konstatováním, že jde o životní společenství, které však nemusí být celoživotní.²⁶

Dle původního znění ustanovení § 1 ZR se manželství uzavíralo na základě dobrovolného rozhodnutí muže a ženy vytvořit harmonické, pevné a trvalé životní společenství. Dříve platná právní úprava tak stanovila, že manželství je životní společenství, navíc harmonické. Uvedené vymezení již neodpovídalo stávajícím společenským podmínkám, a proto byla tato úprava zákonem č. 91/1998 Sb. vypuštěna a tato novela pouze zdůraznila trvalost společenství,

²⁴HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. : *Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství, komentář*, 4. vydání, Praha, C.H.BECK, 2009, str. 3.

²⁵http://zpravy.idnes.cz/krestanska-politicka-sokovala-navrhem-manzelstvi-na-zkousku-pu7/zahranicni.aspx?c=A070919_185354_zahranicni_mad

²⁶HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. : *Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství, komentář*, 4. vydání, Praha, C.H.BECK, 2009, str. 3.

vzniklého způsobem stanoveným zákonem. Na rozdíl od naší právní úpravy, skutečnost, že by manželství mělo být harmonickým svazkem, stále přetrvává ve slovenské právní úpravě.²⁷

V manželství jsou známa a dána pravidla, kterými se tento vztah řídí, což je výhodou oproti volnému soužití muže a ženy. Předem známá pravidla tak brání například majetkovým křivdám a chrání práva dětí a slabších partnerů. Právní důsledky, které plynou z uzavření manželství, proto neplatí při faktickém soužití muže a ženy jako „druha“ a „družky“. Institut manželství je jednoznačně privilegovaný před ostatními formami soužití. Uvedený názor vychází především z širší právní úpravy, která je tomuto soužití věnována.²⁸ Společnost má zájem na tom, aby nedocházelo k rozporům v manželství nebo dokonce k jejich rozpadům a vztahy mezi manžely byly tak co nejpevnější.²⁹

1.1.2 Funkce a účel manželství

Dle starší judikatury z funkcí manželství vyplývá společenský účel manželství. Manželství má primární funkci výchovnou a biologickou, dále pak funkci ekonomickou. Hlavní společenský účel manželství spočívá v plnění výchovné funkce. Manželství je společností doporučovaným a nejvýhodnějším prostředím, ve kterém má být naplněna a zajištěna reprodukční funkce společnosti a výchova dětí a má dojít k uspokojení citových i sexuálních potřeb. Tím je naplněna i biologická funkce manželství. S ohledem na další funkci rodiny, tj. ekonomickou, je rodina spotřební hospodářskou jednotkou a poskytuje základní hmotné zabezpečení svým členům, tzn. zejména dětem a starším členům rodiny. Všichni členové si mají navzájem pomáhat a zároveň pečovat o zvýšení úrovně rodiny, a to jak hmotné tak kulturní.³⁰ Ekonomická, resp. hospodářská funkce manželství, popřípadě jím založené rodiny, ztratila sice svou dřívější podobu, když rodina v důsledku společenského vývoje již není samostatnou výrobní jednotkou, ovšem nepozbyla zcela na svém významu.³¹

Je znám názor, s nímž je možné souhlasit, že manželství plní tři základní funkce. V každém stádiu manželství jedna z těchto funkcí převažuje. Těmito funkcemi jsou výchova dětí, vzájemná pomoc a funkce sexuálního soužití. Funkce sexuální převažuje, když uzavřou

²⁷Srov. § 1 odst. 2 slovenského zákona o rodině č. 36/2005 Z.z.: „*Účelom manželstva je vytvorit' harmonické a trvalé životné spoločenstvo, ktoré zabezpečí riadnu výchovu detí.*“

²⁸Srov. například právní úpravu majetkoprávních vztahů v OZ.

²⁹Problematické právních vztahů mezi mužem a ženou, kteří nejsou manžely, se dále věnuje např. LUŽNÁ, R., *Právní vztahy mezi mužem a ženou, kteří nejsou manžely*, Právo a rodina, 2009, č. 2.

³⁰Srov. § 18 a §19 ZR a ustanovení upravující vzájemnou vyživovací povinnost.

³¹Stanovisko Nejvyššího soudu v ČR, Rozbor Pls 4/66, ze dne 30.5.1966, K rozvodu manželství, Vážný rozvrat vztahů mezi manžely, který znemožňuje plnění společenského účelu manželství.

manželství mladí lidé. Důvodem je skutečnost, že jsou zdraví, soběstační a hlavně ještě nemají děti. Vzájemná pomoc není tak důležitá. Výchova jako nejdůležitější funkce manželství nastupuje po narození dětí. Poslední funkce, tedy vzájemná pomoc, se uplatňuje nejvíce ve stáří. Důvodem je především ústup sexuální potřeby a soběstačnost dětí. V této fázi života nemusí být některý z manželů zcela zdravý, a proto je odkázán na pomoc druhého manžela.³²

Důvody, smysl a účel manželství se během času mění. Účel manželství z povahy věci může být značně rozdílný. Ke vzniku manželství mohou vést důvody společenské, zdravotní, psychologické nebo i ekonomické. Důvodem existence manželství může být i vzájemná podpora sociální.

Přesto, že podle ZR (ustanovení § 1 odst. 2 cit. zákona) je hlavním účelem manželství založení rodiny a řádná výchova dětí, existují i manželství, jejichž cílem je něco jiného. Bude se jednat zejména o manželství osob ve vyšším věku nebo osob, které jsou rozvedené, mají děti z předchozího manželství a zakládají tak manželství za jiným účelem. S ohledem na uvedené, se účel manželství vymezený v ZR jeví v dnešní době již trochu „staromódní“, jelikož ne vždy je účelem manželství nebo jakéhokoliv soužití porodit dítě a starat se o potomka, i když nelze pochybovat o tom, že pro společnost je reprodukce velmi důležitá. Plození dětí, je třeba považovat v dnešní době již za překonaný účel manželství. Nabízí se tudíž otázka, může být manželství s ohledem na ustanovení ZR z výše uvedeného důvodu „neúčelné“?

Platné znění ustanovení ZR tak normativně upřednostňuje rodinu, která je založena manželstvím před rodinou, která jen fakticky existuje. Pokud se hlouběji zamyslíme nad touto otázkou, pak dospějeme k závěru, že pokud je jediným a hlavním účelem manželství založení rodiny a řádná výchova dětí, poté jsou výhody, které jsou přiznané manželům, určeny k tomu, aby napomohly takového účelu dosáhnout, a dále, aby tak byla naplněna zásada zakotvená v článku 32 odst. 1 LZPS.³³ Na základě tohoto výkladu, by poté měly být odebrány přiznané výhody manželstvím, které nenaplníují zmíněný účel. Důvodem k tomuto závěru je, že tyto výhody neslouží k cíli, pro který byly zamýšleny.

³²CHODĚRA, O.: *Partnerství, manželství a paragrafy*, Praha, nakladatelství GRADA, 2002, str. 11.

³³Článek 32 odst. 1 LZPS: „Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona.“

V této souvislosti se nabízí i otázka, měl by být s ohledem na ustanovení zákona snad odpírán vstup do manželství osobám, které nechtějí děti nebo osobám, u nichž nejsou předpoklady pro založení rodiny z důvodu vyššího věku?

V případě, že dojde k rozvodu manželství, zvažuje soud, zda manželství plní svoji společenskou funkci. Z tohoto důvodu bude proto na soudu, aby zvážil, jaký je konkrétní důvod nebo smysl tohoto manželství, a podle toho pak posoudil spornou otázku. V této otázce se plně ztotožňuji s názorem, že zákon sám však nemůže změnit současný trend odmítání manželství a ani nemůže mít sílu nařizovat, především v době narůstajícího počtu neplodných mužů a žen, plazení a výchovu dětí jako naplňování účelu manželství.³⁴

Pouze pro zajímavost si dovoluji zmínit překonanou verzi návrhu občanského zákoníku z roku 2007, ve které, konkrétně v ustanovení § 543³⁵ bylo stanoveno, že manželství je trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který stanoví zákon. V této verzi návrhu tak nebyl s ohledem na různorodost skutečného života a i z důvodů pro jeho vznik hlavní účel manželství vymezován. Tato právní úprava vycházela z názoru, že účelem jednoho manželství může být něco jiného, než je účelem manželství jiného. Dle této verze návrhu občanského zákoníku napříště tedy neměl být zakotven hlavní účel manželství, jako jsme jej až doposud znali.

Na druhou stranu třeba konstatovat, že dané ustanovení lze pokládat jen za proklamaci žádoucího stavu, které je bez jakýchkoliv právních důsledků. Předkladatelé uvedené verze návrhu občanského zákoníku však takovou proklamaci již nechtěli. Nutno říci, že existence daného ustanovení by neměla vliv na to kolik dětí a zda nějaké manželé mít budou či ne. Tím, že se účel manželství vypustí, se fakticky nic nestane.

Dle mého názoru, je vyřešením tohoto sporného ustanovení, pokud účel, tj. založení rodiny a řádnou výchovu dětí připustíme, ale zároveň pouze jako jeden z možných účelů manželství, a to výslovným zákonným ustanovením. Vhodné může být použití slova „zejména“, neboť bude zřejmé, že se jedná o demonstrativní výčet účelů manželství. Takovýmto řešením zachováme rovnost mezi manželstvími, které mají děti a manželstvími bezdětnými.

Výše zmíněný návrh občanského zákoníku byl dále pozměněn. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník stanoví v ustanovení § 655: „*Manželství je trvalý svazek muže a ženy*

³⁴Ministerstvo spravedlnosti, návrh zákona a důvodové zprávy z roku 2007, volně dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz>.

³⁵Srov. § 543: „*Manželství je trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který stanoví zákon.*“

vzniklý způsobem, který stanoví zákon. Hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc.“

V novém občanském zákoníku tak je zachován současný stav úpravy manželství, kdy výčet jeho účelů bude i nadále obsahovat založení rodiny a řádnou výchovu dětí, ale navíc bude rozšířen o další účel manželství, a to vzájemnou podporu a pomoc. S ohledem na výše uvedené hodnotím tuto právní úpravu kladně, neboť výslovným zákonným ustanovením je připuštěno, že hlavním účelem manželství nemusí být jen založení rodiny a řádná výchova dětí, ale také vzájemná podpora a pomoc, přičemž právě poslední účel manželství se bude týkat především bezdětných manželství a manželství osob ve vyšším věku.

V této souvislosti jen stručně upozorním na jeden problém, se kterým se v praxi stále více setkáváme, jsou to tzv. manželství „na oko“, která jsou uzavírána mezi cizinci a občany ČR. Tato manželství nejsou uzavírána s cílem založit manželství jako trvalé společenství muže a ženy. Jedná se o tzv. fíngovaná manželství. Častým důvodem pro uzavření manželství cizince s občanem ČR je získání povolení k pobytu,³⁶ dále pak získání povolení k zaměstnání, nabytí nemovitosti, získání právního důvodu bydlení a v neposlední řadě také možnost studia bez nutnosti placení úhrady za studium.³⁷

1.2 Vymezení pojmu rodiny

Dle názoru M. Hrušákové: „*V ustanovení § 1 odst. 2 ZR je vymezen vzájemný vztah mezi manželstvím a rodinou. Počítá se v něm s tím, že manželství zakládá rodinu ; rodina však může vzniknout i jiným způsobem než uzavřením manželství.*“³⁸

Rodina plní ve společnosti nezastupitelné funkce. Zákon a ani jiné právní předpisy pojem rodiny nedefinují a ani nevysvětlují. Neexistuje obecně platná definice rodiny v právním řádu. Definici rodiny obsahoval ve svém ustanovení § 40 obecný občanský zákoník z roku 1811, který rodinu definoval jako vztah mezi prarodiči a všemi jejich potomky.³⁹

Rodina bývá charakterizována v závislosti na předmětu vědy různým způsobem. V obecném slova smyslu je pojem rodiny vykládán tak, že je tvořena manžely, dětmi a dalšími příbuznými, kteří spolu žijí, tvoří společnou domácnost a mají vzájemná práva a povinnosti.

³⁶Srov. zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR a o změně některých zákonů.

³⁷O této problematice dále pojednává např. ČIŽINSKÝ, P.: Fíngovaná manželství a možnosti jejich potírání, Právo a rodina, 2/2009, str. 5 – 12.

³⁸Hrušáková, M. a kol. : *Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství, komentář*, 4. vydání, Praha, C.H.BECK, 2009, str. 4.

³⁹Srov. § 40 ABGB: „*Rodinou se rozumějí rodičové se všemi svými potomky...*“

Rodinu je tak možno charakterizovat jako malou skupinu osob, která je vnitřně propojena společným způsobem života, manželskými a příbuzenskými vztahy.

Z právního hlediska by vymezení pojmu rodiny nemělo žádný podstatný význam, neboť rodina sama o sobě není subjektem právních vztahů. Pouze jednotlivé konkrétní osoby neboli její členové,⁴⁰ mohou vystupovat v právních vztazích, mohou nabývat majetek nebo dědit a uzavírat smlouvy, nikoliv však rodina jako taková. Jedním příkladem za všechny může být například nájemní smlouva, kterou mohou uzavírat manželé a nikoliv rodina.⁴¹

1.3 Úvahy nad formou uzavření manželství

Sňatek je zákonem stanovený způsob uzavření manželství a jedná se o právní důvod a jedině dovolený způsob vzniku manželství.⁴² V ČR muž a žena, kteří chtějí spolu uzavřít manželství, mají podle platné právní úpravy možnost vstoupit do manželství jedním ze dvou základních způsobů, a to civilní nebo církevní formou.⁴³ Obě formy uzavření manželství jsou rovnocenné a mají stejné právní následky.

Dále, než přistoupím k úvahám nad formou uzavření manželství, stručně se zmíním o historickém vývoji vztahu civilního a církevního sňatku. Po vzniku Československé republiky byl přijat recepční normou⁴⁴ ABGB. Tento obecný občanský zákoník z roku 1811 upravoval původně pouze obligatorní církevní formu uzavření manželství. Poté došlo zákonem č. 320/1919 Sb. z. a n., k manželské novele, která stavěla občanský a církevní sňatek na roveň. Touto úpravou došlo k zániku monopolu církevního sňatku a nastoupil fakultativní civilní sňatek. Po druhé světové válce, zákonem č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, dochází k sekularizaci této oblasti a zakotvení obligatorního civilního sňatku. Pokud se stalo, že náboženské obřady byly konány před civilním obřadem, bylo toto jednání trestně sankcionováno. Církevní sňatek nebyl relevantní. Teprve po roce 1989, zákonem č. 234/1992 Sb., kterým byl s účinností od 1. července 1992 novelizován ZR, bylo umožněno uzavírat církevní sňatek, který je plně rovnocenný sňatku civilnímu.⁴⁵

⁴⁰Za členy rodiny jsou např. podle § 7 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, považovány osoby, které spolu žijí ve společné domácnosti a jsou osobami blízkými.

⁴¹CHODĚRA, O.: *Partnerství, manželství a paragrafy*, Praha, nakladatelství GRADA, 2002, str. 10.

⁴²RADVANOVÁ, S. ; ZUKLÍNOVÁ, M. : *Kurs občanského práva, Instituty rodinného práva*, 1. vydání, Praha, C.H.BECK, 1999, str. 15.

⁴³Srov. ustanovení § 4 a 4a ZR.

⁴⁴Zákonem č. 11/1918 Sb. z a n.

⁴⁵Podrobněji o historickém vývoji pojednává např. DVORÁK, J. ; MALÝ, K. a kol. : *200 let Všeobecného občanského zákoníku*, Praha, Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011, str. 423 a násl.

Svobodu neboli možnost volby formy sňatku, máme doposud a měla být novým občanským zákoníkem odejmuta, neboť při přípravě nového občanského zákoníku byla velmi diskutována otázka zavedení obligatorního civilního sňatku. Z tohoto důvodu bych věnovala pár slov snahám, úvahám a především různým názorům na tuto úpravu. Jedná se o velice citlivé téma, které si zaslouží větší pozornost, neboť se týká mnohých z nás. V této souvislosti se nabízí otázka, proč platný právní stav nevyhovuje a co vedlo zákonodárce k úvahám o změně úpravy. Pro změnu současného právního stavu nás nenutí ani mezinárodní právo, neboť platný právní stav je s tímto právem v souladu.⁴⁶

Věcný záměr návrhu nového občanského zákoníku⁴⁷ stanovil, že dosavadní úprava dvou forem sňatku bude nahrazena obligatorním sňatkem civilním. Navrhoval, aby jen civilní sňatek měl statusové a jiné soukromoprávní a veřejnoprávní následky. Náboženský obřad by tak napříště byl bez civilněprávních i veřejnoprávních účinků sekulárního práva a zůstal by tak obřadem bez účinků podle státního práva.⁴⁸ V odborné literatuře byla tato otázka předmětem mnoha četných diskuzí. O některých odlišných názorech na uvedenou problematiku se zmiňuji níže.

K velkým odpůrcům zavedení obligatorního civilního sňatku patří I. Telec. Dle jeho názoru, právní úprava, která ponechává lidem možnost volby, je demokratická, a proto i správná a navrhovanou změnu považuje za změnu k horšímu. Každý muž a žena, kteří chtějí uzavřít manželství, musí se vždy rozhodnout pro jednu formu sňatku, jsou tedy vystaveni nutnosti této volby, a to přesto, že by k volbě došlo jen konkludentně. Pokud je sňatečné prohlášení soukromoprávním úkonem, je jím i předcházející smlouva snoubenců o volbě sňatečného prohlášení. Avšak i v případě, že bychom dospěli k názoru, že ona volba není právním jednáním, nic by nemohlo změnit na tom, že vždy se jedná o výkon svobody, neboť součástí lidské svobody je i svoboda soukromoprávní volby sňateční formy. Toto odnětí možnosti volby je výraznou změnou současných soukromoprávních poměrů. Souhlasím s názorem uvedeného autora, který pokládá odnětí svobody za mocenský zásah do lidských práv. Na základě výše uvedeného by lidem neměla být odňata možnost volby mezi oběma formami

⁴⁶Srov. čl. 1 odst. 2 Úmluvy o přivolení k manželství, nejnižším věku pro uzavření manželství a registraci manželství, vyhl. pod č. 124/1968 Sb.

⁴⁷Ministerstvo spravedlnosti, věcný záměr z roku 2000, volně dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz>.

⁴⁸Srov. ustanovení § 529 návrhu nového občanského zákoníku, návrh pracovní komise, úřední tisk Ministerstva spravedlnosti, 2005, „*Manželství vzniká svobodným a plným souhlasným projevem vůle muže a ženy (dále jen „snoubenci“), že spolu vstupují do manželství. Projev vůle o vstupu do manželství činí snoubenci osobně před orgánem veřejné moci příslušným podle zvláštního zákona k provedení sňatečného obřadu (dále jen „orgán veřejné moci příslušný k provedení sňatečného obřadu“), v přítomnosti dvou svědků a matrikáře. Sňatečný obřad je veřejný a slavnostní.*“

sňatku. Nikdo by neměl být zbaven svobody rozhodnout se sám. Proti zavedení obligatorního civilního sňatku je i důvod citový, neboť církevní forma sňatku může být spojena s projevem niterního náboženského citu. Nepochopení tohoto citu by nemělo být legislativně politickým důvodem k odnětí svobody volby.⁴⁹

Zůstává i otázkou, zda a kdy lze takový zásah do lidské svobody ospravedlnit. Jednalo by se patrně o případy, kdy by výkon tohoto práva ohrožoval veřejný pořádek, dobré mravy, veřejnou morálku nebo dokonce jiného člověka. K tomu však v daném případě nedochází.

K výše uvedeným argumentům I. Telece se dále vyjádřila Z. Králíčková a poukázala na vnitřní rozpornost návrhu nového občanského zákoníku. Nový kodex by měl dát člověku právo vyjádřit svou svobodu, také v případě jde-li o formy uzavření manželství. Dle důvodové zprávy k návrhu občanského kodexu, by tento kodex měl chránit osobnost a svobodu člověka i jeho přirozené právo brát se o vlastní štěstí a štěstí jeho rodiny nebo lidí jemu blízkých. Na základě uvedeného a dále skutečnosti, že kodex se přihlašuje k zásadám práva přirozeného, může být v případě nedodržení výše uvedených cílů, resp. zavedením koncepce obligatorního civilního sňatku, narušena i vnitřní souladnost nového kodexu.⁵⁰

Na druhou stranu třeba konstatovat, že i naprostá většina evropských států zná jen civilní sňatek. Existují však i státy se státním náboženstvím. Tak je tomu například v severských státech nebo v Anglii. Zde je civilní sňatek fakultativní. Například v Itálii nebo Portugalsku mohou církevní sňatek se statusovými účinky celebrovat pouze výslovně určené církve. Naše právní úprava, podle které může sňatek celebrovat větší počet církví a náboženských společností je spíše ojedinělá.⁵¹

V rámci přípravy nového občanského zákoníku bylo ve prospěch obligatorního civilního sňatku argumentováno, i tím, že princip obligatorního civilního sňatku neznamena popření náboženské svobody, svobody víry nebo přesvědčení, neboť je i tato otázka stejně jako jiné statusové otázky věcí státu. Církevní sňatek je věcí víry a vlastní vůle věřícího.⁵²

⁴⁹Dle TELECE, I. : *Kritika přípravy odnětí svobody volby občanského nebo církevního sňatku*, Právní rozhledy, 3/2006.

⁵⁰KRÁLÍČKOVÁ, Z. : *Glosa k návrhu obligatorního civilního sňatku, Poznámka k obligatornosti civilního sňatku v návrhu nového občanského kodexu*, Právní rozhledy, 4/2006.

⁵¹Ministerstvo spravedlnosti, návrh zákona a důvodové zprávy z roku 2007, volně dostupná na <http://obcanskyzakonik.justice.cz>.

⁵²Srov. Ministerstvo spravedlnosti, návrh zákona a důvodové zprávy z roku 2007, volně dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz>.

Podle I. Telece, v případě, že by platilo pravidlo „stát rozvádí, stát oddává“, poté by tu byl pro tuto úpravu logický důvod *a simile*. To u nás však neplatí, neboť v ČR jde o přenesenou působnost, stát neoddává a přijetí sňatečného prohlášení svěčil do rukou „obecního politika“ anebo „duchovního“.⁵³

Dle vyjádření zákonodárců a navrhovatelů právní úpravy obligatorního civilního sňatku není jejím účelem vzít lidem možnost svobodné volby mezi civilním a církevním sňatkem. Nelze přehlédnout ani jejich názory, které namítají, že volba církevního sňatku je volbou, která není rovná. Důvodem k tomuto jejich tvrzení je sama skutečnost, že církevní formu sňatku lze uzavřít pouze před registrovanou církví nebo náboženskou společností státem nadanou zvláštními právy dle zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů.⁵⁴ Sňatek tedy nelze uzavřít před jakoukoli církví nebo náboženskou společností. I z tohoto důvodu se při přípravě nového kodexu objevovaly názory, které byly pro variantu, která by uznávala oba způsoby uzavírání manželství, tedy civilní i církevní formou, a zároveň navrhovaly zrušit dosavadní podmínku církve uznané státem. Zastánci tohoto názoru argumentovali tím, že je třeba zvolit řešení, které bude ústavně konformní. To znamená řešení, které nerozlišuje mezi skupinami obyvatel, podle jejich náboženského vyznání.⁵⁵ Navrhují proto, aby se nerozlišovalo mezi náboženskými korporacemi registrovanými podle zvláštního zákona a neregistrovanými.⁵⁶

Tomuto názoru a námítkám je však třeba oponovat tvrzením, že rozdělení církví a náboženských společností na ty, které jsou nositeli zvláštních práv, a na ty, které tato práva nemají, je věcí veřejného práva. Tato otázka je mimo rámec práva soukromého. Není to totiž věcí civilního stavu, a tudíž ani zákonů soukromého práva, že je veřejné právo konfesní rozřídí.⁵⁷

Na závěr bych uvedla návrh Václava Jehličky, bývalého ministra kultury, který byl zmíněn v rámci připomínkového znění k novému občanskému kodexu, a který byl reakcí na snahu o zrušení církevních sňatků. Měl být tak alternativou pro věřící, kterým by byl církevní sňatek upřen, umožňující veřejně deklarovat nerozlučitelnost jejich svazku. Jedná se o návrh, který

⁵³TELEC, I. : *Kritika přípravy odnětí svobody volby občanského nebo církevního sňatku*, Právní rozhledy, 3/2006.

⁵⁴Srov. ustanovení § 7 zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů.

⁵⁵Srov. článek 1 a 4 odst. 1 LZPS.

⁵⁶Ministerstvo spravedlnosti, důvodová zpráva k jednomu návrhu občanského zákoníku (stav ke dni 30.5.2008), volně dostupná na <http://obcanskyzakonik.justice.cz>.

⁵⁷TELEC, I. : *Kritika přípravy odnětí svobody volby občanského nebo církevního sňatku*, Právní rozhledy, 3/2006.

by uzákonil doživotní manželství. Navrhuje, aby se snoubenci, kteří se předem smluvně dohodnou vstoupit do manželství na celý život, dobrovolně vzdali možnosti se rozvést jako jiné páry. Podrobněji se tomuto návrhu dále věnuji v kapitole věnované rozvodu manželství.⁵⁸

Dle důvodové zprávy k novému občanskému kodexu⁵⁹ je vhodnější řešení, které občanským sňatkům postaví na roveň sňatky církevní.⁶⁰

V oblasti uzavření sňatku se přikláním k právnímu názoru vysloveném Jiřím Pospíšilem, bývalým ministrem spravedlnosti, podle kterého: *„je současná úprava dostatečně ověřena praxí, je vyhovující a zajišťuje každému občanovi stejnou svobodu a právo výběru, jakým způsobem uzavře manželství, či jakou formu soužití s partnerem zvolí.“*⁶¹

Souhlasím se zachováním současného stavu uzavírání manželství, který dává občanům možnost volby mezi církevní a civilní formou uzavření manželství. K uvedenému závěru mě vede zejména sociální citlivost státního zásahu do soukromého života osob po té, co byly církevní sňatky s právně statusovými účinky do našeho právního řádu v roce 1992 zavedeny.

⁵⁸<http://www.novinky.cz/domaci/154152-jehlicka-chce-uzakonit-...>

⁵⁹Ministerstvo spravedlnosti, důvodová zpráva k občanskému zákoníku, volně dostupná na <http://obcanskyzakonik.justice.cz>

⁶⁰Srov. § 657 občanského zákoníku:

(1) *Projevili-li snoubenci vůli, že spolu vstupují do manželství, osobně před orgánem veřejné moci provádějícím sňatečný obřad v přítomnosti matrikáře, jedná se o občanský sňatek.*

(2) *Projevili-li snoubenci vůli, že spolu vstupují do manželství, osobně před orgánem církve nebo náboženské společnosti oprávněné k tomu podle jiného právního předpisu (dále jen „oprávněná církev“), jedná se o církevní sňatek.*

⁶¹<http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/snatky-a-ucel-manzelstvi-v-navrhu-obcanskeho-zakoniku-42199/>.

2. ZÁNİK MANŽELSTVÍ SMRTÍ A PROHLÁŠENÍM MANŽELA ZA MRTVÉHO

Na začátku této kapitoly musím uvést, že velké rozdíly ve způsobu ukončení manželského svazku panují nejen v Evropě, ale i ve světě. V Evropě se rozlišuje mezi zánikem manželství a zrušením. Právní úprava v ČR rozlišuje mezi zánikem manželství a prohlášením manželství za neplatné (srov. ustanovení § 11 - § 17a ZR).⁶²

Manželství je právem předpokládaný vztah, a proto může zaniknout jen způsobem stanoveným zákonem. Právní úprava zániku manželství je upravena v hlavě čtvrté, části první ZR. Z osobněprávní povahy manželství vyplývá, že manželství může trvat pouze za života manželů.

Nejpřirozenějším způsobem zániku manželství je smrt jednoho z manželů. Z tohoto důvodu je uveden v ZR mezi důvody zániku manželství na prvním místě. Dalším způsobem zániku manželství je prohlášení jednoho z manželů za mrtvého. Poslední možností je rozvod manželství. Rozvodem dochází k zániku manželství za života obou manželů, přičemž manželství zaniká z důvodů, které nastaly během manželství, a to na rozdíl od prohlášení manželství za neplatné.

Dle Z. Králíčkové ZR rozlišuje tři způsoby zániku manželství, a to smrt jednoho z manželů, prohlášení jednoho z manželů za mrtvého, a rozsudek soudu o rozvodu manželství.⁶³ Stejného názoru je i M. Hrušáková, která uvádí, že podle ZR způsobují zánik manželství tři právní skutečnosti, a to smrt jednoho manželů, pravomocné soudní rozhodnutí o prohlášení jednoho z manželů za mrtvého a soudní rozhodnutí o zrušení manželství rozvodem.⁶⁴ Naopak dle jiného názoru, pokud jde o zánik manželství, české právo rozlišuje jen mezi smrtí manžela a rozvodem manželství.⁶⁵

2.1 Zánik manželství smrtí

Dá se říci, že smrt jednoho z manželů je ideálním způsobem zániku manželství, neboť s konečnou platností dotvrzuje, že manželství bylo dle ustanovení § 1 odst. 1 ZR skutečně trvalým společenstvím muže a ženy. Jedná se o jediný důvod zániku manželství

⁶²Srov. ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J. a kol. : *Občanské právo hmotné 3*, páté vydání, Praha, Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, str. 55.

⁶³KRÁLÍČKOVÁ, Z.: *Vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely podle velké novely zákona o rodině účinné k 1. 8. 1998*, Právní rozhledy, 8/1998, str. 389.

⁶⁴HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. : *Rodinné právo*, Brno, Doplněk, 2006, str. 52.

⁶⁵Srov. ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J. a kol. : *Občanské právo hmotné 3*, páté vydání, Praha, Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, str. 55.

z biologických příčin. Tento způsob zániku manželství je zcela běžný, a to na rozdíl od zániku manželství z právních důvodů prohlášením jednoho z manželů za mrtvého, které je spíše výjimečným způsobem zániku manželství. O tomto způsobu zániku manželství pojednávám níže v podkapitole 2.2.⁶⁶

Zánik manželství smrtí se zdál zákonodárci tak jasný, že jej, na rozdíl od problematiky prohlášení za mrtvého, dále neupravil. Zmínku o zániku manželství smrtí tak najdeme pouze v ustanovení § 22 odst. 1 větě první ZR. Smrt jednoho z manželů je přirozeným způsobem zániku manželství nejen v ČR, ale i ve většině moderních států světa. Bez zajímavosti jistě není, že například v rakouském a německém právu tento způsob zániku manželství výslovně v zákoně upraven není.

K zániku manželství dochází okamžikem smrti jednoho z manželů. Smrtí zaniká způsobilost fyzické osoby mít práva a povinnosti.⁶⁷ Standardním způsobem lze smrt člověka prohlásit po lékařském ohledání jeho těla. Může dojít i k situaci, kdy dojde k zániku manželství smrtí obou manželů, a to v případě, že zemřou ve stejný okamžik, tedy současně. Platí však, že manželství zaniká smrtí prvního z nich. To platí především v situacích, kdy manželé zemřou po sobě, ale příčina smrti byla způsobena stejnou událostí. Jako příklad uvádím situaci, kdy při letecké katastrofě zemře jeden manžel bezprostředně při neštěstí a druhý až následkem této katastrofy za několik dní v nemocnici. Pro právní posouzení je rozhodné, že právní následky smrti nastávají již okamžikem smrti.⁶⁸ Ohledání mrtvol, či provedení pitvy, je bez právních následků. Mají pouze deklaratorní význam.⁶⁹

2.2 Zánik manželství prohlášením manžela za mrtvého

Nelze-li smrt prokázat úředním zjištěním smrti - prohlídkou těla mrtvého a vystavením úmrtního listu⁷⁰ - prohlásí soud člověka za mrtvého. Prohlásit člověka za mrtvého lze za dvou předpokladů, resp. k zániku manželství prohlášením manžela za mrtvého dochází ve dvou případech, a to jednak v případech tzv. důkazu smrti a jednak u osob nezvěstných.

⁶⁶Pro srovnání uvádím, že tuto úpravu občanské zákoníky jiných zemí buď vůbec nemají, nebo otázku, co se stane s manželstvím, upravují jen v přechodných ustanoveních.

⁶⁷Srov. ustanovení § 7 odst. 1,2 OZ.

⁶⁸Nutno poznamenat, že smrt člověka vyvolává řadu povinností státních orgánů. Mezi které patří například vystavení úmrtního listu, ohledání mrtvoly nebo provedení pitvy. Smrt fyzické osoby se zaznamenává do matriky úmrtí, jak stanoví zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Činí se tak na základě úmrtního listu, který byl vystaven.

⁶⁹HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. : *Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství, komentář*, 4. vydání, Praha, C.H. BECK, 2009, str. 63 .

⁷⁰Srov. ustanovení § 2 odst. 1 vyhlášky č. 19/1998 Sb.

První možnost se vztahuje k situacím, v nichž nelze z rozličných příčin, převážně působením fyzikálních vlivů, zemřelého ohledat, nicméně nevzniká pochybnost o tom, že tato osoba zemřela. Příčinou mohou být například důlní neštěstí nebo letecké katastrofy, kdy zahynuly všechny osoby, které byly na palubě, a nelze identifikovat jednotlivé mrtvolky. Soud v těchto případech rozhodne o prohlášení za mrtvého na základě zjištění smrti.⁷¹ Ke zjištění smrti dojde jinými důkazními prostředky než v případě smrti za normálních okolností.

Ve druhém případě se vydá rozhodnutí o prohlášení nezvěstné osoby za mrtvou, lze-li se zřetelem ke všem okolnostem (zejména k době nezvěstnosti a věku osoby v době, kdy se stala nezvěstnou a nejsou o ní žádné zprávy, že je naživu) soudit, že již nežije.⁷² Takové prohlášení za mrtvého nemá charakter zjištění smrti, ale rozhodnutí se vydá na základě pravděpodobnosti, byť vysoké, že tato nezvěstná osoba je již po smrti.^{73 74}

Již dlouhou dobu je v odborné literatuře poukazováno na nedostatek naší právní úpravy, neboť v souvislosti s prohlášením osoby za mrtvou se nerozlišují dvě kategorie případů. OZ nedůvodně směřuje dva instituty, totiž důkaz smrti a domněnku smrti u osob, které jsou nezvěstné.⁷⁵

Jak bylo již výše uvedeno, problematika prohlášení za mrtvého je na rozdíl od zániku manželství smrtí podrobněji upravena, a to především z důvodu nutnosti úpravy dalšího uzavírání sňatku pozůstalého manžela, majetkových poměrů pozůstalého manžela a dělení majetku. Důležité je také upravit situaci, kdy bude manžel, který byl prohlášen za mrtvého, nalezen.

OZ a OSŘ upravují podmínky nutné k prohlášení fyzické osoby za mrtvou. Právní úprava postupu soudu při prohlášení osoby za mrtvou je upravena v ustanovení § 195 až § 200 OSŘ. Návrh může podat druhý manžel, protože je osobou, která má na věci právní zájem. Řízení o prohlášení za mrtvého může být zahájeno i z úřední povinnosti.

⁷¹Srov. ustanovení § 200 OSŘ: „*Je-li jisto, že fyzická osoba zemřela, ale její smrt nelze prokázat stanoveným způsobem, vydá soud rozhodnutí, kterým ji prohlásí za mrtvou.*“

⁷²ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J. a kol. : *Občanské právo hmotné I*, páté vydání, Praha, Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, str. 162.

⁷³Srov. ustanovení § 7 odst. 2 OZ. Výrok soudu je opřen o vyvratitelnou právní domněnku smrti, a pokud se osoba za mrtvou prohlášená opět objeví živá, jeho rozhodnutí o prohlášení za mrtvého se tím zruší.

⁷⁴Srov. ustanovení § 198 OSŘ: „*Po uplynutí lhůty určené ve vyhlášce vydá soud rozsudek o prohlášení za mrtvého. Uvede v něm den, který platí za den smrti nezvěstného, popřípadě den, který nezvěstný nepřežil.*“

⁷⁵ELIÁŠ, K. ; ZUKLÍNOVÁ, M.: *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*, Praha, Linde nakladatelství s.r.o., 2001, s. 137.

Na otázku, zda prohlášení manžela za mrtvého je samostatným důvodem zániku manželství a zda má stejné právní následky, jako zánik manželství smrtí jednoho z manželů neexistovaly vždy jednoznačné názory.

Dle jedněch názorů, prohlášení za mrtvého má stejné právní následky jako smrt.⁷⁶

Tento názor považuje M. Holub za nepřesný a matoucí. Dle jeho názoru: „*Prohlášení za mrtvého v obecné rovině nemůže mít stejné právní následky jako smrt. Na rozdíl od obecné úpravy, v případě manželství – tedy statusové otázky – má rozhodnutí o prohlášení za mrtvého charakter konstitutivního rozhodnutí.*“⁷⁷

Autor dále uvádí: „*Na první pohled by nás tedy mohlo napadnout, že jediným a výlučným důvodem zániku manželství mimo rozvod je přirozený zánik úmrtím jednoho z manželů, ačkoli tato skutečnost může být deklarována dvěma různými způsoby: v běžných podmínkách úmrtím listem, za výjimečných podmínek rozhodnutím o prohlášení manžela za mrtvého. Takový závěr by však neodpovídal právnímu stavu. Každý ze dvou důvodů zániku manželství, obsažený v ustanovení § 22 odst. 1 ZR, je samostatný, má své vlastní a autonomní předpoklady.*“⁷⁸

V důvodové zprávě k jednomu z návrhů nového občanského zákoníku⁷⁹ bylo stanoveno, že právní úprava obsahuje dva základní způsoby zániku manželství a další ustanovení pak stanoví den, k němuž manželství zaniká. Prohlášení za mrtvého není samostatným důvodem zániku manželství, neboť se jedná o zvláštní opatření neboli zvláštní institut pro zvláštní situaci. Prohlášení za mrtvého je jen cestou, jak zjistit nebo stanovit den smrti za situace, kdy se postrádá mrtvé tělo.⁸⁰

Dle nového občanského zákoníku, zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, konkrétně ustanovení § 754 „*Manželství zaniká jen z důvodů stanovených zákonem*“. Podle důvodové

⁷⁶ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J. a kol. : *Občanské právo hmotné I*, páté vydání, Praha, Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, str. 162, nebo HRUŠÁKOVÁ, M. a kol.: *Rodinné právo*, Brno, Edice učebnic právníc. fakulty Masarykovy univerzity v Brně, Doplněk, str. 55.

⁷⁷HOLUB, M.: *Zánik manželství prohlášením za mrtvého v českém právu – úvahy nad interpretací § 22 odst. 1 ZOR*, Právní rozhledy, 11/2008.

⁷⁸HOLUB, M.: *Zánik manželství prohlášením za mrtvého v českém právu – úvahy nad interpretací § 22 odst. 1 ZOR*, Právní rozhledy, 11/2008.

⁷⁹Srov. ustanovení § 620 návrhu nového občanského zákoníku, návrh pracovní komise, úřední tisk Ministerstva spravedlnosti, 2005, : „*Manželství zaniká smrtí manžela nebo rozvodem manželství*“.

⁸⁰Ministerstvo spravedlnosti, návrh zákona a důvodové zprávy z roku 2005(ustanovení § 621), volně dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz>.

zprávy⁸¹ k novému občanskému zákoníku právní úprava obsahuje především dva základní důvody nebo-li způsoby zániku manželství.⁸² Prohlášení za mrtvého je v novém občanském zákoníku odděleno, neboli vyjmuto z oblasti rodinného práva a je upraveno v části první obecné části nového občanského zákoníku.⁸³

Pro úplnost uvádím, že prohlášením za mrtvého, stejně tak i smrtí, zaniká též registrované partnerství osob stejného pohlaví.⁸⁴

Ne stejná právní úprava panuje ve všech evropských státech. Například v rakouské právní úpravě není prohlášení za mrtvého, důvodem zrušení manželství. V rakouské právní úpravě zaniká manželství smrtí nebo uzavřením sňatku alespoň jednoho z manželů.⁸⁵

2.2.1 Otázka okamžiku zániku manželství při prohlášení manžela za mrtvého

V obou výše uvedených případech obsahuje rozhodnutí soudu den, který má platit za den smrti dotčené osoby. S ohledem na ustanovení § 22 odst. 1 ZR by mělo manželství skončit teprve právní mocí rozhodnutí a nikoliv dnem v něm uvedeným jako den smrti, nebo den, který nezvěstný nepřežil, avšak takový den bude pravděpodobně následně zapsán do matriky a uveden i v úmrtním listu.

Při srovnání ustanovení § 22 odst. 1 ZR s ustanovením § 195 - § 200 OSŘ dospějeme k pochybnostem o správnosti ustanovení ZR. Z ustanovení OSŘ vyplývá, že den právní moci je rozhodný pouze v případě osoby nezvěstné, zatímco v případě prohlášení za mrtvého na základě důkazu smrti je rozhodný den uvedený v rozhodnutí jako den smrti. S ohledem na uvedenou, je právní úprava nejen rozporná, ale jeví se navíc jako nevhodná, neboť v případě určování rodičovství⁸⁶ a dědění je rozhodným dnem den smrti.⁸⁷

Může tak dojít k situaci, kdy jeden z manželů zemře v den A s tím, že nelze zjistit den smrti. Následně je prohlášen za nezvěstného a dále pak za mrtvého. Soud pak určí den, který nezvěstný nepřežil, den B. Rozhodnutí nabude právní moci v den C. Z uvedeného vyplývá, že

⁸¹ Ministerstvo spravedlnosti, důvodová zpráva k občanskému zákoníku, volně dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz>.

⁸² Prohlášení manželství za neplatné neznamená zánik manželství, ale jeho zrušení.

⁸³ Srov. ustanovení § 66 - 76 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁸⁴ Ustanovení § 14 zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů: *Partnerství zaniká a) smrtí jednoho z partnerů nebo prohlášením jednoho partnera za mrtvého, b) zrušením rozhodnutím soudu.*

⁸⁵ Glitschthaler, E., Höllwerth, J. Kommentar zum EheG. Springer Wien New York, 2008, str. 27

⁸⁶ Srov. ustanovení § 51 odst. 3 ZR.

⁸⁷ ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J. a kol. : *Občanské právo hmotné 3*, páté vydání, Praha, Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, str. 56.

může dojít k situaci, kdy vznikne spor mezi dědici zemřelého a pozůstalým manželem ohledně jmění, které bylo nabyto v časovém rozmezí mezi dnem A a C.⁸⁸

V této souvislosti je třeba se zamyslet nad současnou a budoucí úpravou prohlášení za mrtvého. V průběhu několikaleté přípravy nového občanského zákoníku se vystřídalo více úprav. Jedna z variant zvažovala možnost ponechat dosavadní právní úpravu pouze pro případ prohlášení za mrtvého u nezvěstné osoby, to vzhledem k tomu, že řešení, které stanoví, že manželství zaniká dnem, který je v rozhodnutí o prohlášení za mrtvého uveden jako den smrti, by mohlo být zdrojem problémů při řešení otázek dědění.⁸⁹

V novém občanském kodexu je situace řešena zcela jinak. Dle ustanovení § 71 odst. 2 nového občanského kodexu: *„Na člověka, který byl prohlášen za mrtvého, se hledí jako by zemřel. Prohlášením manžela za mrtvého zaniká manželství dnem, který se pokládá za den smrti ; totéž platí o registrovaném partnerství“*. Manželství zaniká dnem, který se pokládá za den smrti. Nově by tedy mělo manželství zanikat s účinky ex tunc. Myslím si, že takováto právní úprava statusových věcí může způsobit nepřipustnou právní nejistotu, neboť rozhodnutí působí retroaktivně. V současné chvíli se mi jeví hodnocení daného ustanovení jako velmi předčasné, neboť až aplikace samotného ustanovení ukáže, jaký vliv bude mít tato právní úprava na pozůstalého manžela a jeho majetkovou oblast. Až budoucnost nám ukáže, zda tato úprava byla zvolena vhodně či bude mít na pozůstalého manžela negativní dopad.

2.2.2 Obnovení manželství

Soud zruší své rozhodnutí o prohlášení za mrtvého, pokud zjistí, že ten, kdo byl prohlášen za mrtvého, je naživu nebo žil v den, od kterého dosud neuplynula doba přiměřená k tomu, aby nezvěstný mohl být prohlášen za mrtvého.⁹⁰ Pokud bude prohlášení za mrtvého zrušeno, neobnoví se zaniklé manželství v případě, že mezitím manžel toho, kdo byl

⁸⁸HOLUB, M.: *Zánik manželství prohlášením za mrtvého v českém právu – úvahy nad interpretací § 22 odst. 1 ZOR*, Právní rozhledy, 11/2008.

⁸⁹Srov. ustanovení § 621 návrhu nového občanského zákoníku, návrh pracovní komise, úřední tisk Ministerstva spravedlnosti, 2005: *„Manželství zaniká okamžikem smrti manžela. Byl-li manžel prohlášen za mrtvého na základě důkazu smrti, zaniká manželství dnem, který je v rozhodnutí o prohlášení za mrtvého uveden jako den smrti;“*

Alternativa:

a) *byl-li manžel prohlášen za mrtvého, protože je nezvěstný, zaniká manželství dnem, kdy rozhodnutí o prohlášení za mrtvého nabylo právní moci.*

b) *bez této části věty, a na počátku druhé věty vypustit slova „na základě důkazu smrti“.*

⁹⁰Dle ustanovení § 199 odst. 2 OSŘ může soud dále i opravit den, který je uveden v rozhodnutí jako den smrti. Tato oprava nemusí být zcela bezvýznamná zejména s ohledem na ustanovení § 51 odst. 1 ZR, kde je zakotvena lhůta 300 dnů po zániku manželství. Pokud se v této době narodilo dítě, poté svědčí otcovství manželovi matky. Lhůta 300 dnů se počítá od předpokládaného dne smrti, které je stanoveno v soudním rozhodnutí.

prohlášen za mrtvého, uzavřel manželství nové (srov. ustanovení § 22 odst. 2 ZR). I v případě, že by nové manželství poté zaniklo, přičemž není rozhodné, zda zaniklo smrtí nebo rozvodem, původní manželství se neobnoví. Manželství se obnoví pouze v případě, že manžel mezitím neuzavřel nové manželství nebo partnerství. Není třeba provádět žádný nový obřad uzavření manželství.

Zákon výslovně neřeší, ke kterému datu se manželství obnovuje, zda se obnoví ex tunc, od samého počátku nebo ex nunc až ode dne, kdy došlo ke zrušení rozhodnutí o prohlášení za mrtvého právní mocí rozhodnutí.⁹¹

Povaha věci tedy vyžaduje, aby byly důsledky vázány k okamžiku zániku původního manželství, přestože některými důsledky, vznikají situace, které jsou obtížně řešitelné. Jedná se zejména o složité spory, které vznikají v majetkové sféře. Například v otázce dědického práva, konkrétně pokud majetek přešel v mezidobí na dědice.⁹² Dochází totiž ke křížení zániku společného jmění manželů a nabytí dědictví.

Dle jiného názoru, původní manželství se obnoví dnem, kdy bylo pravomocně rozhodnuto, že se zrušuje prohlášení manžela za mrtvého.⁹³

Obdobně dle jiného názoru v uvedeném případě, s ohledem na text zákona i na právní jistotu účastníků, je nutno přiklonit se k variantě obnovení manželství *ex nunc*. Jinak by manželství v rozporu s ustanovením § 22 odst. 1 větou druhou ZR nezanikalo již právní mocí prohlášení manžela za mrtvého, neboť od té doby by se na něj jako na zaniklé pouze hledělo, jednalo by se pouze o vyvratitelnou domněnku, ale až uzavřením následného sňatku.⁹⁴

Otázka související se statusovou problematikou původního a případného nového manželství v souvislosti s obnovením osobnosti toho, jenž byl dříve prohlášen za mrtvého, je řešena v první části nového občanského zákoníku právě v rámci ustanovení o prohlášení za mrtvého. Dle ustanovení § 76 odst. 1 nového občanského kodexu: „*Byl-li člověk prohlášen za mrtvého, nevylučuje to důkaz, že zemřel dříve nebo později, anebo že je ještě naživu. Zjistí-li se, že je naživu, k prohlášení za mrtvého se nepřihlíží; Manželství nebo registrované partnerství se však neobnovuje.*“

⁹¹PLECITÝ, V. : *Zákon o rodině*, Praha, EUROUNION PRAHA s.r.o., 2007, str. 25.

⁹²HOLUB, M. ; NOVÁ, H. ; PTÁČEK, L. ; SLADKÁ HYKLOVÁ, J. : *Zákon o rodině, s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*, 9. vydání, Praha, Leges, s.r.o., 2011, str. 49.

⁹³HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. : *Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství, komentář*, 4. vydání, Praha, C.H.BECK, 2009, str. 64.

⁹⁴HOLUB, M.: *Zánik manželství prohlášením za mrtvého v českém právu – úvahy nad interpretací § 22 odst. 1 ZOR*, Právní rozhledy, 11/2008.

Pro úplnost uvádím, že podobnou právní konstrukci má i zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném manželství v ustanovení § 15 odst. 2. Zákonodárce však tímto zákonem zapomněl novelizovat stejným způsobem i ustanovení § 22 odst. 2 ZR. Tímto nedostatkem by mohlo dojít k následující situaci. Po prohlášení manžela za mrtvého, by druhý z manželů uzavřel mezitím nový svazek partnerský. Původní manželství by se po zrušení prohlášení za mrtvého obnovilo, ale zároveň by nové partnerství nezaniklo. Důvodem uvedeného, je skutečnost, že partnerství platně vzniklo a žádné ustanovení zákonné pravidlo o jeho zániku pro daný případ neobsahuje. Podle současné právní úpravy by tak daná osoba mohla být ve svazku manželském i partnerském.⁹⁵ Doslovná aplikace zákonného ustanovení vede k absurdním závěrům.

S ohledem na výše uvedené považuji, účinnou právní úpravu prohlášení manžela za mrtvého za nedostatečnou a neuspokojivou, přičemž zlepšení právní úpravy nepochybně přinese právní úprava obsažená v novém občanském zákoníku. V případě návratu manžela prohlášeného za mrtvého odpadá problematika potenciální konkurence dvou manželství. Ustanovením, které stanoví, že manželství se neobnovuje, se zároveň předejde výše uvedeným pochybnostem, ke kterému datu se manželství obnovuje. Návrh nové úpravy se inspiroje zejména úpravou rakouského zákona o prohlášení za mrtvého.

⁹⁵HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. : *Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství, komentář*, 4. vydání, Praha, C.H. BECK, 2009, str. 65.

3. OBECNÉ OTÁZKY ROZVODU MANŽELSTVÍ

Každé manželství je ohrožováno vlivy, které mohou být jak vnější, tak vnitřní povahy, a za dobu své existence prochází řadou krizí, přičemž svou závažností ovlivňuje nejen náš život, ale zejména život našich dětí. V manželstvích se vyskytují fyziologická a patologická období. Fyziologické období je období funkční, kdy jednotliví členové rodiny nacházejí v sobě oporu, pomoc a v neposlední řadě zázemí. Toto období je tak charakteristické vzájemnou solidaritou.

Naopak patologické období je období, které nás bude více zajímat, neboť je obdobím rozvratu manželství. V tomto období ztrácejí manželé vůli vzájemně si pomáhat, respektovat svoji důstojnost, být si věrni, žít spolu, pečovat o společnou domácnost, společně hospodařit, společně vychovávat děti atd. Je to tedy období, kdy se manželství nachází v krizi a neexistuje naděje, že by došlo k zlepšení tohoto stavu.

Snoubenci vstupují do manželství s přesvědčením, že jejich manželství bude celoživotní záležitostí. V řadě případů však manželé nakonec dospějí k závěru, že další setrvání v tomto svazku není možné. V tomto případě přichází na řadu rozvod manželství. Rozvodem manželství se mění právní prostředek „zrušení“ manželství za života manželů. Nutno si přiznat, že řízení o rozvod je důkazem životního neúspěchu jednoho či obou manželských partnerů.

Z ustanovení ZR vyplývá, že společnost se snaží rodinné vztahy upevňovat a má zájem na tom, aby nedocházelo k rozporům mezi manžely a vztahy mezi nimi byly pevné. Rozvod manželství není státem podporovanou institucí a stát tak nemá zájem na předčasném skončení trvalého společenství muže a ženy rozvodem. Stát však musí a má povinnost nabídnout právní řešení situace pro případ, kdy muž a žena žádné společenství již tvořit nechtějí nebo netvoří.⁹⁶ Je jím rozvod, kterým se ruší manželství za života manželů, a jedná se bohužel o velmi častý způsob zániku manželství.

Tento právní prostředek, kterým se ruší manželství, znají dnes téměř všechny evropské státy. Nepochybně se však jednotlivé úpravy od sebe více či méně odlišují. V právních úpravách jednotlivých evropských států se tak můžeme setkat na jedné straně s velmi liberálními přístupy, a naopak na druhé straně s přístupy rigidními. Jako příklad rigidní úpravy s přísnými

⁹⁶ŠVESTKA, J.; DVOŘÁK, J. a kol. : *Občanské právo hmotné 3*, páté vydání, Praha, Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, str. 57.

podmínkami zrušení manželství nabízí italská právní úprava. Podle italské právní úpravy je jedním z důvodů kvalifikovaného rozvratu manželství trvajícím manželská odluka, a pokud manželé dospějí k závěru, že nechtějí dále setrvat v manželství, musí podstoupit tříletou odluku před tím, než mohou s úspěchem žádat o rozvod.⁹⁷ Dle mého názoru, je italská právní úprava velmi přísná a zcela neodpovídá době, neboť doba tří let od počátku odluky do rozloučení manželství v žádném případě nepůsobí jako prostředek, jímž se má docílit pokračování v soužití mezi dvojicemi, jejichž vztah je téměř „podkopán“. Naopak například právní úprava ve skandinávských zemích, např. ve Švédsku je velmi liberální a rozvod zde není právně komplikovanou záležitostí.⁹⁸ Pro zajímavost uvádím, že na Maltě byla teprve v roce 2011 připuštěna rozluka katolického manželství.⁹⁹

Sledujeme-li vývoj podmínek rozvodu manželství, je zcela zřejmé, že podmínky, za kterých lze ukončit manželství jsou stále jednodušší. Problematice rozvodu a souvisejícím otázkám věnují evropské státy poměrně velkou pozornost, přičemž právní úprava evropských států je mnohdy mnohem složitější, než jaká je u nás. V našem právním řádu není právní úprava rozvodu nijak rozsáhlá a už dlouhou dobu je jednou z nejjednodušších v Evropě. ZR se problematikou rozvodu zabývá v pouhých čtyřech paragrafech. Při komparačním pohledu je česká právní úprava oprávněně považována za jednu z nejstručnějších a nejliberálnějších úprav v Evropě.

Do dnešního dne v rámci EU nedošlo k harmonizaci či unifikaci právních norem, které se týkají této problematiky. Důvodem proč EU opomíjí tuto oblast právní úpravy, je skutečnost, že tato problematika není vhodná k harmonizaci a unifikaci, neboť tato oblast práva osobního stavu a rodinné právo se velmi snadno mísí s kulturou.¹⁰⁰ Z tohoto důvodu je téma řešeno pouze na úrovni jednotlivých členských států. Na druhé straně je však třeba konstatovat, že se zákonodárci vzájemně inspirují i v právní úpravě problematiky rozvodu a jejich předpokladů. Ne jinak tomu bylo při přípravě nového občanského zákoníku. Lze shrnout, že ačkoliv rodinné právo se v domácích legislativách stále vyznačuje značnou odlišností, vliv evropských norem se začíná stále více projevovat.¹⁰¹

⁹⁷Zákon o řízení při rozloučení manželů, L. 1-2-1970 n. 898, čl. 3 č. 2 b).

⁹⁸HRUŠÁKOVÁ, M.: *Rodinné právo v aplikační praxi, rozvod-děti-výživné*, Praha, Edice právních rozhledů, 2000, str. 3.

⁹⁹DVOŘÁK, J. ; MALÝ, K. a kol. : *200 let Všeobecného občanského zákoníku*, Praha, Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011, str. 426.

¹⁰⁰K. BOELE – WOELKI : *Cesta k evropskému rodinnému právu*, Právní praxe 2-3/1999, str. 11-125.

¹⁰¹Např. Francie, která byla vyhlášena svojí velmi složitou procesní úpravou rozvodu, začala pod vlivem jiných evropských států, již od 70. let 20. stol., postupně rozvodové právo liberalizovat a zjednodušovat, až do té míry,

Na poli mezinárodním bych zmínila Mezinárodní společnost pro rodinné právo,¹⁰² která vznikla v roce 1973. Společnost vznikla především z iniciativy profesora Zeeva Falka na univerzitě v Birminghamu ve Velké Británii. Jedná se o nezávislou mezinárodní vědeckou asociaci oddanou studiu a diskusi rodinného práva. Funkce této mezinárodní společnosti je poskytovat mezinárodní fórum pro analýzu právní politiky aplikované na rodinné vztahy.¹⁰³

Pouze pro zajímavost uvádím, že číslo rozvodovosti se u nás v roce 2009 vyšplhalo až na 49,6 %.¹⁰⁴ V současné době tak končí asi polovina manželství rozvodem. Toto číslo je velmi alarmující. Ve srovnání s dalšími evropskými státy patříme nepochybně k zemím s nadprůměrným počtem rozvodů. Průměrná délka trvání manželství při rozvodu byla u nás v roce 2010 kolem 12,9 let, přičemž mezi třetím a čtvrtým rokem trvání manželství je nejvyšší úroveň rozvodovosti.¹⁰⁵

V Evropě je nejvyšší stupeň rozvodovosti ve skandinávských zemích, konkrétně ve Švédsku a Finsku. Naopak země jako Itálie, Španělsko nebo Řecko, kde je silná náboženská tradice, je stupeň rozvodovosti podprůměrný.

3.1 Historický vývoj

V historickém vývoji byla problematika rozvodu řešena různým způsobem a kultury, které byly ovlivněné křesťanstvím, umožňovaly rozvod jen ve výjimečných situacích. Právní skončení manželství za života manželů prošlo historickým vývojem, v závislosti na vlivu církve a kulturních tradicích.

Pouze pro zajímavost uvádím, že nerozlučitelnost manželství přetrvávala velmi dlouhou dobu v italském zákonodárství.¹⁰⁶ V Itálii mohlo být až do konce roku 1970 zrušeno manželství jedině smrtí manžela.¹⁰⁷

Podle původní právní úpravy byl v Rakousku svazek nerozlučitelný. Postupně se tento svazek stal právně zrušitelným i z jiných důvodů, než je smrt jednoho z manželů. Podle ABGB byla původně rozluka možná pouze pro nekatolíky a Židy, neboť ukončení manželství za života

že se jí alespoň podařilo vyloučit existenci tzv. mrtvých manželství. I přesto, že se jedná stále o rozvod advokátský, je možné, aby pro obě strany byl jen jeden advokát.

¹⁰²International Society of Family Law.

¹⁰³Více informací na <http://www.isflhome.org/>.

¹⁰⁴Srov. příloha č. 1.

¹⁰⁵<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>

¹⁰⁶Rozvod byl nepřipustný se zřetelem na ustanovení čl. 86 Cc..

¹⁰⁷MÁSÍLKO, V. : *Mezinárodní právo rodinné*, Praha, Panorama, 1979, str. 126.

manželů bylo založeno na konfesním principu. Katolíkům byla podle kanonických předpisů rozluka zakázána a byl jim povolen pouze rozvod od stolu a lože.

Právní zánik manželství za života obou manželů, bez ohledu na vyznání manželů, byl do našeho právního řádu poprvé zaveden až manželskou novelou provedenou zákonem č. 320/1919 Sb., ze dne 22.5.1919, kterým byla změněna ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a překážkách manželství. Od roku 1919 se stala rozluka plně dostupná i pro katolíky a možnost právního zrušení manželství byla upravena jednotně.

Za platnosti této právní úpravy se rozlišovala tzv. rozluka a rozvod od stolu a lože. Obě dvě varianty se od sebe podstatným způsobem odlišovaly. Pouze soudem vyslovená rozluka umožňovala uzavření dalšího sňatku, neboť pouze toto rozhodnutí soudu mělo právní následky ukončení manželství.

Na rozdíl od uvedeného, rozvod od stolu a lože znamenal pouze zánik povinnosti manželů společně žít. Právní podstata tohoto rozvodu spočívala tedy v tom, že bylo manželům dovoleno, aby žili od sebe odděleně. Manželství tak stále právně existovalo a žádný z manželů nemohl uzavřít nové manželství.¹⁰⁸

Rozvod od stolu a lože byl, i po přijetí zákona č. 320/1919 Sb., nadále ponechán v právní úpravě zejména pro manžele, kterým jejich náboženské přesvědčení nedovolovalo zrušit své manželství rozlukou. Pro ně byla přijatelná právní možnost dovoleného odděleného žití. I oni však mohli podat žalobu o rozluku manželství. Počet rozvodů od stolu a lože se stále postupně snižoval.¹⁰⁹

Až zákonem č. 265/1949 Sb., o právu rodinném byl odstraněn rozdíl mezi rozlukou a rozvodem od stolu a lože a zaveden současný jediný způsob zániku manželství za života manželů tj. rozvod. Dle dobové učebnice rodinného práva¹¹⁰ byl rozvod pokládán za zjev společensky zvláště povážlivý a nežádoucí.¹¹¹

Tehdejší zákonodárce se přiklonil k používání pojmu rozvod manželství pro označení způsobu zániku manželství za života manželů. Česká legislativa tento pojem podržela až do

¹⁰⁸HRUŠÁKOVÁ, M.: *Rozvod a paragrafy*, Praha, Computer Press, 2000, str. 5.

¹⁰⁹DVOŘÁK, J. ; MALÝ, K. a kol. : *200 let Všeobecného občanského zákoníku*, Praha, Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011, str. 426.

¹¹⁰Dle KNAPP, V. a kol. : *Občanské a rodinné právo*, Praha, 1955, str. 124.

¹¹¹HRUŠÁKOVÁ, M.: *Rozvod a paragrafy*, Praha, Computer Press, 2000, str. 5.

dnešních dnů, neboť i dnes se institucionálně pro zrušení manželství se všemi právními následky nadále používá pojem rozvod.

3.2 Stručný nástin řízení o rozvodu manželství z pohledu OSŘ

Předpoklady, které jsou nutné k zániku manželství rozvodem, rozdělujeme na hmotněprávní a procesněprávní. S ohledem na téma práce se omezují pouze na problematiku hmotněprávních předpokladů rozvodu a rovněž procesněprávní se věnují pouze okrajově v následující části.

OSŘ nemá samostatnou úpravu řízení o rozvod jako samostatného zvláštního řízení. Rozsudek soudu je rozhodnutím o osobním stavu, resp. statusovým¹¹² a manželství, které bylo platně uzavřeno, zaniká s účinky ex nunc.

Nutno dále upozornit na skutečnost, že řízení o rozvod je vždy řízením sporným, a to i za situace, že zde žádný spor není. V odborné literatuře se lze setkat s tím, že pro rozvod dle ustanovení § 24a ZR je používán název „nesporný“ rozvod,¹¹³ který by mohl vést k mylnému závěru, že se jedná o nesporné řízení, přičemž opak je pravdou. Označení „sporný“ a „nesporný“ rozvod evokuje spíše otázku, do jaké míry je mezi účastníky v otázce rozvodu a řešení právních následků rozvodu shoda, či neshoda.

Dá se říci, že rozvrat je soukromou záležitostí manželů, neboť i přesto, že rozvrat zasahuje jejich osobního postavení, je pouze na nich, zda se obrátí na soud.^{114 115} Rozvod je možný pouze na základě návrhu¹¹⁶ jednoho z manželů a soud nemůže zahájit řízení z úřední povinnosti, neboť pouze manželé mají aktivní věcnou legitimaci, přičemž návrh může podat kterýkoli z manželů, avšak vždy pouze jeden z nich.¹¹⁷ Na rozdíl od německé právní úpravy není možné, aby manželé podali návrh současně.¹¹⁸

Sama okolnost, že jeden z manželů podal návrh na rozvod, nebo že tak jeden z nich učinil dříve než druhý, není důvodem pro závěr o protikladnosti jejich procesního postavení. Nad to nutno poznamenat, že může mít sám odpůrce mnohdy vážnější důvody pro rozhodnutí soudu

¹¹²Srov. § 80 písm. a) OSŘ.

¹¹³HRUŠÁKOVÁ, M.: *Rodinné právo v aplikační praxi, rozvod-děti-výživné*, Praha, Edice právních rozhledů, 2000, str. 5.

¹¹⁴Místní příslušnost soudu stanoví ustanovení § 88 písm. a) OSŘ.

¹¹⁵RADVANOVA, S. ; ZUKLÍNOVÁ, M. : *Kurs občanského práva, Instituty rodinného práva*, 1. vydání, Praha, C.H.BECK, 1999, str. 62.

¹¹⁶S účinností od 1.1.2000 se používá pojem žaloba, nikoliv tradičního pojmu návrh.

¹¹⁷Zahájení dalšího řízení o rozvod manželství k návrhu odpůrce by bránila překážka litispendence.

¹¹⁸VOLKOVÁ, J.: *Základní úprava rozvodu manželství v České republice, Německu a Rakousku*, Právní fórum, 7/2009, str. 272.

o rozvodu manželství, než sám navrhovatel. Zajímavé je, že může dojít k situacím, kdy jeden manžel donutí, například svým chováním, druhého manžela podat návrh na rozvod manželství. Iniciátor rozvodu pak může paradoxně při rozvodu vystupovat v roli odpůrce. Tato problematika však patří spíše do kompetence psychologů než samotných soudců. Procesní postavení účastníků se nemění stanoviskem odpůrce. Platná právní úprava, na rozdíl od dřívější právní úpravy,¹¹⁹ neumožňuje odpůrci rozvodu dle ustanovení § 24 odst. 1 ZR připojit se k návrhu. Z tohoto důvodu má stanovisko odpůrce vždy povahu pouhého vyjádření. Nezáleží tedy na tom, zda jde o shodné, či opačné stanovisko k návrhu. Odpůrce může svůj postoj k návrhu v průběhu řízení změnit, a to i v odvolací lhůtě po doručení rozsudku. I z těchto důvodů tak nemůže mít stanovisko odpůrce k návrhu na rozvod manželství vliv na oprávnění podat odvolání proti rozsudku.

V této souvislosti nutno konstatovat, že na otázku, zda vůbec, a pokud ano, za jakých podmínek může dát odpůrce odvolání proti rozsudku, kterým byl návrh na rozvod manželství zamítnut, neexistovaly vždy jednotné názory. Některé soudy vycházely z toho, že odpůrce je oprávněn podat proti zamítavému rozsudku odvolání vždy. Svůj názor vyvozovaly z ustanovení § 205 odst. 2 OSŘ. Jiné soudy naopak vyvozovaly závěr, že odpůrce může podat odvolání pouze tehdy, pokud dal již před soudem prvního stupně najevo, že rovněž nemá zájem na zachování manželství. Poslední názory nepřipouštěly podání odvolání proti takovému zamítavému rozsudku.

Otázkou se zabýval i Nejvyšší soud České socialistické republiky. Nejvyšší soud dospěl k závěru, že odpůrce je oprávněn podat odvolání vždy. Procesní právo zajišťuje účastníkům v občanském soudním řízení rovné postavení. Nutno poznamenat, že v tomto řízení nejde tedy o ochranu určitého práva navrhovatele. Soud posuzuje, zda jsou dána zákonná hlediska pro zánik manželství rozvodem. Pokud soud dospěje k závěru, že jsou tato hlediska dána, je jeho úkolem zajistit ochranu oprávněných zájmů obou účastníků vyslovením rozvodu. Z tohoto důvodu může podat odpůrce odvolání proti rozsudku bez ohledu na to, zda bylo návrhu na rozvod manželství vyhověno, nebo zda byl tento návrh zamítnut.¹²⁰

Dále třeba se zmínit o případné ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí soudu o rozvodu manželství. Zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších

¹¹⁹Srov. ustanovení § 239 zákona č. 142/1950 Sb., *Připojí-li se druhý manžel k návrhu na rozvod manželství a shodují-li se návrhy obou manželů co do viny na rozvodu, může se soud pro zjištění rozvratu a viny na něm omezit na výslech účastníků.*

¹²⁰Stanovisko občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 23.2.1982, sp.zn. Cpj 120/81, (R 21/1982 civ.).

předpisů, se k podání ústavní stížnosti ve věcech upravených ZR, kdy příslušná rozhodnutí zakládají či mění osobní status fyzických osob, resp. ve věcech rozvodu manželství, explicitně nevyjadřuje. Dle názoru Ústavního soudu má v tomto případě respektování právní jistoty přednost před principem spravedlivého rozhodování. Ústavní soud dospěl k závěru, že respektování právní jistoty jako jednoho z atributů právního státu¹²¹ musí mít v případě posuzování ústavní stížnosti směřující proti pravomocnému soudnímu rozhodnutí o rozvodu manželství prioritu před principem spravedlivého rozhodování, tj. otázkou ochrany základních práv, která mohla být v řízení, jehož výsledkem bylo vydání příslušných rozhodnutí ve věci rozvodu manželství, porušena. Princip právní jistoty se v tomto případě projevuje jako požadavek stability pravomocně konstituovaného osobního statusu fyzické osoby. Ústavní soud dospěl k závěru, že případná kasace napadených rozhodnutí o rozvodu manželství by popřela základní atributy právního státu. V daném případě z tohoto důvodu nebylo možno zkoumat, zda napadenými rozhodnutími bylo zasaženo do stěžovatelkou namítaných základních práv a Ústavní soud ústavní stížnost odmítl z důvodu její nepřijatelnosti.¹²²

K dané otázce Ústavní soud dále dodává, že jak princip právní jistoty, tak ochrana ústavně zaručených základních práv jsou podstatnými prvky ústavnosti, které je nutné pojímat komplementárně, nikoliv kontradiktorně, přičemž tyto principy nejsou ve vztahu jednou provždy dané hierarchie.

Dále Ústavní soud poznamenává, že rovněž podle příslušných ustanovení OSŘ¹²³ se nepřipouští uplatnění mimořádných opravných prostředků v případech, kdy již pravomocné rozhodnutí soudu konstitovalo či změnilo osobní stav účastníků řízení, tedy pokud je rozhodováno ve stanovených případech podle ZR. Dovolání, žaloba na obnovu řízení a žaloba pro zmatečnost jsou zde vyloučeny. Je tomu logicky proto, že po právní moci rozsudku o rozvodu může kterýkoliv z manželů již druhý den uzavřít nové manželství. Rozvodem se vytváří nový osobní stav občana, který je základem dalších vztahů.

Pokud by tedy došlo k situaci, že by například smlouvy podle ustanovení § 24a odst. 1 písm. a) ZR byly neplatné nebo byla schválena jen dohoda podle ustanovení § 50 ZR u rozvodu dle ustanovení § 24a ZR a soud by tuto skutečnost přehlédl a rozsudek nabyl právní moci, bude s ohledem na výše uvedené, nutno vady zhojit jiným způsobem než napadením pravomocného rozsudku obecnými pravidly nápravy.

¹²¹Srov. čl. 1 Ústavy ČR.

¹²²Rozhodnutí Ústavního soudu ČR ze dne 26.7.2002, sp.zn. II ÚS 465/2002.

¹²³Srov. § 230 odst. 1 písm. a) a § 237 odst. 2 písm. b) OSŘ.

V ČR lze dosáhnout rozvodu výhradně rozhodnutím soudu a tato právní úprava je kogentní. Jedině soud zkoumá hmotněprávní podmínky rozvodu manželství, které jsou stanoveny v ZR.¹²⁴

Manželé tedy nemohou smlouvou mezi sebou uzavřenou ujednat jiný způsob zániku manželství. Není možné, aby se manželé na rozvodu dohodli. Existence, resp. zánik existence manželství za života obou manželů je tedy historicky spojena s institucí soudu, a to bez ohledu na to, o jakou variantu rozvodu se jedná. Někdy se objevují názory, že novelou ZR zákonem č. 91/1998 Sb. byl zaveden nový druh rozvodu na základě dohody manželů. S tímto názorem však nelze souhlasit, neboť novým ustanovením, konkrétně § 24a ZR, které bylo touto novelou do ZR zařazeno, došlo pouze ke zjednodušení řízení o rozvod manželství, aniž by byl zaveden nový druh rozvodu. Dá se říci, na základě této procesní úpravy v hmotném právu se rozvat neprokazuje. Společná vůle manželů nemůže ani u této varianty rozvodu sama přivodit zánik manželství.

Naopak je nutno poukázat na jiné právní úpravy v Evropě, které znají rozvod manželství na základě dohody manželů. K tomuto je třeba splnit určité podmínky, například nepřítomnost nezletilých dětí. Tuto právní úpravu zná například Německo, Francie, Bulharsko, Maďarsko a Rakousko.

V této souvislosti bych zmínila názory, které kritizují, že i o rozvodu dle ustanovení § 24a ZR, který je pouhým „formálním“ rozvodem, rozhodují soudy. Poukazují na cizí právní úpravy, kdy rozvod nemusí být povolován soudem a stačí pouhá registrace dohody matričním orgánem. Jedná se o tzv. „administrativní“ rozvod, o němž za splnění podmínek rozhoduje správní orgán.¹²⁵ I v Evropě najdeme státy, kde je pro rozvod příslušný nejen soud, ale i správní orgán a manželství může být rozvedeno tzv. „administrativním“ rozvodem. Správní, totiž matriční orgán pouze konstatuje, že jsou předloženy smlouvy a manželství zaniká zápisem do matriky. Například portugalský právní řád umožňuje, aby za splnění zákonných podmínek, rozvod vyslovil matriční úřad. Taktéž v Norsku a Dánsku jsou stanoveny předpoklady vyslovení rozvodu manželství před správním orgánem.¹²⁶ V české právní úpravě takové ustanovení nemáme.

¹²⁴Až do počátku 90. let 20. století rozhodoval o rozvodu manželství senát, složený ze soudce a dvou soudců z lidu.

¹²⁵HRUŠÁKOVÁ, M.: *Rozvod a paragrafy*, Praha, Computer Press, 2000, str. 18.

¹²⁶RADVANOVÁ, S. ; ZUKLÍNOVÁ, M.: *Kurs občanského práva, Instituty rodinného práva*, 1. vydání, Praha, C.H.BECK, 1999, str. 71.

Myslím si, že současný systém je dlouhodobě funkční a není důvod, proč tento systém měnit. Na druhou stranu třeba říci, že nejsou zcela liché názory, které navrhují vytvoření nového specializovaného aparátu, na který by se delegovala tato agenda. Negativním prvkem této právní úpravy by nepochybně byla nejen finanční náročnost, ale také nutnost vytvořit i nová pravidla tohoto řízení. Z tohoto důvodu bych ponechala stávající právní úpravu a nanejvýše rozšířila soudní aparát o další úředníky a soudce.

V souvislosti s rozvodem dle ustanovení § 24a ZR, se nabízí z procesního hlediska nejen výše zmíněná otázka nahrazení rozhodnutí soudu dohodou rozvádějících se manželů a rozhodnutím úřednického aparátu, ale dále i otázka nutnosti nařizovat ústní jednání. Soudím, že není nutné nařizovat ústní jednání ve všech případech rozvodu dle ustanovení § 24a ZR. Pro tento závěr nepochybně svědčí i ustanovení § 115a OSŘ. Ve většině případů je jednání o rozvodu dle ustanovení § 24a ZR otázkou několika minut a účast rozvádějících se manželů před soudem se mi jeví v těchto případech jako nadbytečná. Ústní jednání celý proces jednoznačně zdržuje. Tomuto postupu by jistě napomohla aktivita zákonodárců výslovnou změnou zákona, resp. výslovným zákonným ustanovením nebo alespoň soudní judikatura. Tímto ustanovením by došlo k urychlení rozvodu. Soudy by nemusely nařizovat jednání a účastníci se dostavovat k soudu. Toto řešení by jistě uvítali nejen účastníci řízení, ale i samotní soudci, zejména s ohledem na ušetřený čas. Praxe soudu však není v této otázce jednotná. Dle mého názoru k rozhodnutí bez nařízení ústního jednání v praxi zpravidla dochází. Některé soudy netrvají na osobní účasti manželů při jednání a nepokouší se o smírčí řízení. Naopak jiné soudy na osobní účasti trvají a chtějí slyšet od manželů ústní stanovisko, neboť poukazují na statusový charakter rozvodu a potřebu osobní účasti obou manželů.¹²⁷ Velká část soudců je v současné době ochotna manželství rozvést, i když se účastníci k jednání vůbec nedostaví, pouze se písemně omluví.¹²⁸ Některé soudy se spokojí s pouhou účastí právních zástupců.^{129 130}

Do roku 1973 u nás bylo upraveno obligatorní smírčí řízení, které předcházelo samotnému řízení o rozvod.¹³¹ Tímto způsobem se stát snažil podporovat existenci rodin a zabránit tak

¹²⁷KOVÁŘOVÁ, D.: *Jak psát žalobu o rozvod*, Právo a rodina, 1/2006, str. 4.

¹²⁸JONÁKOVÁ, I.: *Nesporný rozvod – procesní aspekty řízení*, Právo a rodina, 8/2008, str. 13.

¹²⁹HRUŠÁKOVÁ, M. a kol.: *Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství, komentář*, 4. vydání, Praha, C.H.BECK, str. 84.

¹³⁰Zajímavá je i procesní úprava v evropských státech, např. povinné zastoupení advokátem ve francouzské právní úpravě, nebo povinné sepsání návrhu na rozvod advokátem v Německu, Srov. VOLKOVÁ, J.: *Základní úprava rozvodu manželství v České republice, Německu a Rakousku*, Právní fórum, 7/2009, str. 292.

¹³¹Poté, co skončilo smírčí řízení u soudu neúspěšně, mohli manželé podat u soudu návrh na rozvod manželství, a to ve lhůtě 1 roku. V případě, že byl podán návrh na rozvod manželství po této jednoroční lhůtě, muselo se smírčí řízení konat znovu. Za situace, kdy byl podán nejprve návrh na rozvod manželství, poté soud s návrhem naložil, tak jako by se jednalo o návrh na zahájení smírčího řízení.

rozvodům manželství. Toto řízení však bylo ze ZR vypuštěno zákonem č. 49/1973 Sb. Důvodem k tomuto zásahu byla skutečnost, že smířčí řízení se stalo naprosto formální záležitostí. Usuzuji, že tato náprava byla správná. Nelze přehlédnout i skutečnost, že se tímto ustanovením značně prodlužovala rozvodová situace v rodině. Toto zrušené ustanovení bylo nahrazeno mnohem mírnějším ustanovením § 100 odst. 2 OSŘ, podle něhož má soud vést manžele k odstranění příčin rozvratu a má usilovat o jejich smíření. V praxi vyzve soud účastníky, aby zvážili, zda rozvod je jediným řešením jejich krize v manželství. Většinou soud vyzve účastníky ke kompromisu nebo například ke konzultaci s odborníky, psychology. Pokud alespoň jeden z manželů takové navržené řešení odmítne, pak zahájí řízení o rozvod. U rozvodu dle ustanovení § 24a ZR se v praxi soud omezí pouze na konstatování, že o usmíření není zájem.

3.3 Změna pohlaví a právní úprava v novém občanském kodexu

Dříve, než přistoupím k rozboru zániku manželství rozvodem a zamyšlení se nad ním, stručně se zmíním o dopadu změny pohlaví, jež je upravena v zákoně č. 89/2012 Sb., občanském zákoníku, na trvání manželství. V ČR otázka postupu při změně pohlaví nebyla zatím platným právem řešena. Ani právní věda nevěnovala otázce „transsexualismu“ větší pozornost. V novém občanském zákoníku jsou právní aspekty změny pohlaví řešeny alespoň stručně.

Dle nového občanského zákoníku, konkrétně dle ustanovení § 29 odst. 2 platí: *„Změna pohlaví nemá vliv na osobní stav člověka, ani na jeho osobní a majetkové poměry; manželství nebo registrované partnerství však zaniká. O povinnostech a právech muže a ženy, jejichž manželství zaniklo, ke společnému dítěti a o jejich majetkových povinnostech a právech v době po zániku manželství platí obdobně ustanovení o povinnostech a právech rozvedených manželů ke společnému dítěti a o jejich majetkových povinnostech a právech v době po rozvodu; soud rozhodne, a to i bez návrhu, jak bude každý z rodičů napříště o společné dítě pečovat.“*

Dle důvodové zprávy k novému občanskému kodexu se změnou pohlaví právní postavení člověka nemění. Důvodem k této argumentaci je rovnost pohlaví. Změna pohlaví má však za následek zánik manželství i registrovaného partnerství. V ČR poskytovatel zdravotních služeb ke změně pohlaví ženatých nebo vdaných transsexuálních osob nepřistoupí, dokud jejich manželství není rozvedeno a poměr k případným dětem uspořádán.

Důvodem k této právní úpravě je potřeba řešit situace, kdy bude změna pohlaví provedena v zahraniční a standard tuzemské praxe nebude dodržen. Úpravu dle zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, hodnotím jako pozitivní, neboť je nutné a vhodné výslovnou právní úpravou pamatovat na výše uvedené případy, kdy standard tuzemské praxe nebude dodržen a předcházet tak těmto situacím. Zánik manželství následkem změny pohlaví bude mít stejné právní následky jako jiné způsoby zániku manželství za života muže a ženy, jejichž manželství zaniklo.¹³²

¹³²Ministerstvo spravedlnosti, důvodová zpráva k občanskému zákoníku, volně dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz>.

4. ROZVOD DLE USTANOVENÍ § 24 Odst. 1 ZR

Podle dnes účinné právní úpravy rozeznáváme tři rozvodové varianty. První variantou je rozvod se zjišťováním příčin rozvratu dle ustanovení § 24 odst. 1 ZR, druhou variantou je rozvod bez zjišťování příčin rozvratu dle ustanovení § 24a ZR a poslední třetí variantou je tzv. „ztížený“ rozvod dle ustanovení § 24b ZR.

Účinná právní úprava rozvodu je založena na objektivním důvodu rozvratu manželství, proto souhlas druhého manžela s rozvodem není zapotřebí.¹³³ Nelze však nechat zcela bez povšimnutí zájmy druhého manžela, jež byly dotčeny. V průběhu řízení může dojít k několika situacím. První a nejjednodušší situace, která může nastat je, pokud se manželé, kteří se rozvádí, shodnou na příčinách rozvratu manželství a druhý manžel se tak k návrhu na rozvod manželství připojí. Druhá situace, která může nastat, je, pokud se manželé na příčinách rozvratu neshodnou a každý z nich vidí příčiny v něčem jiném, a druhý z manželů se tak k návrhu druhého manžela nepřipojí a s rozvodem nesouhlasí. Pokud si jeden z partnerů rozvod nepřeje, nastává složitější situace. Důvodem setrvání v manželském svazku je často citový vztah k druhému manželovi, nebo situace, kdy jeden manžel je na druhém manželovi hmotně závislý. V neposlední řadě může jít například o snahu zachovat rodinu, protože tu jsou nezletilé děti.

4.1 Rozvrat a příčiny rozvratu manželství

Rozvrat manželství, ač je ve své podstatě jevem společenským, na druhou stranu je soukromou záležitostí manželů.¹³⁴

Rozvod manželství je postaven na principu objektivního rozvratu manželství. Dnešní právní úprava používá v souvislosti s rozvodem manželství jednak pojem rozvrat manželství, jednak pojem rozvod manželství. Tyto dva pojmy je třeba od sebe odlišovat a nezaměňovat, neboť ne každé rozvrácené manželství musí být nutně rozvedeno. Rozvod může nastat pouze tam, kde existuje rozvrat manželství, proto rozvrat manželství nabývá právního významu v souvislosti s rozvodem manželství. Dále je třeba rozlišovat důvod rozvodu a příčiny rozvratu.¹³⁵

Platný právní řád, ač v úvodních ustanoveních uvádí podmínky, za nichž lze manželství rozvést, definici rozvodu neobsahuje. Definice tohoto institutu je tak otázkou pro právní

¹³³HRUŠÁKOVÁ, M.: *Rozvod a paragrafy*, Praha, Computer Press, 2000, str. 18.

¹³⁴RADVANOVÁ, S. ; ZUKLÍNOVÁ, M. : *Kurs občanského práva, Instituty rodinného práva*, 1. vydání, Praha, C.H.BECK, 1999, str. 62.

¹³⁵O důvodu rozvodu a příčinách rozvratu pojednávám níže v podkapitole 4.1.

teorii. Ne jinak je tomu i v ostatních moderních právních řádech, neboť i v cizích právních úpravách zákony, které tento institut upravují, neobsahují definici rozvodu.

Právní řád nedefinuje ani pojem rozvrat manželství. Dle S. Radvanové: „*Rozvratem manželství se rozumí určitý rozvrat osobních vzájemných vztahů mezi manžely, a to zejména sexuálních, psychických a materiálních, dále například vedení společné domácnosti, společné rozhodování o záležitostech rodiny a manželství a soužití ve společné domácnosti. Osobní vztahy jsou vyjádřeny určitým chováním manželů a vytvářejí obsah manželství.*“¹³⁶

Každý z manželů může mít jinou schopnost tolerance, pochopení a přizpůsobení se druhému manželovi. Dle mého názoru je rozvrat situace, za které manželé nejsou schopni spolu komunikovat, není zde schopnost dohodnout se na zásadních i každodenních otázkách, manželé nejsou spolu schopni hospodařit. Manželství se stává formálním. Vztahy mezi manžely byly původně jiné, tedy takové, při kterých manželství fungovalo. Rozvratem není, pokud to druhého manžela doma přestává bavit.

4.1.1 Subjektivní a objektivní příčiny rozvratu

Rozvrat je vždy výsledkem určitých příčin. Příčinou rozvratu manželství jsou okolnosti a skutečnosti, které vyvolaly nenapravitelný rozvrat. Tyto příčiny mohou být subjektivní i objektivní povahy.

Příčiny rozvratu manželství mohou spočívat i v jiných okolnostech, než je porušení pravidel chování manželů. Zákon proto rozlišuje, zda příčiny rozvratu spočívají v porušení manželských povinností, nebo zda se jedná o jiné subjektivní nebo objektivní příčiny.

Například nevěra jednoho z manželů je subjektivní příčinou rozvratu, neboť se jedná o skutečnost, která spočívá v porušení pravidel chování manželů, a která je tedy manžely ovlivnitelná a rozrušuje základ vztahů mezi manžely navzájem.

Jako příklad objektivní příčiny bych uvedla neplodnost jednoho z manželů. Je to tedy taková skutečnost, která nespočívá v lidském chování. Za tuto situaci tak není ani jeden z manželů rozvratem vinen, neboť tato objektivní skutečnost není ovlivnitelná. Avšak v nezanedbatelné míře může působit na chování člověka, a proto je schopna způsobit změny, které naruší povahu vztahu. Může způsobit i takové změny, jež zcela rozruší základ vztahu manželů, zejména jejich citový vztah. Jako další objektivní příčinu rozvratu manželství bych zmínila

¹³⁶RADVANOVÁ, S.: *Rozvod manželství v Československém právu*, AUC, Iuridica, č. IV/1996, str. 22.

například chorobu jednoho z manželů nebo frigiditu. Tyto okolnosti jsou objektivní a působí většinou pouze na tento vztah.

Příčiny, ať už jsou povahy subjektivní či objektivní, jsou příčinami rozvratu manželství pouze tehdy, pokud jsou v příčinné souvislosti s rozvratem manželství. Není rozhodující, jakého charakteru jsou příčiny rozvratu manželství, protože výsledkem je vždy změna v chování manželů, která pak vede k rozvratu manželství. Ve většině případů nebývá důvodem ztroskotání manželství výlučně jen jediná příčina, ale naopak důvodem rozvratu manželství bývá působení více příčin. Každá z nich má někde svůj původ a každá tato příčina se podílí na rozvratu jinou měrou. Tyto příčiny pak nemusí být důležité či zásadní, ale ve svém souhrnu mohou dále vést k dočasné krizi, která je pak důvodem rozvodu. Působení příčin je pouze relativní a z důvodu individuálního charakteru člověka tak nelze říci, že existují příčiny, které rozvrátí manželství vždy a které nikoliv.¹³⁷ Nelze tak tyto příčiny zobecnit tímto způsobem. Některé příčiny jsou schopny u jednoho páru narušit stabilitu vztahu, že dojde k rozvodu, a naopak u druhého páru jsou naprosto banálním problémem.

Nejčastějšími příčinami rozvratu je porušování manželských povinností, které jsou stanoveny v ustanovení § 18 ZR. Pro úplnost třeba poznamenat, že všechny povinnosti, které vyplývají z manželství, jsou manželé povinni dodržovat až do právní moci rozhodnutí o rozvodu manželství. Podle soudních statistik je jako nejčastější příčina rozvratu uváděna rozdílnost povah a zájmů manželského páru. Tato příčina je velice obecná, neboť rozdílné jsou povahy dvou lidí i přesto, že si jsou velmi podobní. Tato příčina se jako důvod rozvratu manželství uvádí asi v 47 % případů. Dalším důvodem rozvratu manželství je například nevěra či alkoholismus.¹³⁸ Příčinami rozvratu manželství pak soud odůvodní svůj závěr o kvalifikovaném rozvratu manželství. V praxi bývají soudní rozhodnutí nejčastěji odůvodňována vzájemným odcizením, rozdílnými názory na rodinný život, na výchovu dětí, rozdílností zájmů a povah, rozdílným způsobem trávení volného času, nesouladem v intimním životě, rozdílnými názory na hospodaření a vedení společné domácnosti.¹³⁹ Dále např. manželskou nevěrou, finančními neshodami nebo i fyzickým násilím.

¹³⁷RADVANOVA, S. ; ZUKLINOVA, M. : *Kurs občanského práva, Instituty rodinného práva*, 1. vydání, Praha, C.H.BECK, 1999, str. 62.

¹³⁸Ve většině případů je alkohol jako příčina rozvratu na straně mužů, ale vzrůstá i počet žen závislých na alkoholu, které takto řeší manželské problémy.

¹³⁹HRUŠÁKOVÁ, M., *Rozvod a paragrafy*, Praha, Computer Press, 2000, str. 14.

Nikoli každé porušení manželských povinností lze bez dalšího označit za rozvrat. Rozvrat musí vyjadřovat potřebnou kvalitativní i kvantitativní úroveň. Hledisko kvantitativní spočívá spíše v aspektu časovém, které vyjadřuje jistou trvalost, než v počtu jednotlivých porušení povinností. Kvalitativní hledisko vystihuje závažnost rozvratu. Hloubka rozvratu dosáhla takové míry, že nelze očekávat obnovení manželského soužití. O hloubce a trvalosti rozvratu pojednávám podrobněji v níže uvedené podkapitole.

4.1.2 Hluboký a trvalý rozvrat

Ustanovení § 24 odst. 1 ZR vyžaduje vážný rozvrat, slovy zákona „hluboký a trvalý“ rozvrat, kdy „nelze očekávat obnovení manželského soužití“. Rozvrat je dán nejen intenzitou, ale i trváním. Rozvrat musí být objektivně takového chování, že se jeví jako nenapravitelný, neodčinitelný, neumožňuje obnovení manželského soužití a brání dalšímu naplňování společenského účelu manželství.

Hloubka neboli intenzita rozvratu vztahů mezi manžely záleží na tom, do jaké míry se neshody, které panují mezi manžely, týkají podstatných stránek manželského soužití. Hloubka je dána intenzitou narušení interpersonálních vztahů mezi manžely. Závisí tedy na tom, jakým způsobem a dále v jakém rozsahu manželé porušují pravidla, která jsou uvedena v ustanovení § 18 až § 21 ZR. Hluboký rozvrat tak můžeme definovat jako stav, kdy manželé neplní to, co po nich zákon, a to především v ustanovení § 18 ZR, požaduje. Jedním z nejdůležitějších hledisek je sexuální život manželů, neboť jeho ukončení je jednou z nejdůležitějších skutečností, která vypovídá o hloubce rozvratu. Nutno upozornit, že povinnost žít spolu není vykládána jako povinnost sdílet společné bydliště. Manželé přesto, že spolu obývají jeden byt, mohou spolu nežít. Naopak existují tzv. víkendová manželství nebo studentská manželství, kdy manželé přesto, že žijí odděleně, spolu žijí. Řečeno hodně laickým způsobem, pokud dojde k situaci, kdy manželka občas manželovi vypere a manžel dostane od manželky občas najíst, neznamená to, že spolu manželé žijí. Skutečnost, že spolu manželé žijí nebo nežijí, není vázána na existenci jejich společného bydliště. Fakt, že spolu manželé nežijí, znamená, že každý se stará sám o sebe, manželé spolu nesdílí strasti a radosti, nehospodaří společně a nevedou společnou domácnost a ustaly jejich intimní styky. Manželé spolu netráví volný čas a nevyskytuje se zde péče o druhého manžela. Nenakládají společně s finančními prostředky.¹⁴⁰

¹⁴⁰HRUŠÁKOVÁ, M.: *Rozvod a paragrafy*, Praha, Computer Press, 2000, str. 20.

Právní úprava sice vyžaduje trvalost rozvratu, avšak samotný pojem trvalosti není v zákoně nikde vymezen a je proto otázkou výkladu. Je dána délkou narušení vztahů mezi manžely. Trvalost rozvratu záleží nejen na délce, která uplyne od vzniku rozvratu manželství do doby, než je podán návrh na rozvod manželství, ale i na povaze příčin rozvratu vztahů mezi manžely a míře jejich následků.¹⁴¹ Jedná se většinou o dlouhodobý řetězec hlubokých konfliktů. Nenastává ze dne na den. Při posuzování doby trvání je nutno přistupovat ke každému případu individuálně a bude vždy záležet na citlivém posouzení každého konkrétního případu. Je třeba rozlišovat spory, které jsou malicherné a zkratkovité od rozvratu, který je skutečný a ohrožuje v krajních situacích i psychický vývoj nezletilých dětí. To, co je trvalé, zjišťuje soud v každém konkrétním případě. Tím se má předejít případům, kdy se jedná pouze o dočasné zhoršení vztahů mezi manžely. Proto například samotná skutečnost, že jeden z partnerů či oba se navzájem nemilují, neznamená, že manželství je rozvráceno. Nelze vyloučit ani případy, kdy se manželství rozpadlo po velmi krátké době. Tyto případy jsou sice vzácné, avšak nejsou vyloučené. Trvalost tak nevyjadřuje jen časový úsek, ale i zde je zahrnut požadavek neobnovitelnosti osobních manželských vztahů. Z logiky věci plyne, že teprve delší doba bývá spolehlivějším důkazem trvalého rozvratu manželství.

Zrušení manželství rozvodem je vázáno na zjištění příčinné souvislosti mezi hlubokým a trvalým rozvratem vztahů mezi manžely a nemožností očekávat obnovení manželského soužití. Jak již bylo výše uvedeno, pouze soudu náleží hodnotit zákonem stanovené náležitosti rozvratu, potřebné k tomu, aby mohlo být manželství rozvedeno. Toto právo nenáleží rozvádějícím se manželům. Vážnost rozvratu je konstatována, jestliže se rozvrat s ohledem na intenzitu a trvalost rozvratu jeví jako neodčinitelný. Přesný návod jak by měl soud postupovat při zjišťování příčin a hodnocení intenzity rozvratu neexistuje. Je potřeba prokázat definitivní ukončení osobního společenství manželů a společného hospodaření, bez naděje na smíření. Sama skutečnost, že spolu manželé trvale nežijí je těžko prokazatelná. Jedná se o důkaz trvalého přerušení intimních styků. Soud může dojít k závěru, že vztahy mezi manžely jsou poněkud rozvráceny, ale i přesto lze očekávat obnovení manželského soužití. Závěrem nutno konstatovat, že i doba od podání návrhu na rozvod do nařízení jednání, má i své pozitivní

¹⁴¹Stanovisko Nejvyššího soudu v ČR, sp.zn. Rozbor Pls 4/66 ze dne 30.5.1966, K rozvodu manželství, Vážný rozvrat vztahů mezi manžely, který znemožňuje plnění společenského účelu manželství.

stránky, neboť za tuto dobu dojde ke zklidnění situace mezi manžely a soud pak neposlouchá detaily z manželského soužití.¹⁴²

4.1.3 Vývoj právních úprav rozvodu na našem území z pohledu formulace kvalifikovaného rozvratu manželství

V této souvislosti uvádím pro srovnání právní úpravu formulace kvalifikovaného rozvratu od účinnosti zákona č. 320/1919 Sb., až po dnešek.

V zákoně č. 320/1919 Sb., byl mezi taxativními důvody rozluky manželství mimo jiné uveden, jako jeden z důvodů, nepřekonatelný odpor a hluboký rozvrat manželství.¹⁴³ Zákon rozlišoval absolutní a relativní důvody rozluky manželství. Při existenci absolutních důvodů soudy manželství bez dalšího rozvedly. Soud vycházel zejména z toho, že nelze po druhém manželovi spravedlivě žádat, aby v manželství proti své vůli setrval.¹⁴⁴

Zákonem č. 265/1949 Sb., byl již jako jediný objektivní důvod k rozvodu manželství formulován hluboký a trvalý rozvrat manželství z důležitých důvodů.¹⁴⁵ Jediným důvodem rozvodu se tak stal kvalifikovaný rozvrat manželství, který se projeví navenek, tj. objektivně. Do této doby bylo zavedeno několik rozvodových důvodů. Napříště již nebyly rozvodové důvody taxativně uvedeny a byl zcela opuštěn kasuistický přístup, tj. rozvodové důvody nebyly dále kasuisticky vyjádřeny. Touto úpravou došlo k podstatnému zjednodušení hmotněprávní úpravy rozvodu.¹⁴⁶

¹⁴²HRUŠÁKOVÁ, M.: *Rozvod a paragrafy*, Praha, Computer Press, 2000, str. 21.

¹⁴³Dle ustanovení § 13 bylo možné o rozluky žalovati: a) *dopustil-li se druhý manžel cizoložství, b) byl-li právoplatně odsouzen do žaláře nejméně na tři léta, nebo na dobu kratší, avšak pro trestný čin vyšlý z pohrutek, nebo spáchaný za okolností svědčících o zvrhlé povaze, c) opustil-li svého manžela zlomyslně a nevrátil-li se na soudní vyzvání do šesti měsíců; není-li jeho pobyt znám, budiž soudní vyzvání učiněno veřejně, d) ukládal-li druhý z manželů o manželův život nebo zdraví, e) nakládal-li jím vícekrát zle, ubližoval-li mu těžce, nebo opětovně ho na cti urážel, f) vede-li zhýraný život, g) pro trvale a periodicky probíhající chorobu duševní, která trvá tři léta; pro těžkou duševní degeneraci vrozenou nebo získanou, čítaje v ni těžkou hysterii, pijáctví nebo návykové nadužívání nervových jedů, jež trvá víc než dvě léta; pro padoucí nemoc, trvající aspoň rok s nejméně šesti záchvaty v roce nebo s přidruženou duševní chorobou, h) nastal-li, tak hluboký rozvrat manželství, že se na manželích nelze spravedlivě požadovati, aby setrvali v manželském společenství; rozluky nelze vysloviti v žalobě manžela, který rozvratem je převážně vinen., i) i pro nepřekonatelný odpor; žalobě lze vyhověti jen tehdy připojili se k žádosti za rozluky třeba i dodatečně také druhý manžel; v tomto případě netřeba však rozluky ihned povolovati, nýbrž lze napřed uznati na rozvod od stolu a lože a to třeba i vícekrát.*

¹⁴⁴HRUŠÁKOVÁ, M. a kol.: *Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství, komentář*, 4. vydání, Praha, C. H. BECK, 2009, str. 68.

¹⁴⁵Srov. § 30 odst. 1 zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném: „Nastal-li z důležitých důvodů mezi manžely hluboký a trvalý rozvrat, může manžel žádat, aby soud manželství zrušil rozvodem.“

¹⁴⁶RADVANOVÁ, S. ; ZUKLÍNOVÁ, M. : *Kurs občanského práva, Instituty rodinného práva*, 1. vydání, Praha, C.H.BECK, 1999, str. 60.

ZR v původním znění nahradil uvedenou formulaci takovým vážným rozvratem vztahů mezi manžely, neboli slovy zákona takovým „trvalým a hlubokým rozvratem“, že „manželství nemůže plnit svůj společenský účel“, a převzal tak rovněž jako jediný důvod rozvodu existenci kvalifikovaného rozvratu. V důvodové zprávě k tomuto zákonu je konstatováno, že došlo k nahrazení subjektivního hlediska principu viny na rozvodu zásadou objektivního hlediska, zda manželství může plnit svůj společenský účel. Popřípadě, že rozvod má být jen prostředkem, který umožňuje skončení manželství, jestliže došlo k takovému narušení manželství, že tento stav lze charakterizovat jako vážné rozvrácení manželských vztahů. Tato změna je však spíše formulační povahy, než aby se jednalo o věcnou změnu. Z tohoto důvodu, výklad pojmu „hlubokého a trvalého rozvratu manželství z důležitých důvodů“,¹⁴⁷ platil též pro výklad pojmu „takového vážného rozvratu vztahů mezi manžely, že manželství nemůže plnit svůj společenský účel“.¹⁴⁸ Soud tak zkoumal, zda vážnost rozvratu vztahů mezi manžely dosahuje takové intenzity, že manželství nemůže plnit svůj společenský účel. Zrušení manželství bylo také vázáno na zjištění příčinné souvislosti mezi vážným rozvratem vztahů mezi manžely a nemožností plnění společenského účelu manželství.¹⁴⁹ Zákon tak dovoloval rozvod manželství, které ztratilo význam nejen pro manžele, popř. jejich nezletilé děti, ale i pro společnost. Toto svědčí o objektivním pojetí podmínek zrušení manželství rozvodem.

V této souvislosti bych věnovala širší pozornost právní úpravě, za které byl objektivní důvod rozvodu formulován jako vážný rozvrat vztahů mezi manžely, že manželství nemůže plnit svůj společenský účel. Tato právní úprava zdůrazňovala zájem společnosti na zachování manželství. Zábranou proti rozvodu, který byl společensky neodůvodněný, byla jednak skutečnost, že o rozvodu rozhodoval soud, a nikoliv shodná vůle manželů, a jednak právní úprava podmínek zrušení manželství rozvodem.

Tato teze vyplývá i z ustanovení § 23 odst. 2 původního znění ZR, který stanovil, že lehkomyšlný poměr k manželství je v rozporu se zájmem společnosti. Ustanovení § 24 ZR bylo nutno vždy vykládat v souvislosti s ustanovením § 23 ZR.

Důvodem pro zamítnutí návrhu na rozvod manželství mohl být jen takový lehkomyšlný poměr k manželství, který nebyl vyvolán jako reakce na závadné chování druhého z manželů.

¹⁴⁷Důvodová zpráva k zákonu č. 265/1949 Sb. o právu rodinném ve znění zákonného opatření č. 61/1955 Sb., k ustanovení § 30 odst. 1 dodávala, že zákon o právu rodinném zavedl jako jediný důvod rozvodu hluboký a trvalý rozvrat manželství, který má za následek, že manželství nemůže plnit svůj účel.

¹⁴⁸Stanovisko Nejvyššího soudu v ČR, sp.zn. Rozbor Pls 4/66 ze dne 30.5.1966, K rozvodu manželství, Vážný rozvrat vztahů mezi manžely, který znemožňuje plnění společenského účelu manželství.

¹⁴⁹MAYEROVÁ, Z.; ŠŤOVÍČEK, J.: *Zákon o rodině s komentářem*, codex Bohemia, 1998.

Pro snadnější vysvětlení pojmu lehkomyšlný poměr k manželství zmíním rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR,¹⁵⁰ který na základě stížnosti pro porušení zákona zrušil jak rozsudek okresního soudu, tak i krajského soudu.

„Rozsudkem okresního soudu v Sokolově bylo rozvedeno manželství účastníků. Okresní soud vycházel z toho, že manželství účastníků je již delší dobu nespokojené, a že neshody mezi manžely vyvrcholily v důsledku otěhotnění odpůrkyně ze styků s jiným mužem a následujícím odchodem navrhovatele ze společné domácnosti. Na základě těchto zjištění dospěl okresní soud k závěru, že vztahy mezi manžely jsou tak vážně rozvráceny, že nelze očekávat, že by jejich manželství mohlo v budoucnu plnit svou společenskou funkci.

Na základě odvolání odpůrkyně, která měla zájem na dalším trvání manželství, bylo usnesením krajského soudu rozhodnutí okresního soudu zrušeno. Po doplnění dokazování byl Okresním soudem v Sokolově vydán rozsudek, jímž byl návrh na rozvod manželství zamítnut. Okresní soud vyslovit přesvědčení, že soužití mezi účastníky by bylo při dobré vůli navrhovatele možno obnovit, a to především z toho důvodu, že odpůrkyně má zájem na udržení manželství, známost s jiným mužem již neudržuje, žije tedy stejně jako druhý účastník sama a jsou u ní předpoklady, že by se starala dobře nejen o děti, ale též o společnou domácnost. Okresní soud dovedl, že by obnovení společné domácnosti účastníků přispělo i ke zlepšení současných nevyhovujících životních podmínek navrhovatele, proto bude dle jeho názoru nejen v zájmu společného dítěte účastníků, ale i navrhovatele. Odchod navrhovatele ze společné domácnosti posoudil soud jako lehkomyšlný postoj k manželství a proto vyslovil názor, že nejde o společensky odůvodněný případ rozvodu. Své rozhodnutí tak vyvodil zejména z ustanovení § 23 odst. 2 ZR.

Krajský soud v Plzni potvrdil rozsudkem rozsudek soudu prvního stupně a odvolání, které bylo podáno navrhovatelem, nevyhověl. Dospěl stejně jako soud prvního stupně k názoru, že manželství je schopno ještě plnit svůj společenský účel. V této souvislosti zdůraznil, že otázku, zda je manželství schopno plnit aspoň některou ze svých společenských funkcí, je třeba posuzovat podle objektivních hledisek. Nerozhoduje tedy subjektivní názor navrhovatele, který vylučoval možnost obnovení manželského soužití s odpůrkyní.

Nejvyšší soud rozhodl ke stížnosti pro porušení zákona, že byl rozsudky soudů obou stupňů porušen zákon a zrušil je. Dle odůvodnění Nejvyššího soudu krajský soud se vypořádal se

¹⁵⁰Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 22.4. 1966, sp.zn. 1 Cz 13/69.

stanoviskem navrhovatele, ve kterém vylučoval možnost, že by došlo k obnovení soužití s odpůrkyní, tak že jej označil za subjektivní přesvědčení navrhovatele, které není rozhodující. S tím však nelze úplně souhlasit. Základním kritériem pro posouzení jsou sice hlediska objektivní, avšak pro vznik a vývoj rozvratu mají nemalý význam i subjektivní stanoviska navrhovatele. Příkladem může být například alkoholismus či nevěra, které můžou v jednom případě být důvodem k rozvratu a v jiném naopak jsou snášeny ze strany druhého manžela a nevedou tak k rozvratu manželství. Tak lze vyvodit závěr, že subjektivní názor navrhovatele na možnost obnovení manželského soužití je důležitým činitelem při posuzování otázky, zda v konkrétním případě došlo ke kvalifikovanému rozvratu manželství, jak je uveden v ustanovení § 24 ZR.

Soudy obou stupňů pochybily, když posuzovaly postoj navrhovatele k manželství jako lehkomyšlný poměr manželství. Nevěra znamená porušení jedné z hlavních povinností, které jsou zákonem uloženy manželům. V daném případě měla nevěra ještě za následek, že se odpůrkyni narodilo dítě. Pokud soudy obou stupňů spatřovaly lehkomyšlnost v odchodu navrhovatele ze společné domácnosti, došlo k tomu na základě neúplného a nesprávného zhodnocení skutkovému stavu. Za lehkomyšlný poměr k manželství lze považovat jen neodpovědné jednání, které ohrožuje soulad, trvalost a pevnost vztahů manželských, ale i rodinných. Nelze tedy za lehkomyšlný poměr považovat jednání, které je už jen přiměřenou reakcí na závadné chování druhého manžela. Nutno konstatovat, že nevěra je vždy neodpovědným jednáním, které vede k ohrožení, narušení a zrušení manželských a rodinných vztahů.

Nesprávné zhodnocení případu krajským soudem bylo výsledkem mylného výkladu pojmu lehkomyšlného poměru manželství a podcenění chování odpůrkyně. Krajský soud tak pochybil při výkladu § 24 ZR, když usoudil, že nedošlo k vážnému rozvratu manželství. Závěr soudu, že nejsou předpoklady pro vyslovení rozvodu, byl pochybením z jeho strany. Tento závěr nebyl ničím podložen.

Nejvyšší soud ČSSR dospěl k závěru, že v daném případě není na straně navrhovatele lehkomyšlný poměr k manželství proto, že nejprve nepodrobil kritice své závadné chování v manželství, a teprve po zhodnocení svého chování nepřistoupil ke zhodnocení chování odpůrkyně. Takový výklad ustanovení § 23 odst. 2 ZR by byl značně široký. To by pak vedlo k situaci, kdy by byl lehkomyšlný poměr k manželství vytýkán mnoha manželům, kteří se rozvádějí. To by byl nesprávný výklad zákona.“

Ustanovení 23 odst. 2 původního znění ZR ztratilo ve změněných společenských a ekonomických podmínkách svůj význam, a proto bylo zákonem č. 91/1998 Sb., zrušeno.

Podle účinné právní úpravy, která byla provedena novelou ZR zákonem č. 91/1998 Sb. soud již nezkoumá vážnost rozvratu vztahů mezi manžely dosahujícího takové intenzity, kdy manželství nemůže plnit svůj společenský účel, ale zkoumá, zda manželství je tak vážně rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití, slovy zákona musí jít o „hluboký a trvalý rozvrat“, a proto „nelze očekávat obnovení manželského soužití“. Rozvrat je objektivně viditelný a rozpoznatelný, projevuje se tak navenek a jde tedy o důvod objektivní. Obnovení manželského soužití znamená, že vztahy mezi manžely se opětovně upraví tak, že toto manželství bude opět využívat a plnit vzájemných manželských práv a povinností (srov. ustanovení § 18 až § 21 ZR). Ve srovnání s dříve platnou právní úpravou, je tato nová úprava nepochybně dokonalejší a přesnější.

Dle názoru J. Nykodýma praxe stejným způsobem vykládala dosavadní formulaci „manželství nemůže plnit svůj společenský účel“, neboť jej vykládala, tak, že tento stav je dán tehdy, pokud není naděje, že by se mohlo manželské soužití obnovit. V tomto směru se tak nejedná o nějakou zásadní změnu. Jde spíše o pouhou formulační úpravu a zákonodárce se snaží úpravu v zákoně více přiblížit dosavadnímu praktickému výkladu.¹⁵¹

Na druhou stranu, jiné názory s uvedeným nesouhlasí a zastávají následující názor. Touto novelou se právní úprava přiblížila právní úpravě západoevropských států. Do velké novely ZR, která byla přijata v roce 1998, byl rozvod pojímán spíše jako záležitost celospolečenská, neboť byl kladen více důraz na zjišťování, zda z důvodu kvalifikovaného rozvratu plní manželství celospolečenský účel. Po této novele je rozvod pojímán spíše jako záležitost soukromá, tedy osobní záležitost manželů. Změna tak nebyla pouhou kosmetickou záležitostí, jak by se na první pohled mohlo zdát, ale došlo k přesunu rozvodu manželství ze sféry společenské do sféry soukromí obou manželů. Dnes již nikoho nezajímá, zda manželství plní svůj společenský účel.¹⁵²

De důvodové zprávy k zákonu č. 91/1998 Sb.: „*Původní hmotněprávní podmínky rozvodu, tak jak jsou obsaženy v dosavadním ustanovení § 24 ZR, se pouze formulačně upřesňují v obecně přijímaném pojetí většiny západoevropských úprav, tj. že nelze očekávat obnovení manželského soužití.*“ Z pohledu důvodové zprávy k zákonu č. 91/1998 Sb. zůstal v případě

¹⁵¹NYKODÝM, J.: *Novela zákona o rodině zákonem č. 91/1998 Sb.*, Bulletin advokacie, 8/1998, str. 12.

¹⁵²HRUŠÁKOVÁ, M.: *Rozvod a paragrafy*, Praha, Computer Press, 2000, str. 19.

obecné úpravy rozvodu zachován dosavadní objektivní princip rozvratu a jde pouze o formulační změnu.

Z tohoto pohledu novelu ZR pokládám za zcela správnou, neboť došlo k upřesnění právní úpravy rozvodu, tak jak vyznívala z právní praxe i z postoje společnosti k rozvodu manželství obecně.

Nový občanský zákoník nepřináší žádné zásadní změny a od dosavadní právní úpravy se zásadně neliší. Dle ustanovení § 755 odst. 1 nového občanského kodexu „*Manželství může být rozvedeno, je-li soužití manželů hluboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení.*“ Nová právní úprava plně navazuje na současnou platnou právní úpravu. Změny se týkají spíše formulačních vyjádření. Základním, a tedy jediným důvodem rozvodu manželství i nadále zůstává hluboký, trvalý a tedy nenapravitelný rozvrat. Takový kvalifikovaný rozvrat, od kterého nelze očekávat, že odezní.¹⁵³

S ohledem na uvedené lze shrnout, že v české právní úpravě není kvalifikovaný rozvrat specifikován konkrétním výčtem důvodů a náš právní řád zná pouze jediný obecný rozvodový důvod a jiné rozvodové důvody nezná.

Pro evropské zákonodárství je charakteristická především pluralita rozvodových důvodů, avšak na druhou stranu je nutno říci, že recentní zahraniční tendence v této oblasti jsou rovněž liberalizační.¹⁵⁴

4.1.4 Vývoj právních úprav rozvodu na našem území z pohledu zjišťování viny a příčiny rozvratu manželství

Na úvod jen poznamenám, že rozvod na základě viny tzv. „sankční“ rozvod je nejstarší formou rozvodu. Tento důvod zániku manželství vychází z principu, že jeden z manželů tak závažným způsobem porušil povinnosti, které vyplývají z manželského svazku, že poškozený manžel již není schopen v tomto manželském soužití pokračovat. Důvodem může být například cizoložství. Tomuto manželovi, u kterého byla shledána vina, hrozily závažné hmotněprávní důsledky, a to zejména vyživovací povinnost k rozvedenému manželovi. Vina se také projevila při vypořádání majetkových vztahů.¹⁵⁵

¹⁵³Ministerstvo spravedlnosti, důvodová zpráva k občanskému zákoníku, volně dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz>.

¹⁵⁴ŠVESTKA, J.; DVORÁK, J. a kol. : *Občanské právo hmotné 3*, páté vydání, Praha, Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, str. 55.

¹⁵⁵HRUŠÁKOVÁ, M., *Rozvod a paragrafy*, Praha, Computer Press, 2000, str. 17.

Na rozdíl od některých evropských států naše dnešní právní úprava rozvod na základě viny nezná, neboť tato právní úprava byla v průběhu let překonána. V dnešní době je „sankční“ rozvod spíše na ústupu. Například ani v německé právní úpravě rozvod manželství na základě zavinění jednoho z manželů neexistuje. Princip provinění je stále součástí právní úpravy v Rakousku.¹⁵⁶

Rozvod na základě viny byl původně také součástí naší právní úpravy. Podle právní úpravy zákona č. 320/1919 Sb. soud zjišťoval vinu a určoval tak vinného manžela. Zákon tak chránil zejména manžela, který nezavinil rozvrat manželství. O rozvod manželství nemohl požádat manžel, který rozvrat mezi manžely převážně zavinil.¹⁵⁷

Tuto právní úpravu převzal i zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném. Právní úprava však hovořila o manželovi, který je „výlučně vinen“,¹⁵⁸ kdežto předchozí právní úprava, resp. zákon č. 320/1919 Sb. hovořil jen o manželovi, který je „převážně vinen“. Došlo tak k zpřísnění právní úpravy. Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném na jednu stranu objektivizoval rozvodový důvod a na druhé straně zachoval právní význam subjektivního prvku neboli viny. O rozvod nemohl žádat manžel, který rozvrat výlučně zavinil, ledaže druhý manžel projeví s rozvodem souhlas.

Na základě této úpravy však začala vznikat tzv. „mrtvá manželství“, neboť pokud se nevinný manžel rozvodu bránil, soud rozvod manželství nepovolil. Mrtvá manželství představovala situaci, kdy vinný manžel, jemuž nebyl dovolen rozvod, opustil společnou domácnost a založil si jinde novou rodinu.

Z tohoto důvodu byl dále zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném novelizován v roce 1955 tak, že po splnění určitých podmínek mohl být rozvod povolen i bez souhlasu nevinného manžela.¹⁵⁹ Tato novela provedená zákonným opatřením předsednictva Národního shromáždění č. 61/1955 Sb., o změně předpisů o rozvodu, která nebyla účinnosti dne 1.1.1956, tak umožnila povolit rozvod i proti vůli výlučně nevinného manžela. Tímto ustanovením došlo k oslabení absolutní ochrany nevinného manžela. Právní úprava však zachovala povinnost zjišťovat vinu na rozvodu manželství. Obligatorní součástí výroku

¹⁵⁶VOLKOVÁ, J.: *Základní úprava rozvodu manželství v České republice, Německu a Rakousku*, Právní fórum, 7/2009, str. 272.

¹⁵⁷Srov. ustanovení § 13 písm. h) zákona č. 320/1919 Sb. „...rozhlednutí nelze vysloviti k žalobě manžela, který rozvratem je převážně vinen.“

¹⁵⁸Srov. § 30 odst. 2 zákona č. 265/1949 Sb.: „O rozvod nemůže žádat manžel, který rozvrat výlučně zavinil.“

¹⁵⁹Srov. § 30 odst. 4 zákona č. 265/1949 Sb., *Avšak i bez tohoto souhlasu může soud, máje na zřeteli zájem společnosti, zrušit manželství rozvodem ve výjimečných případech, jestliže manželé po dlouhou dobu spolu nežijí.*“

o rozvodu bylo, kdo je rozvodem vinen.¹⁶⁰ Výrokem o vině bylo vyjádřeno společenské stanovisko k chování obou manželů nebo jednoho z nich, jež vedlo k takovému vážnému rozvratu vztahů mezi manžely, že manželství nemohlo plnit svůj společenský účel. Objektivní pojetí podmínek zrušení manželství rozvodem bylo jen částečně modifikováno významem subjektivního hlediska principu viny na rozvratu manželství.¹⁶¹

Teprve až zákonem č. 94/1963 Sb., o rodině bylo odstraněno ustanovení o povinnosti soudu zjišťovat vinu jednoho či druhého manžela na rozvratu manželství. Byl tak odstraněn princip viny na rozvodu manželství. ZR bezvýjimečně objektivizoval rozvodový důvod, neboť nadále již neupravoval v souvislosti s rozvodem vinu. Zákon však ukládal soudu, zjistit příčiny rozvratu manželství a následně je uvést v odůvodnění rozhodnutí.¹⁶² Soud tak musel na základě provedených důkazů stanovit příčiny rozvratu, a na základě toho konstatovat hluboký a trvalý rozvrat manželství. Dokazování existence rozvratu a jeho příčin se však podstatně zjednodušilo. Právní úprava podmínek zrušení manželství rozvodem počítala s vyjádřením stanoviska společnosti k okolnostem, které vedly k vážnému rozvratu vztahů mezi manžely, především k chování obou manželů nebo jednoho z nich, jež vedlo až k takovému rozvratu vztahů mezi manžely, že manželství nemůže plnit svůj společenský účel. Podle důvodové zprávy k ZR měla socialistická společnost právo a povinnost, aby vyjádřila svůj názor na to, proč manželství muselo být skončeno. Toto stanovisko mělo proto být uvedeno v rozhodnutí soudu a mělo být v něm vysloveno eventuálně i morální odsouzení chování jednoho, popřípadě obou manželů. Vyjádření příčin mělo být i zadostiučiněním pro manžela, který se na rozvratu manželství nepodílel. Mělo význam dále například při rozhodování o povinnosti k poskytnutí příspěvku¹⁶³ na výživu rozvedeného manžela. Podle judikatury byly základním kritériem pro rozvod manželství objektivní hlediska, dá se říci hlediska morálky.¹⁶⁴

Po nabytí účinnosti zákona č. 91/1998 Sb., který novelizoval ZR, soud již nemá zákonem uloženou povinnost zjišťovat příčiny, které vedly k vážnému rozvrácení manželství a tato

¹⁶⁰Dle ustanovení § 31 odst. 2 zákona č. 265/1949 Sb. mohlo být od výroku o vině upuštěno, požádali-li o to oba manželé.

¹⁶¹Stanovisko Nejvyššího soudu v ČR, sp.zn. Rozbor Pls 4/66 ze dne 30.5.1966, K rozvodu manželství, Zjišťování příčin, které vedly k vážnému rozvrácení manželství.

¹⁶²Srov. § 25 zákona č. 94/1963 Sb. (před novelou č. 91/1998 Sb.) : „*Soud je povinen zjistit příčiny, které vedly k vážnému rozvrácení manželství. Svá zjištění uvede v odůvodnění rozhodnutí.*“ Bylo argumentováno, že zjišťování příčin, které vedly k rozvratu manželství, je podstatné nejen s ohledem na povinnost soudu stručně a jasně vyložit, které skutečnosti byly prokázány, a které nikoliv, o které důkazy opřel svá skutková zjištění a jakými úvahami se při hodnocení těchto důkazů řídil, eventuálně proč neprovedl důkazy další.

¹⁶³Srov. § 96 odst. 2 ZR.

¹⁶⁴Stanovisko Nejvyššího soudu v ČR, sp.zn. Rozbor Pls 4/66 ze dne 30.5.1966, K rozvodu manželství, Zjišťování příčin, které vedly k vážnému rozvrácení manželství.

zjištění pak uvádět v odůvodnění svého rozhodnutí. Řečeno jiným způsobem, soud již není přímo ze zákona povinen zjišťovat, zda alespoň některá z funkcí manželství není zachována a zkoumat, zda neexistuje nějaká šance, která by obnovila a zachránila manželské vztahy. Uvedená novela příčiny rozvratu manželství přesunula z ustanovení § 25 ZR do ustanovení § 24 ZR. Současná právní úprava výslovně stanoví, že soud bere v úvahu příčiny rozvratu. Pokud však soud musí brát v úvahu příčiny rozvratu manželství, logicky je musí nejdříve zjistit, a to přesto, že zákon tuto výslovnou povinnost nestanoví. Důvodová zpráva se k této normě nevyjadřuje a v literatuře se většinou můžeme setkat s uvedením logického výkladu, který říká, že má-li soud z příčin vycházet, musí je, a to přestože již výslovně tato povinnost stanovena není, zjistit.

Pokud však soud zjistí, že manželství je přece jen schopno plnit alespoň jednu ze svých nejdůležitějších funkcí a rozvrat tak není naprostý, může žalobu zamítnout. V tomto případě je zde totiž naděje na úplné obnovení manželských vztahů. Soud tedy zjišťuje objektivní stav a je povinen vzít v úvahu příčiny rozvratu. Je na soudci samotném, aby posoudil, zda konkrétní stav v určité rodině je pro konkrétní manželský pár situací, ze které není cesty zpět.

Komplikovanější situace nastává, pokud si jeden z partnerů rozvod nepřeje. V takovém případě rozhodování soudu není lehké a soudní řízení přináší účastníkům nepříjemné zážitky. Logicky jsou tato soudní řízení delší. Je na zvážení soudu, zda konstatuje trvalý a hluboký rozvrat manželství, přičemž ani souhlasné stanovisko obou manželů, že došlo k splnění kritérií pro rozvod manželství, není pro soud rozhodující. Jak dalece bude soud zjišťovat příčiny rozvratu, závisí na tom, do jaké míry je manželé učiní předmětem jednání před soudem a nakolik bude chtít soudce zjišťovat pravou příčinu rozvratu.¹⁶⁵

Je také otázkou, nakolik se soudci může podařit zjistit skutečné a pravé příčiny rozvratu¹⁶⁶ a zda příčiny rozvratu manželství tak, jak jsou zjištěny soudem, jsou objektivní. Je obecně známo, že člověk nerad na veřejnosti prohlašuje své nedokonalosti a prohřešky. O konfliktních situacích je člověk schopen mluvit neobjektivně a domýšlet si a měnit fakta a nepochybně i podat celou situaci tak, aby vyzněla co nejvíce v jeho prospěch.

Soud zjišťuje příčiny rozvratu manželství, jejich souhrnnou i individuální roli ve fyzickém i psychickém odcizení dvou dříve sobě navzájem tak blízkých jedinců. Nutno poznamenat, že

¹⁶⁵HRUŠÁKOVÁ, M.: *Rozvod a paragrafy*, Praha, Computer Press, 2000, str. 21.

¹⁶⁶Navíc, když se soud může dle § 120 odst. 4 OSŘ spokojit pouze s výslechem účastníků jako důkazním prostředkem.

samotné zjišťování rozvratu na základě dokazování, vede často k tomu, že krize manželství se ještě více prohloubí, neboť na základě dokazování jsou zveřejňovány veškeré negativní stránky manželství. Je proto na soudcích, zda chtějí dosáhnout skutečné pravdy, i za cenu případného psychického zhroucení účastníků nebo směřovat k co nejjednoduššímu řízení a tím i rozvodu. I z tohoto důvodu byl do právní úpravy včleněn rozvod dle ustanovení § 24a ZR.¹⁶⁷

V této souvislosti bych se vrátila k návrhu Václava Jehličky, bývalého ministra kultury, který byl již zmíněn výše, a který v rámci připomínkového řízení k novému občanskému kodexu navrhoval, aby byl sňatek považován za nerozveditelný a manželství by mohlo skončit, pouze pokud by se prokázala vina jednoho z manželů na rozpadu vztahu. Druhý manžel by navíc musel trvat na rozvodu. Viník by pak neměl vůbec právo dožadovat se rozvodu manželství. Soud by navíc dle citovaného návrhu měl možnost manželství rozvést jen na určitou dobu, a to v případech, kdy by dospěl k závěru, že je šance manželství úspěšně obnovit. Tomuto návrhu musím oponovat a hodnotit jej jako krok zpět, neboť by se právní úprava vrátila do starých právních úprav, kdy byla vina zjišťována. Zastánci této právní úpravy argumentují tím, že podobné tradiční uspořádání dodnes existuje v některých státech USA, například v Louisianě, Arizoně a Arkansasu. Dále tento autor uvádí, že současná podoba úpravy manželství navíc dostatečně nevychází vstříc snoubencům, kteří například z důvodu náboženské víry považují sňatek za nerozlučitelný svazek. Přikláním se k názorům, podle nichž tento návrh jde proti všem současným evropským trendům. Dnes se vychází ze zásady, že rozvod je legitimním řešením sporů manželů, a neexistuje proto důvod proč zjišťovat vinu na rozvratu manželství. Navíc by nebylo ani správné vycházet při tvorbě nového kodexu z práva USA, ale naopak je třeba hledat inspiraci v kodexech práva střední Evropy. Pro tento závěr nepochybně svědčí i rozdílná kultura a mentalita lidí obou právních systémů.¹⁶⁸

Dle ustanovení nového občanského zákoníku § 756 „*Soud, který rozhoduje o rozvodu manželství, zjišťuje existenci rozvratu manželství, a přitom zjišťuje jeho příčiny, pokud dále není stanoveno jinak.*“

Dle důvodové zprávy k návrhu nového občanského kodexu je na soudu, aby se rozvratem a jeho příčinami zabýval v odůvodnění vyhovujícího rozhodnutí o návrhu na rozvod, aby

¹⁶⁷K problematice zjišťování příčin rozvratu manželství soudem se dále podrobně věnuje např. PULKRÁBEK, Z.: *Přikazuje § 24 odst. 1 ZOR soudu, aby zjistil příčiny rozvratu manželství?*, Právní rozhledy, 2/2011, str. 39.

¹⁶⁸<http://www.novinky.cz/domaci/154152-jehlicka-chce-uzakomit-...>

mohlo být těchto rozhodných skutečností využito pro rozhodování jiná, jak osobní, tak majetková (vypořádání společného jmění, rozhodování o bydlení nebo o výživném).¹⁶⁹

¹⁶⁹Ministerstvo spravedlnosti, důvodová zpráva k občanskému zákoníku, volně dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz>

5. ROZVOD MANŽELSTVÍ A NEZLETILÉ DĚTI

Při rozhodování o návrhu na rozvod manželství jde nejen o ochranu individuálních oprávněných zájmů účastníků - manželů, ale i posouzení věci z celospolečenského hlediska, a to se zaměřením na zájmy nezletilých dětí. Třeba si uvědomit, že ochrana nezletilých dětí je nejdůležitějším, nejzávažnějším a hlavním problémem při rozvodu manželů, kteří jsou zároveň rodiči nezletilých dětí. Okolnosti, které vedou k rozvratu manželství, mohou hrát po právní stránce roli při rozhodování, zda rozvod je či není v souladu se zájmem nezletilých dětí. Je tak zcela zjevné, že rozvodem netrpí sami manželé, ale nepochybně i děti, neboť rozvrat manželství, a tedy i rozvod se dotýká i jejich zájmů. Obecně se dá říci, že každý rozvod manželství má své negativní dopady na nezletilé děti.

Ochrana nezletilých dětí je velmi důležitá a má ve společnosti takový význam, že její základní úpravu nalezneme nejen v LZPS, konkrétně v článku 32, ale i v Úmluvě o právech dítěte,¹⁷⁰ zejména v článku 3. Platná právní úprava v ČR, naplňuje uvedený článek 3 Úmluvy o právech dítěte.

Hmotněprávní i procesněprávní úprava je koncipována pro co nejvyšší ochranu nezletilých dětí, přesto platná právní úprava není dokonalá a oběma rovinám lze vytknout nedostatky, o nichž pojednávám dále. V oblasti hmotného práva bude ochrana dítěte spočívat především v tom, v jaké míře je soud v řízení o rozvod povinen brát zřetel na zájem dítěte. V oblasti procesního práva se jedná zejména o vztah řízení ve věcech péče o nezletilé a řízení o rozvod.¹⁷¹

Rozvod manželství s nezletilými dětmi je většinou spojen s výraznými nepříznivými změnami v jejich dalším životě. Děti často sice nechápou důvody rozvodu, ale dobře si uvědomují a vnímají změnu prostředí, ve kterém doposud žily. Děti ztrácejí úplné rodinné prostředí a soustavné výchovné působení druhého z manželů. Rozvod manželství tak může mít velmi výrazný vliv na změnu výchovného prostředí. Dochází i ke změně vztahu dítěte k některému z rodičů. Z tohoto důvodu mají soudy hodnotit i zájmy nezletilých dětí na trvání nebo zrušení manželství a nezabývat se tak pouze hodnocením vývoje a stavu vzájemných vztahů mezi manžely. V konkrétním případě pak záleží na samotném přístupu rodičů, jak se postarají o to, aby vliv rozvodu na jejich děti byl pokud možno co nejmenší.

¹⁷⁰Úmluva o právech dítěte byla přijata Valným shromážděním OSN ze dne 20.11.1989, publikována ve Sbírce zákonů jako sdělení Federálního Ministerstva zahraničních věcí pod č. 104/1991 Sb.

¹⁷¹Ztížení a další případné komplikace rozvodu s nezletilými dětmi v procesním právu někdy může mít za následek, že dojde k snížení ochrany zájmů nezletilých dětí.

Nepochybně i každé dítě vnímá rozvod rodičů rozdílným způsobem. Vliv rozvráceného manželství na výchovu dětí závisí velkou měrou na věku dětí, povahových vlastnostech a na jejich psychické stránce. Na utváření a upevňování morálních vlastností působí rozvrácený způsob života rodičů především u starších dětí. Naopak u mladších dětí působí tento způsob života především na jejich citový rozvoj a nejednou dochází i k zpoždování jejich duševního vývoje. Jako pozitivní a správný lze hodnotit přístup praxe, kdy soudy postupují tak, že posuzují zájmy dětí se zřetelem k jejich věku. Pokud dojde k situaci, že dítě tento rozvod rodičů neunes a nesnese změnu, ke které by rozvodem došlo, pak by byl rozvod v rozporu se zájmem dítěte.

5.1 První „klauzule proti tvrdosti“ dle ustanovení § 24 odst. 2 ZR

Dá se říci, že nezletilé dítě by bylo možno ochránit proti rozvodu manželství pouze v případě, že by byl rozvod manželství s nezletilými dětmi zakázán. Dítě tak fakticky není možné zcela ochránit před důsledky samotného rozvratu manželství, a samozřejmě ani před důsledky rozvodu manželství.

Zákonodárce vyjadřuje společenskou tendenci ochrany zájmů nezletilých dětí výslovným ustanovením, jež náleží k ustanovením, které upravují podmínky zrušení manželství rozvodem. V ustanovení § 24 odst. 2 ZR je upravena tzv. „tvrdostní klauzule“.¹⁷² Manželství tak nelze rozvést, pokud by to bylo v rozporu se zájmem nezletilých dětí daným zvláštními důvody. Důvodem tohoto ustanovení je zvýšená ochrana nezletilých dětí. Toto speciální ustanovení tak může být důvodem zamítnutí návrhu na rozvod manželství, a to přesto, že soud shledá kvalifikovaný rozvrat manželství. Dá se říci, že manželství ač je fakticky mrtvé, po stránce právní (de iure) je živé.

Je třeba si uvědomit, že každé chybné rozhodnutí soudu ohledně nezletilých dětí může toto dítě poznamenat i na celý život. Tato klauzule znamená omezení rodičů dítěte. Nutno upozornit, že tento kvalifikovaný zájem dítěte se logicky a zcela správně promítá do všech variant rozvodu. Tato klauzule se nejvíce uplatní především v případě rozvodu dle ustanovení § 24 odst. 1 ZR, a to zejména za situace, kdy se bude jeden z manželů bránit rozvodu manželství především s ohledem a z důvodu zájmu nezletilých dětí daným zvláštními důvody.¹⁷³

¹⁷²Klauzule proti tvrdosti představuje v souvislosti s rozvodem specifické vyjádření obecné ochrany před jednáním contra bonos mores.

¹⁷³Problematické zvláštních důvodů se podrobněji věnuji v podkapitole 5.1.3.

Samotná klauzule chránící zájmy nezletilých dětí byla v průběhu času z důvodu ochrany nezletilých dětí v souvislosti s rozvodem manželství nejednou měněna. Původní právní úprava stanovila nemožnost rozvodu manželství, pokud by to bylo v rozporu se zájmem nezletilých dětí. Vývoji právní úpravy se věnuji podrobněji v následující kapitole.

5.1.1 Vývoj právních úprav na našem území z pohledu dopadu na postavení nezletilých dětí

Jistě není bez zajímavosti srovnání dnes již neplatných právních úprav z pohledu postavení nezletilých dětí.

Zákon č. 320/1919 Sb. neobsahoval žádnou klauzuli chránící zájmy nezletilých dětí v souvislosti s rozvodem. Tato klauzule se poprvé objevila až v ustanovení § 30 odst. 3 zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném.¹⁷⁴

Dle rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 11.12.1952, sp.zn. 6 OK 185/52: *„Rozvod manželství rodičů by byl jen tehdy v rozporu se zájmem dětí, jestliže se hluboký a trvalý rozvrat manželství nijak neprojevuje v řádné péči rodičů o děti a hrozí-li konkrétní nebezpečí, že by se dosavadní způsob výchovy a výživy dětí po zániku manželství rodičů podstatně zhoršil a nové prostředí nezaručovalo jich řádnou výchovu. Případný druhý sňatek rodičů sám o sobě takové nebezpečí nepředstavuje.“*

Ustanovení § 30 odst. 2 zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění zákonného opatření č. 61/1955 Sb. nedovolovalo zrušení manželství s nezletilými dětmi rozvodem, pokud by to bylo v rozporu se zájmy nezletilých dětí.¹⁷⁵ Za účinnosti této právní úpravy byl tak zjištěný zájem nezletilých dětí na trvání manželství zjevnou překážkou rozvodu. Pokud by tedy po rozvodu mělo nastat zhoršení v postavení dětí, měl soud návrh na rozvod zamítnout.¹⁷⁶

Uvedená formulace byla později zmírněna. Původní znění ZR v ustanovení § 24, věta druhá stanovilo, že „při rozhodování o rozvodu musí soud přihlídnout zejména k zájmům nezletilých dětí“. Toto ustanovení ukládalo soudu povinnost pouze přihlídnout k zájmu nezletilých dětí.

¹⁷⁴Srov. „Mají-li manželé nezletilé děti, nemůže být manželství rozvedeno, bylo-li by to v rozporu se zájmem těchto dětí.“

¹⁷⁵Srov. „Mají-li manželé nezletilé děti, nemůže být manželství rozvodem zrušeno, bylo-li to v rozporu se zájmem těchto dětí“.

¹⁷⁶Stanovisko Nejvyššího soudu v ČR, sp.zn. Rozbor Pls 4/66 ze dne 30.5.1966, K rozvodu manželství, Rozvod manželství a zájmy nezletilých dětí.

Při porovnání ustanovení § 30 odst. 2 dříve platného zákona č. 265/1949 Sb. ve znění zákonného opatření č. 61/1955 Sb. s ustanovením § 24, věta druhá ZR, se nabízí otázka do jaké míry ustanovení § 24, věta druhá ZR chránilo zájmy nezletilých dětí v době rozvratu manželství jejich rodičů.

Za dřívější právní úpravy, konkrétně za platnosti ustanovení § 30 odst. 2 zákona č. 265/1949 Sb. ve znění zákonného opatření č. 61/1955 Sb. bylo totiž zrušení manželství s nezletilými dětmi rozvodem, které bylo ještě způsobilé zejména k řádnému plnění své výchovné funkce, pokládáno za opatření, jež je v rozporu se zájmem dětí. V ustanovení § 24, věta druhá ZR již nebyl ohled na zájmy nezletilých dětí koncipován jako samostatná podmínka zrušení manželství s nezletilými dětmi rozvodem.¹⁷⁷

Konstantní judikatura vykládala ustanovení § 24, věta druhá ZR takovým způsobem, že pokud by byl soudem sice zjištěn kvalifikovaný rozvrat vztahů, ale tento rozvrat by se nedotýkal zájmů nezletilých dětí, měl by soud návrh na rozvod manželství zamítnout. Jednalo se o případy, kdy se spory, které panovaly mezi rodiči nezletilého, nepromítaly do vztahů ke společným dětem. Starší judikatura vykládala toto ustanovení poněkud idealisticky.

Dle důvodové zprávy k ZR měl soud možnost, ne však povinnost návrh na rozvod zamítnout, kdyby se povolení rozvodu přičilo společenským hlediskům na manželství a jeho poslání, zejména zájmům nezletilých dětí na zachování dobrého rodinného prostředí z hlediska výchovy.

Dle stanoviska Nejvyššího soudu ČR, bylo cílem řízení z pohledu ustanovení § 24, věta druhá ZR spolehlivé zjištění možnosti dalšího plnění tohoto společenského účelu manželství. Ohled na zájmy nezletilých dětí bylo třeba vykládat tak, že soud zváží odpovědně, zda a v jakém rozsahu plní manželství takový důležitý společenský účel, jakým je založení rodiny a řádná výchova dětí.¹⁷⁸

ZR předpokládal, že ke zrušení rozvodem dojde, pokud rozvod nebude v rozporu se zájmy nezletilých dětí. Soud měl návrh na rozvod zamítnout, pokud by mělo po rozvodu nastat zhoršení postavení dětí. Například nebyl na místě rozvod tehdy, jestliže se rozvrat manželství rodičů neprojevoval nepříznivě ve výchově dětí a jestliže zajištění další výchovy dětí

¹⁷⁷Stanovisko Nejvyššího soudu v ČR, sp.zn. Rozbor Pls 4/66 ze dne 30.5.1966, K rozvodu manželství, Rozvod manželství a zájmy nezletilých dětí.

¹⁷⁸Stanovisko Nejvyššího soudu v ČR, sp.zn. Rozbor Pls 4/66 ze dne 30.5.1966, K rozvodu manželství, Rozvod manželství a zájmy nezletilých dětí.

vyžadovalo trvání manželství rodičů. Obecně platilo, že rozvod je v rozporu se zájmem dětí, pokud hrozí zhoršení dosavadního způsobu výchovy a výživy, nové prostředí by tedy nezaručovalo řádnou výchovu, a rozvrat manželství se nijak neprojevuje v řádné péči rodičů o děti.¹⁷⁹

Soudy tedy měly zjišťovat především, zda a pokud ano, jakým způsobem řeší manželé své neshody v přítomnosti nezletilých dětí, dále zda a v jakém rozsahu působí konflikty například na zdravotní stav dětí, utváření charakterových vlastností a v neposlední řadě vliv na jejich pracovní výsledky ve škole. Dále soudy například měly zkoumat, zda některý z manželů neohrožuje svým chováním řádnou výchovu nezletilých dětí. Soudy také měly posuzovat jaký je jejich citový vztah k dětem, jaký je jejich podíl na výchově, postoj manželů k jejich povinnostem vůči nezletilým dětem.

Porovnávat se měly podmínky a prostředí v době rozvratu manželství s těmi, ve kterých by děti žily po rozvodu manželství. Soud měl přihlížet k tomu, zda rozvrat měl vliv na výchovné prostředí. Bylo třeba provést porovnání dvou prostředí. Prvním prostředím bylo to, ve kterém se nezletilé dítě pohybovalo a žilo v době rozvratu manželství. Toto mělo být pak porovnáváno s prostředím a podmínkami, v nichž mělo žít dítě po rozvodu. Docházelo tak k porovnání kvality výchovných prostředí. Cílem bylo posouzení změn, které způsobil v životě dítěte rozvod manželství. Posuzovat se mělo především, zda nedojde ke zřejmému zhoršení postavení nezletilých dětí. Brát se měly v úvahu hlavně osoby, které měly být novými činiteli při výchově nezletilých dětí. Soud měl přihlídnout především k tomu, kdo bude nově vychovávat dítě po rozvodu a dále měl brát v úvahu míru a formu účasti toho z rodičů, kterému nebudou děti svěřeny do péče. Dále bylo třeba brát zřetel na zajištění výživy v nových poměrech.¹⁸⁰

Takový rozbor výchovného prostředí měl být úplným podkladem pro úvahu soudu a pro rozhodnutí, zda rozvod je v souladu se zájmy nezletilých dětí. I když bylo manželství rozvráceno, mohlo být schopno ještě plnit své společenské poslání, zejména zajistit řádnou výchovu nezletilých dětí. Musel být zhodnocen zájem dítěte na zrušení či trvání manželství jeho rodičů.

¹⁷⁹Stanovisko Nejvyššího soudu v ČR, sp.zn. Rozbor Pls 4/66 ze dne 30.5.1966, K rozvodu manželství, Rozvod manželství a zájmy nezletilých dětí.

¹⁸⁰Stanovisko Nejvyššího soudu v ČR, sp.zn. Rozbor Pls 4/66 ze dne 30.5.1966, K rozvodu manželství, Rozvod manželství a zájmy nezletilých dětí.

Nutno konstatovat, že tam, kde rodiče s nižším stupněm občanské kázně a nižší morální a kulturní úrovní postrádali nutnou míru pro sebeovládání a neusilovali o utajení neshod před nezletilými dětmi, docházelo ke značnému ohrožení výchovy těchto dětí. Stejně tomu bylo i v případech, kdy rodiče podceňovali škodlivé důsledky neshod pro vývoj dětí nebo v případech, kdy se rodiče domnívali, že nezletilé děti dosud nemohou chápat povahu a podstatu neshod rodičů. Tento jejich úsudek byl samozřejmě ve většině případů bohužel mylný.

Dle stanoviska Nejvyššího soudu: „*Rozhodování, které takovým výkladem ustanovení § 24, věta druhá ZR zajistí respektování zájmu nezletilých dětí na zachování rodinného prostředí v době rozvratu manželství jejich rodičů, neznamená změnu ve srovnání s praxí za účinnosti zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném ve znění zákonného opatření č. 61/1955 Sb. Vždyť zrušení manželství s nezletilými dětmi rozvodem bylo dříve pokládáno za opatření, jež bylo v rozporu se zájmem dětí (§ 30 odst. 2 zákona č. 265/1949 Sb. ve znění zákonného opatření č. 61/1955 Sb.) právě tehdy, když toto manželství bylo ještě způsobilé zejména k řádnému plnění své výchovné funkce (§ 24 zák. o rod.)*“¹⁸¹ Dle názoru Nejvyššího soudu byla právní úprava v ustanovení § 24, věta druhá ZR podstatně volněji koncipována než dřívější právní úprava, ale neodůvodňovala snížení významu tohoto vlivu.

Postupem času se však, z důvodu výše uvedeného zmírnění výkladu tohoto ustanovení, stávala ochrana nezletilých dětí stále více formální. V době před novelou ZR z roku 1998, průzkumy rozhodování soudů ukazovaly značné nedostatky v rozhodovací praxi soudů, neboť soudy často podceňovaly tuto povinnost uloženou zákonem. Nedá se tedy říci, že by soudy nesprávně vykládaly § 24, větu druhou ZR, ale spíše ignorovaly a nedbaly ustanovení zákona. Nejvyšší soud často kritizoval okresní soudy, pokud o rozvodu rozhodly již při prvním jednání.¹⁸² Právní úprava se jevila jako nedostatečná. Nebylo ničím výjimečným, že soudy vůbec nezjišťovaly zájem nezletilých dětí. V těchto případech tak soudy nezkoumaly vážně a odpovědně, zda a v jakém rozsahu plní manželství rodičů svůj hlavní účel. Často v obsahu spisu nebylo vysvětleno, o jaké výsledky řízení opíral soud svoji domněnku. S přihlédnutím k článku 32 LZPS a k článku 3 Úmluvy o právech dítěte bylo nutno ochranu nezletilých dětí více zintenzivnit.

¹⁸¹ Stanovisko Nejvyššího soudu v ČR, sp.zn. Rozbor Pls 4/66 ze dne 30.5.1966, K rozvodu manželství, Rozvod manželství a zájmy nezletilých dětí.

¹⁸² HRUŠÁKOVÁ, M.: *Rodinné právo v aplikační praxi, rozvod-děti-výživné*, Praha, Edice právních rozhledů, 2000, str. 24.

I důvodová zpráva k zákonu č. 91/1998 Sb. uváděla: „*Dosavadní formulace, že soud přihlédne zejména k zájmům nezletilých dětí, se dlouhodobě jeví v soudní praxi jako víceméně formální*“.

5.1.2 Judikatura k ustanovení § 24, věta druhá ZR před novelou č. 91/1998 Sb.

Dále bych v této souvislosti zmínila pár ukázkových a příkladných rozsudků okresních soudů, které dávaly odpověď na otázku, jak mělo být ustanovení § 24, věta druhá ZR před novelou č. 91/1998 Sb. aplikováno a vykládáno.

Z rozhodovací praxe soudů mohu jako příklad uvést rozhodnutí okresního soudu, který zjistil, že manželé již po dobu čtyř let spolu nežijí, nemají žádných společných zájmů a jeden o druhého se nestarají. Soud odůvodnil rozhodnutí o rozvodu manželství, že zejména starší dcera je ve věku, kdy velmi dobře chápe stav vztahů mezi svými rodiči, a že není žádoucí ani výchovné, aby jí bylo předstíráno manželství, které fakticky neexistuje.

Často probíhalo řízení o rozvod již v období, kdy spolu manželé již delší čas nežili. V těchto případech byly pak děti odkázány na výživu jen jednoho z rodičů. Rozhodnutí soudu bylo pouze potvrzením faktického stavu, který tu byl již před rozvodem manželství. Rozvod se tak neprojevil dalším zhoršením postavení nezletilých dětí. Soud tak za těchto podmínek obvykle rozvedl manželství a návrh zamítl jen tehdy, byla-li zde nějaká reálná naděje na obnovení manželství.

Stejná situace pak byla samozřejmě i v případě, že manželé již každý žili v novém svazku s jinou osobou. I v tomto případě byl tak dovršen rozvrat manželství.

Jako další příklad správného rozhodnutí pokládám například rozhodnutí, jímž byl návrh na rozvod manželství zamítnut s odůvodněním, že další výchova a výživa nezletilých dětí může být úspěšně zajištěna pouze za předpokladu, že bude trvat manželství rodičů, neboť rozvodem by se zjevně zhoršil zdravotní stav nemocného dítěte.

Jako další důvod takového správného rozhodnutí soudu uvádím rozhodnutí Okresního soudu v Hradci Králové, kde soud zamítnul návrh na rozvod z důvodu, že navrhovatelka není zdravá, a proto je třeba, aby se i druhý manžel podílel na výchově a výživě nezletilého. To bylo podle soudu možné pouze tehdy, zůstane-li rodina pohromadě. Oba účastníci byli invalidními důchodci s velmi malým invalidním důchodem.

Soudy vyvozovaly svůj závěr o tom, že rozvod manželství neodporuje zájmům nezletilých dětí, například z nebezpečí psychické nebo morální traumatizace nezletilých dětí různými průvodními jevy rozvráceného manželství. Jednalo se o případy, kdy děti byly svědky neshod účastníků a žily v prostředí neustálých hádek. Rozhodnutí se tak správně opíraly o zkušenosti, že konfliktní prostředí rozvráceného manželství je zpravidla výchovně nevhodné pro nezletilé děti. Otevřené neshody, hádky, projevy vzájemné neúcty mezi manžely a v neposlední řadě násilné a hrubé chování, jsou spojeny se škodlivými důsledky, ať už trvalými či dlouhodobými, pro vývoj těchto nezletilých dětí. Naopak uspořádané vzájemné vztahy uvnitř rodiny a dobrý osobní příklad rodičů podporují všestranný rozvoj nezletilých dětí.

Jako poslední příklad správné aplikace zákona uvádím rozhodnutí soudu, který zamítl návrh na rozvod manželství z důvodu nemoci dcery, která byla od narození nemocná těžkou nervovou chorobou. Navíc navštěvovala zvláštní školu a vyžadovala proto mimořádnou péči rodičů. Jejich rozchodem by tedy velmi trpěla. Proto soud rozhodl, že je na rodičích, aby v zájmu jejich dcery upravili poměry mezi sebou.¹⁸³

5.1.3 Ustanovení § 24 odst. 2 ZR dle účinné právní úpravy

Zákonodárce novelou č. 91/1998 Sb. vyjádřil prioritu zájmu nezletilého dítěte nad právním vztahem manželství. Dřívější úprava byla nedostatečná. Tato novela dvojnásobně zvýšila ochranu dětí. O prvním zvýšení ochrany dětí pojednávám v této kapitole a o druhém, které se týká oddělení řízení o rozvod a rozhodování o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu, které je vydáváno v řízení dle ustanovení § 176 OSŘ se zmiňuji níže.

Zákonem č. 91/1998 Sb., došlo ke zvýšení ochrany určité kategorie nezletilých dětí. Nejedná se tedy o zvýšení ochrany obecně všech nezletilých dětí. Jedná se o kvalifikovaný neboli specifikovaný zájem dítěte nerozvést manželství jeho rodičů a nejde tedy o obecně formulovaný zájem dítěte na tom, aby vyrůstalo v úplné rodině. Rozdíl oproti dřívější právní úpravě dle ustanovení § 24, věta druhá ZR, spočívá v zákazu rozvodu manželství, pokud by to bylo v rozporu se zájmem nezletilých dětí daným zvláštními důvody. Soud může žalobu na rozvod manželství zamítnout z důvodu tohoto rozporu. Platná právní úprava na rozdíl od dřívější směřuje více ke zvýšení odpovědnosti rodičů v případě, že se jedná například o postižené dítě, které je výrazně citově vázáno na oba rodiče. Důvodem zvýšení ochrany je

¹⁸³Stanovisko Nejvyššího soudu v ČR, sp.zn. Rozbor Pls 4/66 ze dne 30.5.1966, K rozvodu manželství, Rozvod manželství a zájmy nezletilých dětí.

i ochrana majetkových zájmů dítěte a nepřímo i majetková ochrana toho rodiče, který o dítě pečuje.¹⁸⁴

Zákon zvláštní důvody blíže nespecifikuje. Zákonodárce ani žádnou pozdější novelou ZR nikterak nevymezil, a to ani demonstrativně pojem „zvláštní důvody“. Zákon tak neposkytuje žádné interpretační vodítko. Obsahové naplnění pojmu „zvláštní důvody“ tak ponechal zákonodárce zcela na judikatuře soudů. Lze tak vyvodit závěr, že se musí jednat o zvláštní důvody, které jsou v takové míře v zájmu dítěte, že odůvodňují zachování manželství i přesto, že vzhledem k charakteru rozvratu manželství nelze očekávat obnovení manželského soužití. Takovým důvodem může být dle důvodové zprávy k zákonu č. 91/1998 Sb. například zdravotně postižené dítě nebo výrazná silná psychická citová vázanost na oba rodiče. V neposlední řadě půjde o nemoc dítěte, která vyžaduje péči obou rodičů a spolupráci na zajišťování potřeb dítěte u obou manželů, zejména invalidita dítěte, dále jeho psychické či fyzické postižení. Mohou nastat i případy, kdy se soud opře o znalecký posudek psychologa, který bude považovat rozvod manželství za neúměrnou psychickou zátěž pro dítě. V praxi se bude jednat například o situace, kdy dítě vyhrožuje sebevraždou, pokud se rodiče rozvedou.

Otázkou však zůstává, zda tato klauzule nemá negativní dopad na dítě, které vlastně donutilo rodiče setrvat v manželství, které již nefungovalo. V této souvislosti je třeba se zamyslet i nad názory, podle kterých fakt, že soud manželství nerozvede, povede ve smyslu nemateriálním k daleko větším škodám, než kdyby bylo manželství rozvedeno. Hněv rodičů za této situace se může obrátit proti dítěti. Ustanovení je míněno dobře ve prospěch dětí, ale může mít i kontraproduktivní dopad.¹⁸⁵

V každém případě je třeba zvážit všechny okolnosti případu a postupovat a zvažovat všechny skutečnosti velmi citlivě. Špatná by byla úvaha soudu, pokud by ze situace, kdy je dítě nevyrovnané a psychicky labilní, vyvodil automaticky závěr o rozporu rozvodu se zájmem nezletilých dětí. I za této situace může být rozvod manželství rodičů pro dítě menším zlem, pokud manželství rodičů je tak problematické, že se situace projevuje navenek, zejména hádkami rodičů, fyzickým a verbálním napadáním, které je nezletilé dítě nuceno vnímat. Nelze tedy vycházet z toho, že je dán vždy zájem na zachování manželství. Může samozřejmě nastat situace, kdy bude v zájmu nezletilých dětí rozvod manželství. Rozvod manželství je pak vyřešením konfliktní situace. V tomto případě jde o odstranění vlivů, které narušují

¹⁸⁴A to prostřednictvím institutu vyživovací povinnosti mezi manžely ve smyslu § 91 ZR.

¹⁸⁵Dle PLECITÝ, V. ; SKŘEJPEK, M.; SALAČ, J. ; ŠÍMA, A. : *Základy rodinného práva*, vydav.a nakl. Aleš Čeněk, s.r.o., Plzeň, 2009, str. 41.

řádnou výchovu dětí. Rozvedení manželé se poté mohou dítěti věnovat lépe a více, než mohli v době hádek v nefungujícím manželství. S ohledem na uvedené, může rozvod v případech extrémního soužití otce a matky přinášet dítěti i určitá pozitiva, neboli obnovit klid a pořádek.

Nutno uvést, že rozvod, který by byl v rozporu se zájmem nezletilých dětí, je spíše výjimečný. Při psaní své práce jsem se seznámila s rozhodnutím nejmenované soudkyně okresního soudu, s jejímž zhodnocením celé situace jsem se zcela ztotožnila, a jejíž rozhodnutí pokládám za správné a příkladné. V daném případě soudkyně rozhodla tak, že zamítla návrh na rozvod manželství z důvodu rozporu rozvodu se zájmem nezletilé pětileté dcery. Tento případ pokládám za ukázkový a vzorový příklad, jak řešit obdobné případy podobného druhu. Žalobce i žalovaná byli šest let manželé a po dobu pěti let se vzorově starali o nezletilou dceru. Všechn svůj čas v době řízení o rozvod věnovali výchově dcery, o kterou se střídali. Důvodem návrhu na rozvod byla známost žalobce s jinou ženou. Manželé věnovali všechn svůj volný čas své dceři, což bylo také příčinou citového ochlazení mezi manžely. Řízení o rozvod dcera neunesla. Odchod ze společné domácnosti a samotný fakt rozpadu rodiny měl vliv na psychickou stránku dcery. Dcera zpočátku plakala a budila se ze spaní, poté se přidalo nechutenství, bolesti hlavy a potíže s viděním. Podle odborných názorů dětské lékařky a dětského psychologa bylo jediným řešením zdravotních problémů dcery obnovení soužití matky a otce. Na základě doporučení odborníků manželé opravdu obnovili manželské soužití. Navrhovatel na rozvodu manželství však trval a návrh nevzal zpět. Soudkyně správně návrh na rozvod manželství zamítla. V tomto případě bylo rozhodnutí soudkyně, kdy zamítla návrh na rozvod manželství z důvodu rozporu rozvodu se zájmem nezletilého dítěte, který je dán zvláštním důvodem, zcela správné.

Dle nového občanského kodexu „klauzule proti tvrdosti“ chrání především nezletilé děti, které nejsou plně svéprávné a kterým by pro zvláštní okolnosti vyskytující se na jeho straně byla způsobena újma v rozporu s jeho zájmem. Dle ustanovení § 755 odst. 2 písm. a): *„Přesto, že je soužití manželů rozvráceno, nemůže být manželství rozvedeno, byl-li by rozvod v rozporu a) se zájmem nezletilého dítěte manželů, které nenabýlo plné svéprávnosti, který je dán zvláštními důvody, přičemž zájem dítěte na trvání manželství soud zjistí i dotazem u opatrovníka jmenovaného soudem pro řízení o úpravu poměrů k dítěti na dobu po rozvodu.“*

Pro srovnání na závěr této problematiky věnuji pár slov slovenské právní úpravě. Slovenská právní úprava, ač je z velké části inspirována českou právní úpravou, neobsahuje samostatné

ustanovení, které by zamezovalo rozvodu, pokud by byl rozvod v rozporu se zájmem nezletilých dětí. Má pouze ustanovení, ve kterém je stanoveno, že soud je povinen zjistit příčiny, které vedly k vážnému rozvratu, přihlídnout k nim a dále ustanovení dle kterého soud při rozhodování o rozvodu manželství vždy přihlédne k zájmům nezletilých dětí.^{186 187}

5.2 Oddělení řízení o rozvod a řízení ve věcech péče o nezletilé

ZR v původním znění spojoval řízení o rozvod manželství s řízením o úpravu poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu. Do 1.8.1998 se rozhodovalo o rozvodu i o výchově a výživě nezletilých dětí v jediném řízení. Ustanovení § 26 ZR v dřívějším znění bylo hmotněprávním odrazem ustanovení § 113 odst. 1 OSŘ, dle kterého s řízením o rozvod manželství bylo spojeno řízení o úpravě poměrů manželů k nezletilým dětem z jejich manželství pro dobu po rozvodu. Obligatorní spojení obou řízení bylo odůvodňováno potřebou včasné ochrany zájmů nezletilých dětí, zjednodušením řízení ale i vytvořením lepších možností na zjištění materiální pravdy.¹⁸⁸

Podle dřívější právní úpravy, v původní úpravě ZR, byl výrok o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu výrokem závislým na výroku rozvodovém. V rozsudku o rozvodu byly obsaženy tři výroky: výrok o rozvodu manželství, výrok o svěřeni dítěte do výchovy a stanovení výživného ze strany druhého rodiče. To znamenalo, že pokud došlo k podání odvolání proti výroku o rozvodu, nenastala právní moc ani u rozvodu, a ani u úpravy poměrů. Avšak pokud došlo k podání odvolání proti výroku o svěřeni dítěte do výchovy, poté nabyl právní moci rozvod a poměry dětí nebyly upraveny.^{189 190}

Soud péče o nezletilé tak rozhodoval pro dobu před rozvodem manželství, pro dobu po rozvodu pak rozhodoval soud, který rozhodoval o rozvodu manželů a nakonec případné následné změny poměrů po právní moci rozvodu rozhodoval opět soud péče o nezletilé. Tento stav se ukázal jako neudržitelný. Přinášel problémy nejen technického, ale i obsahového charakteru. Docházelo tak paradoxně k situacím, kdy oba soudy – soud rozhodující o rozvodu a soud péče o nezletilé, prováděly stejné důkazy ve stejné době. Stejně důkazy se tak

¹⁸⁶Srov. ustanovení § 23 odst. 2 zákona č. 36/2005 Z.z., o rodině a změně a doplnění některých zákonů: „*Súd zisťuje príčiny, ktoré viedli k vážnemu rozvratu vzťahov medzi manželmi, a pri rozhodovaní o rozvode na ne prihliada. Súd pri rozhodovaní o rozvode vždy prihliadne na záujem maloletých detí.*“

¹⁸⁷Například italská právní úprava neobsahuje žádné negativní podmínky, které zná česká právní úprava v ustanovení § 24 odst. 2 ZR. Žádné ustanovení tedy neumožňuje s ohledem na zájmy dětí rozvod zamítnout.

¹⁸⁸HRUŠÁKOVÁ, M. a kol.: *Rodinné právo*, Brno, Edice učebnic právníc. Fakulty Masarykovy univerzity v Brně, Doplněk, str. 58.

¹⁸⁹Právní moci výroku o rozvodu manželství zanikla účinnost eventuálního dosavadního rozhodnutí péče o nezletilé.

¹⁹⁰HRUŠÁKOVÁ, M.: *Rozvod a paragrafy*, Praha, Computer Press, 2000, str. 36.

prováděly dvakrát. Tato situace ztěžovala postavení účastníků řízení a především zvyšovala jejich náklady. V neposlední řadě docházelo i k tomu, že tyto soudy došly k rozdílnému zhodnocení důkazů a vyvodily na základě dokazování odlišné závěry. Toto nepochybně zvýšilo nestabilitu rodinných vztahů, které byly rozvodem již tak narušeny.¹⁹¹

Podle účinné právní úpravy již v řízení o rozvod manželství není o nezletilých dětech jednáno přímo. Na rozdíl od dřívější právní úpravy v nynější právní úpravě řízení, ve kterém je vydáno rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu časově předchází řízení o rozvod.¹⁹²

Tato dřívější závislost je nahrazena tím, že rozhodnutí o rozvodu je podmíněno předchozím samostatným rozhodnutím soudu péče o nezletilé upravující poměry nezletilých dětí pro období po předpokládaném rozvodu. Dle ustanovení § 25 ZR nelze žádné manželství rozvést, dokud nenabude právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, které vydá soud v řízení dle ustanovení § 176 OSŘ.^{193 194} Existence pravomocného rozhodnutí je obligatorní podmínkou řízení o rozvod, která musí být vždy splněna, a to bezvýjimečně. Rozhodnutí o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu musí nabýt právní moci a teprve poté může dojít k rozhodnutí o rozvodu manželství. Nutno dále upozornit na skutečnost, že i přesto, že již bylo pravomocně rozhodnuto o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu v řízení ve věcech péče o nezletilé, nemůže tento rozsudek ještě nabýt účinnosti. Rozsudek o úpravě poměrů k nezletilému dítěti pro dobu po rozvodu, popřípadě rozsudek, kterým byla schválena dohoda rodičů o výchově a výživě k nezletilému dítěti pro dobu po rozvodu, je rozsudkem, jehož účinky nastanou teprve právní mocí rozsudku o rozvodu.¹⁹⁵ Toto řízení se vede i v případě, že manželé budou po rozvodu žít spolu.

Současná právní úprava tak chrání dítě před situací, která nastávala za účinnosti dřívější právní úpravy, kdy oba výroky nenabývaly právní moci současně. V důsledku toho, vztahy k dětem nebyly delší dobu upraveny a právní postavení dítěte nebylo delší dobu postaveno

¹⁹¹HOLUB, M. ; NOVÁ, H. ; PTÁČEK, L. ; SLADKÁ HYKLOVÁ, J. : *Zákon o rodině, s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*, 9. vydání, Praha, Leges, s.r.o., 2011, str. 52.

¹⁹²HRUŠÁKOVÁ, M.: *Rodinné právo v aplikační praxi, rozvod-děti-výživné*, Praha, Edice právních rozhledů, 2000, str. 24

¹⁹³Příslušnost soudu, který rozhoduje o úpravě poměrů k nezletilým dětem je dána ustanovením § 88 písm. c) OSŘ.

¹⁹⁴Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 14.04.2010, sp.zn. Cpjn 204/2008.

¹⁹⁵HRUŠÁKOVÁ, M.: *Rodinné právo v aplikační praxi, rozvod-děti-výživné*, Praha, Edice právních rozhledů, 2000, str. 26.

najisto. Tato situace pak rozvodovou situaci ještě více komplikovala a vyostřovala. Dřívější právní úprava se tak jevila již dlouhou dobu jako neudržitelná a nedostatečná. S ohledem na LZPS, konkrétně na článek 32, dále pak Úmluvu o právech dítěte, konkrétně článek 3, bylo třeba ochranu dítěte více zintenzivnit.

Smyslem zmíněné vázanosti rozhodnutí o rozvodu manželství rodičů nezletilých dětí na existenci pravomocného rozhodnutí vydaného v řízení podle ustanovení § 176 OSŘ je, aby nejprve byly vyřešeny otázky rodičovské zodpovědnosti k nezletilým dětem a byla tak naplněna podle čl. 32 odst. 4 LZPS ústavní garance práva dětí na rodičovskou výchovu a péči,¹⁹⁶ a to i pro období po rozvodu jejich rodičů. Teprve po vyřešení této záležitosti týkající se péče o nezletilé děti lze přistupovat k verifikaci předpokladů pro rozvod manželství rodičů nezletilých dětí.¹⁹⁷

V této souvislosti třeba konstatovat, že současná právní úprava zajišťuje, že o dítěti vždy rozhoduje pouze jeden soud, a to soud péče o nezletilé.¹⁹⁸ Novela ZR provedená zákonem č. 91/1998 Sb., tak zavedla právní úpravu, která sjednotila rozhodovací činnost o nezletilých dětech, neboť ji svěřila soudu péče o nezletilé.¹⁹⁹ Tímto způsobem a úpravou je tak zajištěna kontinuita rozhodování o dítěti.

Základním účelem oddělení obou typů řízení a cílem novely ZR zákonem č. 91/1998 Sb. je zamezit dlouhodobým sporům o děti poté, co bylo již manželství pravomocně rozvedeno.²⁰⁰ Nepochybně současná právní úprava, ve které jsou obě zmiňovaná řízení oddělena, vyjadřuje a zvyšuje ochranu nezletilých dětí. Na druhou stranu třeba říci, že zároveň klade vyšší nároky na soudce soudu péče o nezletilé.²⁰¹ Dá se říci, že tak došlo k návratu k právní úpravě, která byla obsažena v ustanovení § 32 zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném.²⁰²

¹⁹⁶Srov. náleží Ústavního soudu České republiky ze dne 16. 3. 2006, sp. zn. III. ÚS 511/05, Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu České republiky, svazek 40, ročník 2006, s. 593.

¹⁹⁷Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR, ze dne 14.04.2010, sp.zn. Cpjn 204/2008, ve věcech péče o nezletilé děti v souvislosti s rozhodováním o rozvodu manželství.

¹⁹⁸ Zákon č. 91/1998 Sb., zrušil § 113 odst. 1 OSŘ. Tento paragraf upravoval spojení řízení o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu a rozvodové řízení.

¹⁹⁹Na druhou stranu nedošlo k zrušení ustanovení § 113 odst. 2 OZ, když o určení otcovství rozhodují nadále civilní soudy. Soustředění rozhodovací činnosti o nezletilých dětech pouze u soudů péče o nezletilé není proto jednoznačné.

²⁰⁰Některé zahraniční právní úpravy mají jinou právní úpravu. Soud nejprve manželství rozvede a až poté rozhoduje o úpravě poměrů k jejich dětem.

²⁰¹HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. : *Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství, komentář*, 4. vydání, Praha, C.H.BECK, 2009, str. 89

²⁰²Srov. ustanovení § 32 zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném: „Rozhodnutí, jímž se rozvádí manželství rodičů nezletilého dítěte, nelze vydat, dokud nejsou pro dobu po rozvodu upravena práva a povinnosti rodičů stran dítěte a jeho majetku.“

Tuto právní úpravu hodnotím jako správnou a velmi pozitivní. Souhlasím s názorem, že změna nepochybně přispěla k urychlení tohoto řízení a snížení nákladů. V neposlední řadě tak došlo i ke zvýšení stability a jednoty rozhodování.²⁰³

Oddělení obou řízení má i další výhody. Nesporně velkou výhodou je skutečnost, že o úpravě poměrů rozhoduje specializovaný soudce soudu péče o nezletilé, který má na rozdíl od soudce, který soudí běžné civilní věci v této oblasti zpravidla velké zkušenosti. Rozhoduje specializovaný soudce, u něhož se presumuje odborná způsobilost.

Další ne méně významnou výhodou je, že tento soud péče o nezletilé může mít o dítěti informace z předchozích řízení. Soudce soudu péče o nezletilé již mohl v minulosti o dítěti rozhodovat například na základě ustanovení § 59 odst. 2 ZR nebo ustanovení § 50 ZR. Soud tak může mít více informací o dítěti.²⁰⁴ Tím je zajištěna vyšší míra ochrany zájmů nezletilého dítěte. Další nespornou výhodou je, že soud může současně upravit poměry k dítěti pro dobu do rozvodu. O této problematice pojednávám níže.

Na druhou stranu nelze nevidět a přehlédnout nevýhodu, v podobě prodloužení samotné doby rozhodování o rozvodu. Za dřívější právní úpravy, kdy byla obě řízení spojena, byla doba rozhodování soudů zcela logicky kratší. Objevují se názory, které pokládají nutnost provedení jednoho řízení navíc v rozporu se zásadou procesní ekonomie. Dle těchto názorů dojde k prodloužení rozvodu manželství o několik měsíců.²⁰⁵

Otázkou zůstává, zda cena zaplacená za tvrzené zvýšení ochrany nezletilých dětí je přiměřená dosaženému efektu, neboli zda oddělení, znamená přínos pro nezletilé dítě, anebo naopak, zda nezletilým dětem protahování citlivého období spíše neuškodí. Dle názoru J. Nykodýma: *„Mezi právní mocí rozhodnutí o úpravě poměrů dětí pro případ rozvodu a právní mocí rozhodnutí o rozvodu manželství může uplynout poměrně dlouhá doba, v níž může dojít k podstatné změně poměrů ovlivňujících jak podmínky pro svěřeni dítěte do výchovy, tak podmínky pro stanovení výše vyživovací povinnosti, případně podmínky pro úpravu styku rodičů s dítětem.“*²⁰⁶ Dle uvedeného názoru, se tyto problémy zdají větší než ty, které vyplývají z právní úpravy, která platila před novelou č. 91/1998 Sb., kde mohl vzniknout stav

²⁰³HOLUB, M. ; NOVÁ, H. ; PTÁČEK, L. ; SLADKÁ HYKLOVÁ, J. : *Zákon o rodině, s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*, 9. vydání, Praha, Leges, s.r.o., 2011, str. 52.

²⁰⁴HRUŠÁKOVÁ, M.: *Rodinné právo v aplikační praxi, rozvod-děti-výživné*, Praha, Edice Právních rozhledů, 2000, str. 25 .

²⁰⁵MAYEROVÁ, Z.; ŠTŮVÍČEK, J.: *Zákon o rodině s komentářem*, codex Bohemia, 1998, str. 43.

²⁰⁶Dle NYKODÝM, J.: *Novela zákona o rodině zákonem č. 91/1998 Sb.*, Bulletin advokacie, 8/1998, str. 12.

opačný, že totiž uplynula mnohdy dlouhá doba mezi právní mocí výroku o rozvodu a právní mocí výroku upravující poměry nezletilých dětí pro dobu po rozvodu.

Dle mého názoru bylo oddělení obou typů řízení ku prospěchu věci, neboť uvedená novela dosáhla svého cíle a zvýšila ochranu nezletilého dítěte při rozvodu manželství jeho rodičů. I přes výše uvedené nedostatky právní úpravy v celkovém pohledu dopadu na postavení nezletilých dětí hodnotím novelu ZR provedenou zákonem č. 91/1998 Sb. jako pozitivní a přínosnou. Na druhou stranu nutno konstatovat, že tato novela nebyla ve všech směrech zdařilá. O dalších negativních prvcích, jež přinesla tato novela, pojednávám níže v souvislosti s rozvodem dle ustanovení § 24a ZR.

Negativně hodnotím neprovázanost řízení o rozvod a řízení ve věcech péče o nezletilé. V samotném zákoně chybí ustanovení, které by blíže vymezovalo vzájemný vztah mezi řízením ve věcech péče o nezletilé a řízením o rozvod. Myslím si, že provázanost obou řízení je nutná, neboť samotné zjištění okolnosti, že rozvod manželství je v rozporu se zájmem nezletilých dětí, je dosti problematické a tato skutečnost v některých případech může vyplývat z připojeného spisu soudu péče o nezletilé. Taková bývá i praxe některých soudů, neboť soudu rozhodujícímu o rozvodu v takovém postupu nic nebrání. Na druhou stranu třeba konstatovat, že ze spisu soudu péče o nezletilé může a nemusí vyplynout důvod, proč by manželství s ohledem na zájem nezletilých dětí nemělo být rozvedeno. Tato povinnost vzájemné informovanosti mezi soudem péče o nezletilé a soudem rozhodujícím o rozvodu nevyplývá ani z vyhlášky č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy.

Dle mého názoru je dalším negativním prvkem naší právní úpravy skutečnost, že zákon nestanoví, kdy je návrh na úpravu poměrů k nezletilým dětem třeba podat, zda současně s návrhem na rozvod manželství nebo dříve. Z dikce zákona výslovně neplyne, že musí být nutně podán nejprve návrh u soudu péče o nezletilé, ale že před rozhodnutím soudu o rozvodu upraví práva a povinnosti k nezletilému dítěti pro dobu po rozvodu.

Podle účinné právní úpravy řízení ve věcech péče o nezletilé může soud zahájit i bez návrhu, z úřední povinnosti. Soud rozhodující o rozvodu podnítí zahájení řízení ve věcech péče o nezletilé v případě, že manželé podají pouze návrh na rozvod manželství bez návrhu na úpravu poměrů k nezletilým dětem.

Dle jednoho názoru, z dikce zákona lze usuzovat, že v době, kdy soud vynese rozhodnutí dle ustanovení § 25 ZR, musí být již zahájeno řízení o rozvod manželství.²⁰⁷ Argumentují tím, že teprve právní mocí rozsudku o rozvodu manželství rodičů nastanou účinky rozhodnutí vydaného soudem péče o nezletilé. Dle těchto názorů je irelevantní, zda byl podán návrh na rozvod dříve, současně nebo později než návrh na úpravu poměrů k nezletilým dětem.

Dle opačného názoru v době rozhodování soudu dle ustanovení § 25 a ustanovení § 26 ZR, řízení o rozvod manželství rodičů nemusí být dosud zahájeno vůbec. Argumentem pro toto tvrzení je skutečnost, že se jedná o dvě samostatná řízení, tudíž nezáleží na tom, kdy budou zahájena. I právní praxe s ohledem na zásadu procesní ekonomie argumentuje tím, že soud péče o nezletilé by měl rozhodnout bez ohledu na to, zda bylo řízení o rozvod zahájeno, či nikoliv.²⁰⁸

Naopak jiné názory, např. M. Hrušáková uvádí: „Z dikce ustanovení § 25 ZR a rovněž i ze smyslu této právní úpravy vyplývá, že by soud péče o nezletilé neměl ve věci rozhodnout dříve, než bylo zahájeno řízení o rozvod manželství“.²⁰⁹

S ohledem na délku trvání obou řízení, se mi jeví jako praktičtější podání obou návrhů zároveň. I v praxi jsem se setkala se současným podáním obou návrhů ze strany rozvádějících se manželů. V dané otázce se dále ztotožňuji s názorem S. Radvanové a M. Hendrychové (dříve Zuklínové), které k dané problematice dále uvádějí, že z návrhu na úpravu poměrů musí být patrné, že pokud jde o rozvod, je „actio nata“, což rozvádějící se manželé doloží kopií návrhu na rozvod, jež bude tvořit přílohu návrhu na úpravu poměrů.²¹⁰ Soud v řízení o rozvod však nečiní žádné kroky a čeká na právní moc rozhodnutí soudu péče o nezletilé. Některé soudy dokonce řízení o rozvod přerušují.

5.2.1 Lhůta k podání návrhu na rozvod a případná změna poměrů

Výše uvedená otázka, jež není řešena výslovnou právní úpravou, přináší další otázky, na něž nedává právní úprava jasnou odpověď. Pokud by byl podán pouze návrh na úpravu poměrů k nezletilému dítěti, poté se jako problematické může zdát, i nestanovení lhůty, ve které má být podán návrh na rozvod. Ustanovení § 25 ZR nestanoví žádnou lhůtu, do které má

²⁰⁷MAYEROVÁ, Z.; ŠŤOVÍČEK, J.: *Zákon o rodině s komentářem*, codex Bohemia, 1998, str. 43.

²⁰⁸HOLUB, M.; NOVÁ, H.; PTÁČEK, L.; SLADKÁ HYKLOVÁ, J.: *Zákon o rodině, s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*, 9. vydání, Praha, Leges, s.r.o., 2011, str. 62.

²⁰⁹HRUŠÁKOVÁ, M. a kol.: *Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství, komentář*, 4. vydání, Praha, C.H.BECK, 2009, str. 90.

²¹⁰RADVANOVÁ, S.; ZUKLÍNOVÁ, M.: *Kurs občanského práva, Instituty rodinného práva*, 1. vydání, Praha, C.H.BECK, 1999, str. 66.

být podán návrh na rozvod (totiž od právní moci rozsudku, který upravuje poměry nezletilého pro dobu po rozvodu). Není zákonné úpravy, která by stanovila, jak staré má být rozhodnutí soudu péče o nezletilé před zahájením řízení o rozvod.

Jak bylo již výše naznačeno, problémem je dále i neexistence právní úpravy, která by upravila výše zmíněnou výměnu informací mezi soudem rozhodujícím o rozvodu a soudem péče o nezletilé. Ze své zkušenosti mohu říci, že i přesto, že soud péče o nezletilé rozhodl o úpravě poměrů pro dobu po rozvodu, a toto rozhodnutí nabylo právní moci, nedošlo i za dobu šesti měsíců k výměně informací mezi soudem rozhodujícím o rozvodu a soudem péče o nezletilé, přesto, že návrh na rozvod manželství byl podán zároveň s návrhem na úpravu poměrů k nezletilému dítěti.

V této souvislosti je záhodno řešit otázku, zda vůbec, resp. nakolik má stáří úpravy poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu manželství rodičů vliv na režim podle ustanovení § 26 ZR. Nabízí se proto otázka, zda je nezbytné či nikoliv, aby se soudy při rozhodování o rozvodu manželství rodičů nezletilých dětí tímto časovým hlediskem zabývaly a případně z něj vyvozovaly, a pokud ano, pak jaké, procesněprávní či hmotněprávní důsledky.

Nejsou výjimečné případy, kdy mezi rozhodnutím soudu péče o nezletilé a okamžikem vyhlášení rozsudku o rozvodu uplyne i více než jeden rok. Toto pokládám za nedostatek a mezeru právní úpravy. Problémem může být rozvod manželství s příliš starým rozsudkem soudu péče o nezletilé.

V této souvislosti zmíním rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 10.9.2008, sp.zn. 36 Co 104/2008, který dospěl k závěru, že úprava poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu jejich rodičů je v řízení o rozvod manželství využitelná pouze v případě, že v době od úpravy poměrů nezletilých dětí do rozhodnutí o rozvodu nedošlo ke změně poměrů podle ustanovení § 99 odst. 1 ZR.

V daném případě právní úprava poměrů nezletilých dětí byla provedena rozsudkem soudu prvního stupně ze dne 15.4.1999, který nabyl právní moci dne 19.6.1999. Manželství rodičů nezletilých bylo rozvedeno až rozsudkem soudu I. stupně ze dne 25.9.2007, který nabyl právní moci dne 26.10.2007.

Soud prvního stupně zamítl návrh matky ze dne 26.10.2007 na zvýšení výživného pro obě děti. Akcentoval, že úprava poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu jejich rodičů byla provedena rozsudkem ze dne 15.4.1999, jehož účinnost nastala ovšem až rozvodem

manželství rodičů dne 26.10.2007, tedy dnem, kdy matka podala návrh na zvýšení výživného. Proti tomuto rozsudku se matka odvolala. Zdůraznila, že od poslední úpravy z roku 1999 došlo k výrazné změně poměrů na straně všech zúčastněných, především se výrazně změnila potřeby obou dětí. Žádala, aby odvolací soud proto správnost napadeného rozhodnutí přezkoumal.

Odvolací soud dospěl k závěru, že odvolání je opodstatněno, neboť za situace, kdy vzájemný vztah řízení o rozvod a řízení ve věcech péče o nezletilé zákon neřeší, kdy ovšem z dikce ustanovení § 25 ZR, logiky věci i ze smyslu právní úpravy je zřejmé, že tato dvě řízení by spolu měla časově souviset, nelze dojít k jinému závěru, než že rozhodnutí soudu o výchově a výživě nezletilého dítěte, vychází stejně jako každé rozhodnutí soudu z poměrů a okolností, které existují v době rozhodování. Není a nemůže být proto správná úvaha a závěr soudu I. stupně, že změnu poměrů je třeba posuzovat až od doby, kdy nabyl právní moci rozsudek o rozvodu manželství rodičů nezletilých dětí, ke kterému došlo osm let po rozhodnutí, ze kterého soud při zvažování změn vycházel.

Soud péče o nezletilé rozhoduje podle stavu v době vyhlášení²¹¹ jeho vlastního rozsudku. Je to logické, neboť nemůže předem znát, jaké budou poměry v okamžiku vyhlášení rozsudku soudu rozhodujícího o rozvodu. Pro zkoumání změny poměrů je rozhodující okamžik vyhlášení rozhodnutí soudu péče o nezletilé. Na otázku, který okamžik je rozhodný pro zkoumání změny poměrů, nebylo v praxi soudů dosaženo aplikační jednoty. Někteří soudci pokládali za rozhodující okamžik právní moc rozhodnutí podle ustanovení § 26 ZR nebo rozsudku soudu rozhodující o rozvodu, někteří okamžik vyhlášení rozhodnutí podle ustanovení § 26 ZR nebo rozsudku soudu rozhodující o rozvodu.

V této otázce se plně ztotožňuji s názorem soudů, dle kterých je rozhodující okamžik vyhlášení rozsudku soudu péče o nezletilé, neboť opačný právní názor by vedl k nepřipustnému zavádění skutkové fikce, která by spočívala v tom, že poměry rodičů a dětí se od doby vyhlášení rozsudku soudu péče o nezletilé až do doby vyhlášení rozsudku soudu rozhodující o rozvodu nemění. Smyslem soudního jednání a dokazování však není navozování takovýchto skutkových fikcí, ale zkoumání reálného stavu. Pokud taková

²¹¹Srov. § 154 odst. 1 OSŘ.

skutková fikce ze zákona přímo a jednoznačně nevyplývá, není možno ji vykonstruovat právním výkladem.²¹²

Na řešení otázky, zda v praxi soudů péče o nezletilé se při rozhodování o změně výše výživného po rozvodu manželství rodičů pokládá pro zkoumání změny poměrů za rozhodný okamžik právní moci, resp. vyhlášení (vydání) rozhodnutí podle ustanovení § 26 ZR anebo rozsudku o rozvodu, zaměřil svou pozornost i Nejvyšší soud ČR. K této otázce se v dubnu 2010 vyjádřilo občanskoprávní a obchodní kolegium Nejvyššího soudu v ČR takto: „*Při rozhodování o změně výše výživného pro nezletilé děti po rozvodu manželství rodičů se pokládá pro zkoumání změny poměrů za rozhodný stav v době vyhlášení (vydání) rozhodnutí o úpravě výživného pro dobu po rozvodu podle ustanovení § 26 ZR.*“²¹³

V této souvislosti se nabízí otázka, zda má soud rozhodující o rozvodu zkoumat, zda rozhodnutí soudu péče o nezletilé vystihuje a odpovídá aktuálním poměrům rodičů a jejich nezletilých dětí. Může nastat situace, kdy mezi rozhodnutím o rozvodu a právní mocí rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí dojde ke změně poměrů. Změny, ke kterým může dojít, se nemusí týkat pouze výchovných a vyživovacích možností a schopností rodičů, ale i potřeb nezletilého dítěte. Bude například třeba zvýšit výživné pro dobu po rozvodu. Změna poměrů, ke které dojde od vyhlášení rozhodnutí soudu péče o nezletilé do vyhlášení rozhodnutí soudu, který rozhodoval o rozvodu, může odůvodnit nové rozhodnutí o právech a povinnostech pro dobu po rozvodu. Pokud by tomu tak nebylo, vedlo by to k nastolení výše uvedené skutkové fikce.²¹⁴ Soudu rozhodujícímu o rozvodu nemůže být lhostejné, zda došlo k této změně poměrů. V tomto případě by soud rozhodující o rozvodu měl dát podnět k řízení ve věci péče o nezletilé, popřípadě sám zahájit řízení nebo poučit rodiče o možnosti podání tohoto návrhu. Praxe soudů je rozdílná, některé soudy stáří úpravy neřeší, jiné soudy ke stáří této úpravy přihlížejí, jiné soudy se zase rodičů nezletilých dětí dotazují, zda v mezidobí nedošlo k nějaké změně poměrů, jiné soudy ke změně poměrů přihlížejí, pokud by mohly existovat zájmy nezletilých dětí dané zvláštními důvody, které by svědčily proti rozvodu manželství, jinde jsou zase přezkoumávány jen k námitce účastníků.²¹⁵ V praxi však většina soudů této možné změně poměrů nevěnuje pozornost. Svůj postoj odůvodňují tím, že jim

²¹²Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 14.04.2010, sp.zn. Cpjn 204/2008, ve věcech péče o nezletilé děti v souvislosti s rozhodováním o rozvodu manželství.

²¹³Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 14.04.2010, sp.zn. Cpjn 204/2008, ve věcech péče o nezletilé děti v souvislosti s rozhodováním o rozvodu manželství.

²¹⁴SVOBODA, K.: *Rozvod s příliš starým opatrovnickým rozsudkem*, Rodina a právo, 3/2009, str. 2.

²¹⁵Srov. Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 14.04.2010, sp.zn. Cpjn 204/2008, ve věcech péče o nezletilé děti v souvislosti s rozhodováním o rozvodu manželství.

nepřísluší rozsudek soudu péče o nezletilé přezkoumávat a poměry rozvádějících se manželů k jejich nezletilým dětem pro dobu po rozvodu již upraveny jsou.

Některé názory odkazují na ustanovení § 28 ZR a na to, že s ohledem na toto ustanovení by se touto otázkou soud rozhodující o rozvodu zabývat nemusel. Je to povinností soudu péče o nezletilé. Dle jejich názoru, by se měl soud rozhodující o rozvodu touto otázkou samostatně zabývat, pouze v rámci zkoumání, zda tu nejsou důvody pro zamítnutí návrhu na rozvod s ohledem na ustanovení § 24 odst. 2 ZR.²¹⁶

Na druhé straně existují názory, které toto razantně odmítají a zastávají názor, že by se soud rozhodující o rozvodu měl před tím, než manželství rozvede, zeptat manželů, zda se jejich poměry změnily a to do té míry, že rozsudek soudu péče o nezletilé je nepřiměřený. Tyto názory poukazují na ustanovení § 24 odst. 2 ZR, kdy soud rozhodující o rozvodu je povinen dát podnět k tomuto řízení s ohledem na zájem nezletilých dětí. Toto řešení je se jeví jako vhodnější, než zahajovat řízení o změně poměrů bezprostředně po rozvodu manželství. Jiné názory argumentují tím, že pokud by po právní moci toho rozhodnutí soudu péče o nezletilé uplynula taková doba, během níž by došlo ke změně poměrů, soud rozhodující o rozvodu by toto rozhodnutí neakceptoval a vyzval by účastníky k zahájení řízení nového a předložení aktuálního rozhodnutí ve smyslu ustanovení § 28 ZR nebo inicioval zahájení řízení podle ustanovení § 81 OSŘ.²¹⁷

Dle názoru M. Králíka: „V řízení o rozvod z důvodu novelizace ustanovení § 113 OSŘ a § 26 ZR již soud k těmto změnám nemůže přihlížet, protože novelizovaná právní úprava mu tuto možnost výslovně odňala. Jestliže by ze skutkového stavu, který byl v řízení zjištěn, bylo patrné, že je na místě změna úpravy poměrů k nezletilým dětem, měl by soud dát podnět, ev. zahájit řízení ve věci péče o nezletilé, příp. poučit rodiče nezletilých dětí o možnosti podání tohoto návrhu.“²¹⁸

Dle názoru K. Svobody za situace, kdy by účastníci sdělili, že došlo ke změně poměrů a doložili fakta, která by jejich tvrzení odůvodňovala, poté by měl soud rozhodující o rozvodu iniciovat řízení před soudem péče o nezletilé. Nové řízení by soud péče o nezletilé zahajoval i na základě podnětu soudu rozhodující o rozvodu bez návrhu. Pokud by se soud péče

²¹⁶HRUŠÁKOVÁ, M.: *Rodinné právo v aplikační praxi, rozvod-děti-výživné*, Praha, Edice právních rozhledů, 2000, str. 26.

²¹⁷HOLUB, M. ; NOVÁ, H. ; PTÁČEK, L. ; SLADKÁ HYKLOVÁ, J. : *Zákon o rodině, s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*, 9. vydání, Praha, Leges, s.r.o., 2011, str. 58.

²¹⁸KRÁLÍK, M.: *Zamyšlení nad některými novelizovanými ustanoveními zákona o rodině z pohledu soudní praxe*, Právní rozhledy, 7/1998, str. 352.

o nezletilé s podnětem soudu rozhodujícího o rozvodu neztotožnil, pak by řízení nezahájil. Svůj závěr by soud péče o nezletilé sdělil soudu rozhodujícímu o rozvodu, kterému by pak již nic nebránilo manžele rozvést. Soud péče o nezletilé ani soud rozhodující o rozvodu nemohou nutit rodiče k tomu, aby návrh na novou úpravu poměrů podali sami, neboť tyto poměry již jsou upraveny. Soud rozhodující o rozvodu však může po rodičích žádat, aby doložili konkrétní fakta, která by k revizi původního rozhodnutí mohla vést. V praxi účastníci většinou nechtějí prodlužovat samotné řízení o rozvod. Pokud k tomu nedojde, není důvod iniciovat nové řízení a soud rozhodující o rozvodu manžele rozvede.²¹⁹

K této sporné otázce se v dubnu 2010 vyjádřilo občanskoprávní a obchodní kolegium Nejvyššího soudu v ČR. Kolegium přijalo následující stanovisko: *„Soud v řízení o rozvod manželství rodičů nezletilých dětí se omezí pouze na zjištění, zda byl ve smyslu ustanovení § 26 ZR naplněn požadavek pravomocné úpravy výkonu rodičovské zodpovědnosti. Vyjdou-li v průběhu řízení o rozvod najevo skutečnosti, jež budou zakládat úvahy o změně poměrů ve věci péče o nezletilé, nic sice nebude bránit soudu rozhodujícímu o rozvodu, aby dal z úřední povinnosti podnět soudu péče o nezletilé k zahájení (nového) řízení v uvedené věci, avšak sama tato skutečnost bude zpravidla bez vlivu na rozhodování o žalobě o rozvod manželství, ledaže by byly splněny podmínky pro aplikaci § 24 odst. 2 ZR stanovícího, že mají-li nezletilé děti, nemůže být manželství rozvedeno, bylo-li to v rozporu se zájmem těchto nezletilých dětí, daným zvláštními důvody.“* Právní úprava přitom explicitně soudu v řízení o rozvod manželství nestanoví povinnost verifikovat, zda v mezidobí, tj. od vydání rozhodnutí v řízení podle ustanovení § 176 OSŘ do rozhodování o žalobě o rozvod manželství, došlo případně ke změně poměrů dle ustanovení § 99 odst. 1 ZR.²²⁰

V této otázce se ztotožňuji s názorem Nejvyššího soudu ČR o neexistenci výslovné právní úpravy, která by zakládala povinnost soudu rozhodujícímu o rozvodu přezkoumávat, zda nedošlo ke změně poměrů. Na druhou stranu, s ohledem na zájem nezletilých dětí, by soudy rozhodující o rozvodu měly v odůvodněných případech dávat podnět soudu péče o nezletilé k zahájení řízení. Pokud by byly splněny podmínky pro aplikaci ustanovení § 24 odst. 2 ZR, měl by soud rozhodující o rozvodu nepochybně ke změně poměrů přihlídnout a tato skutečnost by měla vliv na rozhodnutí soudu rozhodujícímu o rozvodu.

²¹⁹Dle SVOBODA, K. : *Rozvod s příliš starým opatrovníčským rozsudkem*, Rodina a právo, 3/2009 , str. 2.

²²⁰Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 14.04.2010, sp.zn. Cpjn 204/2008, ve věcech péče o nezletilé děti v souvislosti s rozhodováním o rozvodu manželství.

Nutno se zamyslet i nad otázkou, jaký vliv na řízení bude mít skutečnost, že nezletilé dítě v průběhu řízení před soudem péče o nezletilé nabude zletilosti. V tomto případě soud řízení zastaví. Dále může nastat situace, kdy dítě nabude zletilosti po právní moci rozsudku o úpravě poměrů, ale před právní mocí rozsudku o rozvodu. Právní účinky v žádném případě u rozsudku o výchově nemohou nastat. Složitější otázka se bude týkat rozsudku o výživě, neboť podmínky pro vyživovací povinnost mohou trvat i po nabytí zletilosti. Avšak i v tomto případě by žádné právní účinky nenastaly.

Pokud nakonec k samotnému rozvodu nedojde, protože například rodiče vezmou návrh zpět, je rozsudek pouze zbytečně vynaloženou prací a soud řízení o rozvod zastaví.²²¹ V této situaci sice existuje pravomocný rozsudek, který však nikdy nenabude účinnosti. Pokud by došlo k situaci, že by byl podán opět návrh na rozvod manželství, poté by měl soud péče o nezletilé ve věci znova rozhodnout.

5.3 Vztah řízení dle ustanovení § 25 ZR a ustanovení § 50 ZR

Pozitivním důsledkem velké novely ZR zákonem č. 91/1998 Sb., konkrétně v otázce oddělení řízení ve věcech péče o nezletilé a řízení o rozvod je nepochybně i možnost spojení řízení dle ustanovení § 25 ZR s řízením dle ustanovení § 50 ZR ve smyslu ustanovení § 112 OSŘ. Podle dříve platné právní úpravy, která platila do velké novely ZR, ve spojeném řízení ve věcech péče o nezletilé a řízení o rozvod, mohl soud rozhodnout o svěřeni dítěte do výchovy a o výživném pouze pro dobu po rozvodu. Pokud tedy jeden z rodičů nepodal návrh na zahájení řízení dle ustanovení § 50 ZR před vyslovením rozsudku o rozvodu, protože jeden z rodičů neplnil řádně svou vyživovací povinnost, pak již po právní moci rozsudku o rozvodu tak učinit nemohl.²²²

Pokud jde o vzájemný vztah řízení dle ustanovení § 25 ZR a ustanovení § 50 ZR, za současně účinné právní úpravy může nastat několik situací.

S návrhem na rozvod je podán současně návrh na zahájení řízení dle ustanovení § 25 ZR. Soud péče o nezletilé může rozšířit stávající řízení o řízení dle ustanovení § 50 ZR, pokud vyjde v průběhu řízení najevo, že výživa dítěte není ze strany jednoho z rodičů dostatečně zajištěna.

²²¹Srov. § 96 OSŘ.

²²²HRUŠÁKOVÁ, M.: *Rodinné právo v aplikační praxi, rozvod-děti-výživné* Praha, Edice právních rozhledů, 2000, str. 27.

Nepochybně může být v návrhu na úpravu poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu současně obsažen požadavek, aby soud rozhodl o úpravě poměrů i pro dobu do tohoto rozvodu. Dle účinné právní úpravy je možné podat návrh na zahájení řízení na dobu po rozvodu, tak zároveň i na dobu před rozvodem manželství. Podmínky pro tento postup jsou, že spolu manželé nežijí anebo pokud spolu sice žijí, avšak jeden z nich neplní dobrovolně své povinnosti k nezletilému dítěti. Předmětem úpravy je nejen výživa, ale i výchova.

Další situace, která může nastat, je pokud soud již dříve rozhodl dle ustanovení § 50 ZR. I přesto, že již soud pravomocně dle ustanovení § 50 ZR rozhodl o úpravě poměrů, pak v případě rozvodu musí soud péče o nezletilé rozhodnout znovu. Ústavní soud se v této věci vyjádřil tak, že nesouhlasí s názorem, že rozsudek o úpravě práv a povinností rodičů k nezletilým dětem na dobu do rozvodu manželství lze vykonat i po rozvodu. Považuje to za rozpor s článkem 32 odst. 1 LZPS.²²³ Toto rozhodnutí nelze akceptovat i jako rozhodnutí dle ustanovení § 25 ZR. Soud péče o nezletilé musí znovu rozhodnout. Bez ohledu, že od tohoto rozhodnutí uplynula velmi krátká doba. V tomto případě se totiž jedná o úpravu poměrů po rozvodu. Nehledě na to, že mohlo dojít i ke změně poměrů z důvodu uplynutí času.²²⁴

Pokud je u soudu ve věcech péče o nezletilé vedeno řízení dle ustanovení § 50 ZR a jeden z rodičů podá návrh na rozvod, poté může soud péče o nezletilé, a to i bez návrhu, rozšířit toto řízení o řízení dle ustanovení § 25 ZR.

Pro přehlednost dodávám, že není vyloučena ani kombinace schválení dohody úpravy poměrů pro dobu po rozvodu dle ustanovení § 25 ZR a rozhodnutí soudu o úpravě poměrů pro dobu do rozvodu dle ustanovení § 50 ZR. K takové situaci dojde, pokud se například manželé nemohou shodnout na výši výživného, anebo na tom, od kterého data má druhý rodič výživné zpětně platit.²²⁵ Pokud se tedy rodiče na úpravě poměrů pro dobu před rozvodem manželství neshodnou, nebrání tato skutečnost rozvodu dle ustanovení § 24a ZR.

5.4 Výchova a výživa nezletilých dětí po rozvodu manželství

Soud autoritativně určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy a stanoví druhému rodiči povinnost platit výživné nebo schválí dohodu rodičů ohledně výchovy a výživy nezletilých

²²³Sp.zn. IV ÚS 455/2001.

²²⁴HRUŠÁKOVÁ, M.: *Rodinné právo v aplikační praxi, rozvod-děti-výživné* Praha, Edice právních rozhledů, str. 27.

²²⁵HRUŠÁKOVÁ, M.: *Rodinné právo v aplikační praxi, rozvod-děti-výživné* Praha, Edice právních rozhledů, str. 27.

děti. Úprava styku²²⁶ rodiče dítětem je ponechána dohodě rodičů, takže soud o styku rozhodovat nemusí. I dohoda rozvádějících se manželů se musí obligatorně týkat výchovy a výživy dítěte a nemusí obsahovat úpravu dalších vztahů, například styku dítěte s jedním z rodičů.²²⁷

„Porozvodová“ péče o nezletilé děti se týká pouze společných nezletilých dětí obou účastníků. Není rozhodující, zda se narodily manželům, osobám zprvu nesezdaným nebo byly společně nezrušitelně osvojeny. Z ustanovení ZR vyplývá, že toto ustanovení nedopadá na případy, kdy by šlo o dítě pouze jednoho z nich, které by tedy nebylo společným dítětem, ale jednalo by se o dítě, které by pocházelo z jiného soužití.²²⁸ Z dikce zákona tedy vyplývá, že se musí jednat o společné dítě a právní úprava neplatí proto pro děti jen jednoho z manželů, a to přesto, že ustanovení § 18 ZR, ukládá manželům společně pečovat o děti a ustanovení § 33 ZR ukládá rodiči, který je „nevlastní“, podílet se na jeho výchově.²²⁹ Nutno konstatovat, že pokud se rozcházejí manželé, kteří nemají děti, nebo manželé, kteří mají zletilé děti, pak by žádná instituce neměla do tohoto řízení vstupovat, neboť je to jejich osobní záležitost.²³⁰

Pro úplnost dodávám, že soud rozhoduje dle ustanovení § 25 ZR i tehdy, pokud byl učiněn zásah do rodičovské zodpovědnosti²³¹ nebo rodiče pozbyli způsobilosti k právním úkonům. Soud rozhoduje podle tohoto ustanovení, i pokud bylo rozhodnuto za trvání manželství o náhradní rodinné výchově²³² nebo byla nařízena ústavní výchova dle ustanovení § 46 ZR.²³³

Naopak pokud jde o rozvod manželů, kterým bylo dítě svěřeno do společné výchovy podle ustanovení § 45 ZR, nebo byli manželé ustanoveni jako poručníci,²³⁴ nebo jim bylo dítě svěřeno do společné pěstounské péče, poté náhradní rodinné formy nezanikají a soud rozhodne o právních poměrech těchto dětí až po právní moci rozsudku o rozvodu manželů,

²²⁶Srov. § 27 ZR.

²²⁷Na rozdíl od české právní úpravy dle slovenské právní úpravy, konkrétně dle ustanovení § 25 zákona č. 36/2005 Z.z., o rodině a změně a doplnění některých zákonů musí rozsudek o rozvodu obligatorně obsahovat úpravu styku dítěte s rodičem, který nemá dítě svěřeno do výchovy.

²²⁸Úprava se neprovede u dítěte, u kterého nesvědčí domněnka otcovství manžela matky. Soud vede řízení o dítěti, které se narodilo před uzavřením manželství, pokud je otcovství určeno rozhodnutím soudu nebo souhlasným prohlášením rodičů.

²²⁹HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. : *Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství, komentář*, 4. vydání, Praha, C.H.BECK, 2009, str. 72

²³⁰V případě, že došlo ke zrušitelnému či nezrušitelnému osvojení dítěte manželů, kteří se následně rozvádí, není již o těchto dětech logicky rozhodováno, neboť dle ustanovení § 72 odst. 1 ZR všechny vzájemné vztahy mezi osvojenecem a jeho původní biologickou rodinou (manžely, kteří se rozvádí) zanikly.

²³¹Jsou-li rodiče zbaveni rodičovské zodpovědnosti, nezanikla jim vyživovací povinnost.

²³²Srov. § 45, § 45a až 45d.

²³³HOLUB, M. ; NOVÁ, H. ; PTÁČEK, L. ; SLADKÁ HYKLOVÁ, J. : *Zákon o rodině, s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*, 9. vydání, Praha, Leges, s.r.o., 2011, str. 65.

²³⁴§ 79 odst. 2 ZR.

kterým bylo dítě svěřeno do společné výchovy nebo kteří byli ustanoveni do funkce poručníků. Pokud bylo dítě svěřeno do společné pěstounské péče manželů, platí stejný režim jako v případě, že dítě bylo svěřeno do společné výchovy manželů.²³⁵

Nezletilé děti jsou většinou svěřovány do výchovy matce, neboť malé děti potřebují zvýšenou péči, kterou mu je schopna zajistit především matka. Otec získává dítě do výchovy v nízkém věku velmi těžko a zřídka. Jedná se o případy, kdy matka je alkoholička nebo narkomanka. Do výchovy otce jsou svěřovány většinou až děti vyššího věku, neboť v tomto věku již bezprostředně péče matky není tak výrazně potřebná.

Dle mého názoru nejsou ani moc šťastná rozhodnutí soudu, ve kterých jsou sourozenci rozděleni, neboť ti mají mezi sebou silné citové vazby, které jsou tímto rozhodnutím narušeny. Okruh otázek, které soud řeší je poměrně mnoho, přičemž nejsou výjimečné ani dotazy na školská zařízení.

Dále třeba doplnit, že soud péče o nezletilé při rozhodování o svěřením dítěte pro dobu po rozvodu, a to zejména v otázce výživného, musí vzít v úvahu i zvláštní potřeby dítěte, které mohou vyplývat například z jeho invalidity.

V některých výjimečných případech může soud dospět k závěru, že by bylo vhodné svěřit dítě do péče jiné fyzické osoby²³⁶ nebo do pěstounské péče nebo může být na základě rozhodnutí soudu nařízena ústavní výchova. K těmto závěrům soud dospěje, pokud zjistí, že ani jeden z rodičů není schopen zajistit podmínky pro správný vývoj a výchovu dítěte.

Pro úplnost nutno poznamenat, že řízení o výchově a výživě nezletilého dítěte zůstalo spojeno s řízením o určení otcovství.²³⁷

²³⁵HRUŠÁKOVÁ, M. a kol.: *Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství, komentář*, 4. vydání, Praha, C. H. BECK, 2009, str. 91.

²³⁶§ 45 ZR.

²³⁷Srov. ustanovení § 113 OSŘ.

6. ROZVOD DLE USTANOVENÍ § 24a ZR BEZ ZJIŠŤOVÁNÍ PŘÍČIN ROZVRATU

Tato forma rozvodu byla do naší právní úpravy začleněna teprve nedávno zákonem č. 91/1998 Sb. a její zavedení bylo vstřícným krokem. Jedná se pouze o variantu rozvodu, která se liší formou dokazování a hodnocením příčin rozvratu. Jde o otázku, do jaké míry soud zjišťuje příčiny rozvratu a do jaké míry se existence rozvratu dokazuje. Cílem je rozhodnutí manželů o rozvodu co nejsvobodněji a vyhnouti se tak zjišťování příčin rozvratu. Nejedná se o rozšíření důvodů rozvodu, neboť rozvodový důvod se nemění, stále je jím rozvrat manželství, ale jedná se o rychlé a komplexní vyřešení celé problematiky, které zabrání prohlubování rozvratu.

Je tak prosazováno tzv. právo na slušný soud. Tato varianta rozvodu umožňuje, aby manželé i když již nemohou být déle manželé, zůstali slušnými lidmi, kteří jsou schopni kontaktu a případně i rodiči, kteří jsou schopni dohody ohledně svých nezletilých dětí. Jedná se dle mého názoru o elegantní řešení, kde je možnost, aby se dva rozumní lidé, kteří jsou smíření s koncem jejich manželství, dokázali ve slušnosti rozejít a nadále spolu vycházet s možností další spolupráce. Toto je důležité především s ohledem na nezletilé, ale i zletilé děti.

Dá se říci, že plní i prevenční funkci, protože umožňuje manželům, aby dopředu zvážili všechny následky rozvodu, čímž ovlivňuje jejich vztahy po rozvodu. Sám způsob rozvodu řeší zásadní právní následky spojené s rozvodem manželství. Účelem je komplexní řešení všech právních následků s rozvodem spojených, v okamžiku rozhodování o rozvodu, ve vztahu k dětem, společnému bydlení a majetku. Tímto způsobem je tak manželům umožněn důstojný rozchod a následně kultivovaný rozvod.²³⁸

V praxi tento způsob rozvodu používají zejména manželé, kteří jsou s rozvodem vyrovnáni a pocity křivdy jsou alespoň částečně překonány a chtějí se tak vyhnout nepříjemným situacím, které s sebou rozvod přináší. Je zde vidět snaha manželů rozejít se v dobrém. Na druhé straně třeba konstatovat, že tento způsob rozvodu nebývá příliš častý, neboť je pravdou, že jen málo manželů se dokáže na všech podmínkách rozvodu shodnout.

Úmyslem zákonodárce při rozhodování o zavedení této právní úpravy byla nepochybně i snaha odlehčit soudům a zjednodušit tak soudní řízení. Tato varianta rozvodu je tak relativně rychlým řešením. Při tomto rozvodu odpadají procesní úkony, které by byly podle základní

²³⁸HRUŠÁKOVÁ, M. a kol.: *Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství, komentář*, 4. vydání, Praha, C. H. BECK, 2009, str. 79.

varianty nezbytné. Velkou výhodou tohoto rozvodu je nepochybně kratší doba trvání řízení, ale i to, že významné majetkové otázky jsou vyřešeny již před samotným podáním návrhu na rozvod. Nutno konstatovat, že ač je tato forma rozvodu samozřejmě pro rozvádějící se manžele nejjednodušší, klade na všechny zúčastněné značné nároky.

Třeba si uvědomit, že rozvod je z psychologického hlediska oboustrannou prohrou. Dá se říci, že rozvod dle ustanovení § 24a ZR není o vítězství jednoho z manželů, ale o nalezení kompromisního řešení přijatelného pro obě strany. Většina rozvádějících se manželů volí právní zastoupení advokátem. Musíme si však uvědomit, že advokát není manželský poradce, ale jeho cílem je pomoc klientovi vyhrát. Objevují se i názory, že lepší než účast advokáta, je účast mediátora nebo manželského poradce. Tomuto názoru lze oponovat tvrzením, že mediátor, ani manželský poradce, neumějí vypořádat společné jmění manželů a řešit další právní otázky.²³⁹

Tento rozvod je tak založen na dohodě manželů, a pokud zůstane nějaká otázka nedořešena, použije se základní úprava platná pro rozvod dle ustanovení § 24 odst. 1 ZR. V praxi nejsou výjimečné ani případy, kdy dojde k situaci, kdy rozvod původně podle ustanovení § 24 odst. 1 ZR, se změní na rozvod podle ustanovení § 24a ZR. Stane se tak například v situaci, kdy teprve později dojde k uzavření smluv ve smyslu ustanovení § 24a odst. 1 písm. a) ZR. Může samozřejmě dojít i k situaci, kdy poté, co byl podán návrh jedním z manželů, se ihned připojí druhý manžel.

Jak již bylo výše uvedeno, nejedná o klasický konsenzuální rozvod, nýbrž je potřeba splnit všechny zákonem stanovené předpoklady. Tato ustanovení zákona jsou kogentní a nelze je tak smluvně upravit, či připustit výjimky.

6.1 Podmínky rozvodu dle ustanovení § 24a ZR

První podmínkou je, že se k rozvodu připojí i druhý manžel. Zákon nestanoví, jakou formou má toto připojení druhá strana učinit. Může se tak stát jednak písemně, samostatným vyjádřením, nebo ústně u soudu, výslovným uvedením tohoto prohlášení. Výjimečné nejsou ani situace, kdy samotný návrh na rozvod manželství obsahuje připojení druhého manžela k tomuto návrhu. Součástí návrhu je pak podpis a souhlas nejen žalobce, ale i žalovaného. Druhý manžel předem prohlašuje, že se k žalobě o rozvod připojuje, dále že činí nesporným

²³⁹O rodinné mediaci dále blíže pojednává např. PATERA, L.: *Rodinné mediaci je český stát hodně dlužen*, Právo a rodina, 8/2002.

vše, co je uvedeno v žalobě o rozvod manželství a že navrhuje, aby soud manželství rozvedl. Mohou nastat situace, kdy se druhý manžel připojí k návrhu na rozvod až v průběhu řízení nebo dokonce až při samotném jednání o rozvodu. Tím se přemění, jak jsem již výše uvedla, rozvod dle ustanovení § 24 odst. 1 ZR na rozvod dle ustanovení § 24a ZR.²⁴⁰

Některé názory uvádí, že s ohledem na to, že se jedná o sporné řízení, neměl by být souhlas druhého manžela s rozvodem uveden na stejném podání jako žaloba.²⁴¹ Dle mého názoru není rozhodující, zda se manžel připojí k rozvodu na samostatné listině, či přímo na žalobě o rozvod manželství, neboť připojení manžela k návrhu na rozvod manželství nemá povahu pouhého procesního vyjádření, nýbrž má i svou hmotněprávní stránku. Nutno na něj nahlížet z pohledu ustanovení § 34 a násl. OZ.

Další podmínky jsou, že manželé spolu nejméně 6 měsíců nežijí a manželství trvalo alespoň jeden rok. Smyslem podmínky, aby manželství trvalo alespoň jeden rok, je snaha předejít neuváženým rozvodům a nesporně i neuváženým sňatkům. Z důvodu trvalosti manželství, který je stanoven, jako požadavek manželství, byla stanovena doba trvání. Důvodem této délky trvání manželství je především snaha zabránit takovým rozpadům manželství, kdy zejména mladí lidé jsou přesvědčeni o tom, že sňatek je jediným správným pokračováním jejich vztahu, aniž by se pokusili spolu před sňatkem nějakou dobu žít. Po několika málo měsících jejich společného soužití však dojdou manželé k závěru, že jejich sňatek nebyl správnou volbou a snaží se co nejrychleji rozvést. Právní úprava tak usiluje o předcházení těmto situacím. Má se tak předcházet lehkomyšlnému přístupu k manželství tam, kde rozvrat nemusí být hluboký a trvalý.²⁴² Lze diskutovat, ke kterému okamžiku má být tato podmínka splněna, když zákon výslovně nestanoví, kdy má být tato podmínka splněna. Lze mít za to, že podmínka roční existence manželství musí být splněna ke dni podání žaloby o rozvod. Pokud by tedy manželství ke dni zahájení řízení trvalo kratší dobu než jeden rok, poté by musel následovat postup podle ustanovení § 24 odst. 1 ZR.²⁴³ Na danou otázku nepanoval vždy jednotný názor. Podle rozhodovací praxe některých soudů je podmínka splněna dnem jednání o rozvod manželství. Dle jejich názorů jsou tyto údaje patrné z oddacího listu.

²⁴⁰Po doručení žaloby je soud oprávněn si odpůrce předvolat a projednat s ním rozvod, i když s rozvodem souhlasil.

²⁴¹Dle JONÁKOVÁ, I. : *Nesporný rozvod – procesní aspekty řízení*, Právo a rodina, 8/2008, str. 14.

²⁴²HOLUB, M. ; NOVÁ, H. ; PTÁČEK, L. ; SLADKÁ HYKLOVÁ, J. : *Zákon o rodině, s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*, 9. vydání, Praha, Leges, s.r.o., 2011, str. 56.

²⁴³HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. : *Zákon o rodině, zákon o registrovaném partnerství, komentář*, 4. vydání, Praha, C.H.BECK, 2009, str. 79.

V této otázce se přikláním k názoru, že podmínka roční existence manželství musí být splněna ke dni podání žaloby o rozvod, neboť mám za to, že podmínky musí být splněny před zahájením řízení a taková byla i vůle zákonodárce.

Podmínka šesti měsíců se týká jejich intimního života. Nesměřuje tedy do oblasti společného bydlení. Ke splnění této podmínky tak není třeba, aby měli i formálně oddělené bydliště. Společné žití zahrnuje skutečnost, že spolu sdílejí radosti, ale i starosti, společně řeší jejich problémy, společně tráví volný čas, ale i osobní péči o druhého manžela. Tuto podmínku tak splňují i manželé, kteří spolu žijí ve společném domě a dokonce i bytě, ale pouze za předpokladu, že žijí odděleně a mají oddělenou domácnost a finanční hospodaření. Prakticky tedy vedle sebe jen přežívají. Vztahy jsou tedy takového charakteru, že je narušena podstata manželského společenství. To znamená především po stránce osobní. Naopak tato podmínka není splněna, pokud manželé bydlí odděleně, ať už z jakéhokoli důvodu, ale fakticky spolu žijí. Jedná se například o situace, kdy spolu manželé nebydlí z důvodu pracovních nebo studijních. Nutno upozornit, že soud při prověřování této podmínky nemá dostatek možností, jak tuto skutečnost prověřit. Soud tuto podmínku nikterak obsáhle nezkoumá. Tuto skutečnost musí manželé společně potvrdit a soud poté z jejich tvrzení vychází. Skutečnost, že spolu nežijí déle než 6 měsíců, nebude soud nijak prověřovat, pokud bude mít k dispozici souhlasná prohlášení manželů. V praxi tak soud bere shodná prohlášení manželů za svá,²⁴⁴ a to přesto, že by to nebyla docela pravda. I v tomto případě musí být podmínka šesti měsíců splněna ke dni zahájení řízení o rozvod. I tato délka šesti měsíců se tedy počítá ke dni podání návrhu. Avšak ani na tuto otázku neexistuje jednoznačný názor, neboť některé názory opět argumentují dnem rozhodování o rozvodu. S tímto názorem se neztotožňuji, neboť dle mého názoru nelze tuto lhůtu zhojit délkou, po kterou trvá soudní řízení. Myslím, že toto nebylo ani zde úmyslem zákonodárce, a to i s ohledem na krátkou dobu této podmínky. K dané problematice nejen, že chybí zákonné ustanovení, ale chybí i judikatura, která by dávala na uvedenou otázku jednoznačnou odpověď a předešla by tak pochybnostem.²⁴⁵ Uvedené pokládám za nedostatek naší právní úpravy.

V této souvislosti kladně hodnotím právní úpravu této varianty rozvodu v novém občanském zákoníku. Dle ustanovení § 757 odst. 1: „*Připojí-li se manžel k návrhu na rozvod manželství,*

²⁴⁴Dle ustanovení § 120 odst. 4 OSŘ. Z tohoto ustanovení sice vyplývá, že se soud nemusí spokojit jen se souhlasným tvrzením účastníků, na druhé straně však jde o natolik osobní záležitost manželů, že lze sotva uvažovat a očekávat dokazování výsledkem svědků či jinými důkazy. Na druhou stranu soud se s tvrzením nemusí spokojit a může mít snahu svou pochybnost vyvrátit složitým dokazováním.

²⁴⁵V německé právní úpravě musí manželé spolu minimálně rok nežít.

který podá druhý z manželů, soud manželství rozvede, aniž zjišťuje příčiny rozvratu manželství, dojde-li k závěru, že shodné tvrzení manželů, pokud se jedná o rozvrat manželství a o záměr dosáhnout rozvodu, je pravdivé a pokud a) ke dni zahájení řízení o rozvod trvalo manželství nejméně jeden rok a manželé spolu déle než šest měsíců nežijí, b) manželé, kteří jsou rodiči nezletilého dítěte, které nenabylo plné svéprávnosti, se dohodli na úpravě poměrů tohoto dítěte pro dobu po rozvodu a soud jejich dohodu schválil, c) manželé se dohodli na úpravě svých majetkových poměrů, svého bydlení, a popřípadě výživného pro dobu po tomto rozvodu.“ Na rozdíl od účinné právní úpravy v ZR, nová právní úprava občanského kodexu výslovně stanoví, že podmínka roční existence manželství a podmínka, že manželé spolu nejméně 6 měsíců nežijí, musí být splněna ke dni zahájení řízení o rozvod.

Nově právní úprava občanského kodexu, na rozdíl od dosavadní, řeší, co znamená oddělené žití manželů. Dle ustanovení § 758 nového občanského kodexu: *„Manželé spolu nežijí, netvoří-li manželské či rodinné společenství, bez ohledu na to, zda mají, popřípadě vedou rodinnou domácnost, s tím, že alespoň jeden z manželů manželské společenství zjevně obnovit nechce.“* Uvedenou úpravu pokládám za jednoznačně pozitivní a přínosnou, neboť dosud toto ustanovení v české právní úpravě chybělo. Tato právní úprava by měla napomoci lépe řešit otázku práv a povinností manželů v tzv. „přechodném období“.²⁴⁶

Dále musí manželé předložit smlouvy uvedené v ustanovení § 24a odst. 1 písm. a) ZR. Majetkové dohody nemusí být předloženy současně s návrhem o rozvod. Postačí, když tyto dohody budou předloženy až při samotném jednání.²⁴⁷ V dané otázce se ztotožňuji s názorem, který uvádí, že je nutné tyto smlouvy přiložit soudu nejpozději v den jednání o rozvod.²⁴⁸ Soud zahájí řízení i bez obdržení písemných dohod, neboť tyto dohody nejsou obligatorními součástmi návrhu na rozvod. Ze zákona nevyplývá, že by tyto smlouvy musely být předloženy současně s podáním návrhu na rozvod manželství.

Soud, jak říká zákon, manžele rozvede, pokud předloží zákonem předepsané smlouvy v písemné formě. V případě, že manželé nepředloží zákonem požadované smlouvy, poté soud zjišťuje příčiny rozvratu manželství. O těchto smlouvách pojednávám podrobněji níže.

²⁴⁶Ministerstvo spravedlnosti, důvodová zpráva k občanskému zákoníku, volně dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz>.

²⁴⁷HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. : *Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství, komentář*, 4. vydání, Praha, C.H. BECK, 2009, str. 80.

²⁴⁸Dle JONÁKOVÁ, I. : *Nesporný rozvod – procesní aspekty řízení*, Právo a rodina, 8/2008, str. 14.

Pokud dojde ke splnění všech zákonných předpokladů, má se za to, že platí, že manželství je tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovu manželského soužití. Soud nezjišťuje příčiny rozvratu a na rozvrat manželství usuzuje nepřímou. Manželé se tak vyhnou dokazování těchto skutečností, neboť manželé nejsou povinni seznamovat soud s příčinami rozvratu manželství. Soud neprovádí dalekosáhlé dokazování, zda jsou souhlasná tvrzení manželů pravdivá a rozvodový proces má spíše formální charakter. U této varianty rozvodu tak zůstává zachován objektivní princip rozvodu, ale právní úprava zakotvuje domněnku výskytu kvalifikovaného rozvratu.

Podmínky jsou splněny a platí zde nevyvratitelná právní domněnka. Nutno poznamenat, že v odborné literatuře byl několikrát vysloven názor, že toto ustanovení je právní domněnkou vyvratitelnou, neboť je vyvratitelná protidůkazem.²⁴⁹ Tento názor se opírá o tvrzení, že nevyvratitelný charakter domněnky by musel být vyjádřen v zákoně výslovně. Takovou právní úpravu najdeme například v německé právní úpravě. Na druhou stranu lze tomuto názoru oponovat konstatováním, že zákon nepřipouští důkaz opaku.²⁵⁰ Opačný názor, resp. že zákon stanoví nevyvratitelnou právní domněnku, zastává například M. Hrušáková.²⁵¹ Dle mého názoru, z výše uvedených důvodů je třeba se přiklánět k názoru, že se jedná o právní domněnku nevyvratitelnou.

Pokud soud dospěje k závěru, že nejsou splněny podmínky pro rozvod dle ustanovení § 24a ZR, například pro neplatnost smluv, pak se nabízí otázka, zda lze postupovat podle ustanovení pro rozvod dle § 24 odst. 1 ZR, pokud došlo k odlišnému vyličení rozhodujících skutečností, neboť obě řízení se mohou odlišovat právě vyličením rozhodujících skutečností. Pokud manželé v žalobě o rozvod tvrdí, že došlo ke splnění všech podmínek tohoto rozvodu, avšak v průběhu řízení dospěje soud k závěru, že nedošlo ke splnění všech podmínek rozvodu dle ustanovení § 24a ZR, poté soud poučí účastníky²⁵² o povinnosti doplnit rozhodující skutečnosti a dále prokázat tzv. kvalifikovaný rozvrat manželství. Soud je povinen zkoumat, zda nejsou dány důvody pro rozvod dle ustanovení § 24 odst. 1 ZR a nemůže zamítnout návrh bez dalšího, aniž by zkoumal, zda nedošlo k naplnění podmínek pro postup pro rozvod dle § 24 odst. 1 ZR. Takový postup soudu by nebyl správný. Pokud jsou prokázány podmínky pro

²⁴⁹Srov. HADERKA, J.F.: *K čemu vede nedokonalá právní úprava u § 24a zákona o rodině*, Právní praxe, 6/1999, str. 391.

²⁵⁰Dle HRUŠÁKOVÁ, M. a kol.: *Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství, komentář*, 4. vydání, Praha, C.H. BECK, 2009, str. 79 nebo KOVÁŘOVÁ, D.: *Jak psát žalobu o rozvod*, PRÁVO A RODINA č. 1/2006, Linde, str. 3.

²⁵¹HRUŠÁKOVÁ, M.: *Rodinné právo v aplikační praxi, rozvod-děti-výživné*, Praha, Edice právních rozhledů, 2000, str. 8.

²⁵²Srov. § 118a odst. 2,3 OSŘ.

rozvod dle ustanovení § 24 odst. 1 ZR, soud manžele rozvede podle ustanovení § 24 odst. 1 ZR. Pokud účastníci neprokáží, že manželství je tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití, až poté soud žalobu úplně zamítne.

Podle názorů části teorie nelze bez dalšího vyslovit rozvod dle ustanovení § 24 odst. 1 ZR, pokud se ukáže, že nejsou splněny podmínky rozvodu dle ustanovení § 24a ZR. Část teorie požaduje alespoň změnu návrhu žalobcem a zastává názor, že rozvod ve smyslu ustanovení § 24 odst. 1 ZR by bylo možné vést teprve po připuštění změny žaloby,²⁵³ kterou by musel žalobce navrhnout a domáhat se tak rozvodu na základě jiných skutkových tvrzení, než jaká vyličil v žalobě. K této teorii se přiklání i část soudců okresních soudů.²⁵⁴

Opačné názory tomuto názoru oponují tím, že není třeba, aby účastníci navrhovali změnu petitu, neboť rozdíl mezi oběma variantami rozvodu není v rozvodovém důvodu, ale rozdíl spočívá pouze v dokazování existence kvalifikovaného rozvratu, resp. v žalobním tvrzení a důkazních návrzích. Ustanovení § 24a ZR neobsahuje ve srovnání s ustanovením § 24 odst. 1 ZR samostatný rozvodový důvod.²⁵⁵

Dle dalšího názoru: „*Všechny návrhy na rozvod manželství podle novelizované úpravy by měly vycházet zhruba ze stejných, doposud praktikovaných vylicení rozhodujících skutečností z toho důvodu, že kromě možnosti praktického postupu např. místo ustanovení § 24a ZR podle ustanovení § 24 odst. 1 ZR ve všech případech rozvodového řízení musí soud zkoumat, zda rozvod není v rozporu se zájmem nezletilých dětí a k těmto následným skutkovým zjištěním musí mít prvotní podklad právě ve vylicení rozhodujících skutečností.*“²⁵⁶

Dle názoru Krajského soudu v Hradci Králové: „*Je-li v žalobě o rozvod manželství tvrzeno, že jsou splněny podmínky pro tzv. smluvený (konsensní) rozvod podle ustanovení § 24a ZR, a v průběhu řízení soud dospěje k závěru, že tomu tak není, poučí účastníky podle ustanovení § 118a odst. 2, 3 OSŘ o povinnosti doplnit rozhodující skutečnosti a prokázat tzv. kvalifikovaný rozvrat manželství (§ 24 odst. 1 ZR). Teprve tehdy, nebude-li prokázáno, že manželství je tak trvale a hluboce rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského*

²⁵³Dle ustanovení § 95 odst. 1 OSŘ.

²⁵⁴Srov. HADERKA, J.F. : *Rozvod a rozvodové řízení od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb.*, Právní praxe, 6/1998.

²⁵⁵Dle HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. : *Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství, komentář*, 4. vydání, Praha, C.H. BECK, 2009, str. 83.

²⁵⁶KRÁLÍK, M.: *Zamyšlení nad některými novelizovanými ustanoveními zákona o rodině z pohledu soudní praxe*, Právní rozhledy, 7/1998, str. 352.

soužití, žalobu zamítne. V opačném případě může soud manželství podle § 24 odst. 1 ZR rozvést.²⁵⁷

Obdobný názor k této otázce vyjádřilo i občanskoprávní a obchodní kolegium Nejvyššího soudu ČR, dle jehož názoru: „Nesplňují-li písemné smlouvy (některá z nich) podle ustanovení § 24a odst. 1 písm. a) ZR předložené soudu formální a obsahové náležitosti takových právních úkonů (takového právního úkonu) podle zákona, nemůže soud manželství účastníků podle ustanovení § 24a ZR rozvést, ani návrh na rozvod z tohoto důvodu bez dalšího zamítnout. Manželům poskytne přiměřenou lhůtu k předložení smlouvy (smluv) splňující (splňujících) formální a obsahové náležitosti. Jestliže manželé tuto povinnost v určené lhůtě nesplní a nedojde-li k přerušení řízení podle ustanovení § 110 odst. 1 OSŘ., poučí soud navrhovatele (účastníky) podle ustanovení § 118a odst. 2, 3 OSŘ o povinnosti doplnit rozhodující skutečnosti a prokázat tzv. kvalifikovaný rozvrat manželství (§ 24 odst. 1 ZR).“²⁵⁸ Z hlediska prvků soukromoprávního vztahu i procesní věci jde stále o tytéž subjekty a účastníky, tentýž skutek daný stavem manželství a jeho tvrzeným rozvratem a o – v této souvislosti jen v poměrech kvalifikované dohody – společný zájem manželů na rozvodu. To, že žalovaný manžel posléze ztratí dosud společný zájem na rozvodu nebo že nejsou splněny hmotněprávní podmínky zjednodušeného postupu, nečiní z projednávané věci jiný skutek, s nímž by se pojily nezbytné příslušné procesní dispozice, resp. změna žaloby a postupy.

Osobně se přikláním k názoru, že není třeba, aby účastníci navrhovali změnu petitu. Tento závěr se jeví jako správný i z důvodu možnosti praktického postupu namísto rozvodu dle ustanovení § 24a ZR podle rozvodu dle ustanovení § 24 odst. 1 ZR. Navíc je podpořen i judikaturou Nejvyššího soudu ČR, s jehož argumentací se plně ztotožňuji.

Pro úplnost dále doplním, pokud soud dospěje k závěru, že smlouvy trpí právními vadami,²⁵⁹ poté nemá soud povinnost poučovat účastníky řízení o hmotněprávních vadách, či z hmotněprávního hlediska.²⁶⁰ Soud poučuje účastníky řízení pouze z procesněprávního

²⁵⁷ Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 2.4.2001, sp.zn. 25 Co 30/2001.

²⁵⁸ Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 12.5.2010, sp.zn. Cpjn 19/2007.

²⁵⁹ Jsou například neplatné nebo jde o protiprávní vypořádání práv a povinností společného bydlení u služebního bytu.

²⁶⁰ Ale s ohledem na skutečnost, že předložení těchto smluv je podmínkou vydání rozsudku o rozvodu manželství bez toho, že by bylo třeba dokazovat rozvrat manželství, je zde tato poučovací povinnost dána.

hlediska.²⁶¹ Pokud manželé v této lhůtě smlouvy nepředloží, měl by soud z teoretického hlediska postupovat podle obecného ustanovení § 24 odst. 1 ZR.²⁶²

Nutno poznamenat, že i v tomto případě platí „první klauzule tvrdosti“, podle které soud nemůže manželství rozvést, pokud by to bylo v rozporu se zájmem nezletilých dětí, daným zvláštními okolnostmi.

6.2 Pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody dle ustanovení § 24a odst. 1 písm. b) ZR

V případě, že mají manželé nezletilé děti, je třeba, aby soud schválil dohodu o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu a toto rozhodnutí nabylo právní moci. Podmínka pravomocného rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu není splněna, pokud se manželé ohledně nezletilých dětí nedohodnou a soud rozhodne bez této dohody. Tuto podmínku je třeba vykládat gramatickým výkladem. Uvedený závěr vyplývá ze samotného účelu ustanovení § 24a odst. 1 písm. b) ZR, kterým je usnadnění rozvodu manželství. Pokud by cílem zákonodárce bylo, aby toto ustanovení dopadalo i na pravomocné rozhodnutí soudu, aniž by se manželé dohodli ohledně nezletilých dětí, pak by jistě vypustil ustanovení „o schválení dohody“. V tomto případě nepřichází v úvahu možnost rozhodnutí soudu o úpravě poměrů k nezletilým dětem.²⁶³ Pokud by nastala situace, že by byli manželé schopni se dohodnout na vypořádání majetkových vztahů, ale nebyli by schopni se dohodnout na úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu, nešlo by o tuto variantu rozvodu.

Dohodu nemusí předložit soudu písemně. Dohodu uzavírají pouze rodiče nezletilého. Soud péče o nezletilé nemůže bez dalšího schválit dohodu. Soud dohodu rodičů přezkoumá, neboť je třeba, aby byly poměry dětí pečlivě zkoumány. Toto je důvodem, proč v řízení nezletilé děti zastupuje kolizní opatrovník. Soud péče o nezletilé by dohodu rodičů, která se týká výchovy a výživy nezletilých neschválil, pokud by byla v rozporu se zájmem nezletilých dětí. Kolizní opatrovník, který dítě v řízení zastupuje, má právo vyjádřit se k obsahu dohody. Pokud nesouhlasí, může podat do rozsudku odvolání. Názor dítěte tak většinou zjišťuje kolizní opatrovník. Dítě může být slyšeno i bez účasti rodičů u soudu péče o nezletilé. Jestliže

²⁶¹Šrov. § 5 OSŘ.

²⁶²Pro zajímavost uvádím, že slovenská právní úprava tuto variantu rozvodu, kdy nejsou zjišťovány příčiny rozvratu manželství, nezná.

²⁶³KRÁLÍK, M.: *Zamyšlení nad některými novelizovanými ustanoveními zákona o rodině z pohledu soudní praxe*, Právní rozhledy 7/1998, str. 352.

soud dohodu neschválí, je možná revize cestou odvolání, nebo přizpůsobit svá stanoviska požadavkům soudce a uzavřít jinou dohodu, která bude mít šanci na schválení.²⁶⁴

Ani u této varianty rozvodu není nutné upravit poměry nezletilých dětí pro dobu před rozvodem, neboť tato povinnost nevyplývá ze zákona. Na druhou stranu v praxi ve velké většině případů bývá při soudním jednání rozhodováno nejen o úpravě poměrů pro dobu po rozvodu, ale i před samotným rozvodem.²⁶⁵

6.3 Smlouvy dle ustanovení § 24a odst. 1 písm. a) ZR

6.3.1 Smlouva upravující vypořádání vzájemných majetkových vztahů

První smlouvu, kterou musí manželé, kteří se chtějí rozvést předložit, je smlouva o vypořádání vzájemných majetkových vztahů. Jak již bylo výše uvedeno, z logiky věci vyplývá, že smlouva musí být uzavřena před samotným rozvodem manželství a předložena v průběhu řízení o rozvod. Musí jít o vypořádání všeho společného jmění manželů. Tato smlouva se liší od vypořádání společného jmění manželů²⁶⁶ tím, že v ní lze dohodnout všechny majetkové otázky. V praxi je zcela běžné, že manželé v rámci vypořádání svých majetkových vztahů do tohoto vypořádání zahrnou i případné zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví. Může jít například i o určení vlastnictví k věcem, které dosud byly ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů nebo o dohodu o tom, že dluh jednoho manžela převezme druhý manžel.²⁶⁷ Do této smlouvy lze samozřejmě zahrnout i jiný majetek a jiná majetková práva. Může jít tak například i o různé společné závazky vzniklé před uzavřením manželství. Toto řešení je jistě praktické a s ohledem na obecnou formulaci použitelné. Je to dáno tím, že požadavek předložit smlouvu o vypořádání vzájemných majetkových vztahů je formulován obecně.²⁶⁸

Dle rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 22.4.2008, sp.zn. 22 Cdo 1009/2006 smlouva o vypořádání vzájemných majetkových vztahů, která upravuje vzájemné majetkové vztahy nad rámec společného jmění manželů, není v rozporu se zákonem a nezakládá tak důvod neplatnosti smlouvy podle ustanovení § 39 OZ. Soud poukázal na zásadu smluvní svobody,

²⁶⁴Kritériím pro rozhodování o výchově nezletilého dítěte se věnuje dále např. KORNEL, M.: *Kritéria pro rozhodování o výchově nezletilého dítěte*, Právní fórum 7/2009, str. 281.

²⁶⁵O této problematice jsem se zmínila výše v podkapitole 5.3.

²⁶⁶Dle ustanovení § 149 a násl. OZ.

²⁶⁷RADVANOVÁ, S. ; ZUKLÍNOVÁ, M. : *Kurs občanského práva, Instituty rodinného práva*, 1. vydání, Praha, C.H.BECK, 1999, str. 64.

²⁶⁸HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. : *Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství, komentář*, 4. vydání, Praha, C.H. BECK, 2009, str. 80.

jejímž projevem je nepochybně i svoboda volby obsahu právního úkonu. Nutno konstatovat, že smlouva o vypořádání vzájemných majetkových vztahů, která byla uzavřena dle ustanovení § 24a odst. 1 písm. a) ZR umožňuje širší vypořádání majetkových vztahů, než samotná dohoda o vypořádání společného jmění manželů, která byla uzavřena podle ustanovení § 149 odst. 2 OZ. Vypořádání podílového spoluvlastnictví nebo jiných společných závazků však není obligatorní podmínkou rozvodu. Toto vypořádání na rozdíl od vypořádání společného jmění manželů není vázáno na právní moc rozsudku o rozvodu.

V oblasti vztahů majetkových je tak požadováno jejich smluvní uspořádání ještě před rozvodem a připouští i vypořádání podle jiných hledisek, než ve smyslu zásad dle ustanovení § 149 odst. 2 OZ, aniž by tím zasahoval do zákonné úpravy dle ustanovení § 149 odst. 1,2,3 OZ a ustanovení § 150 OZ o vypořádání společného jmění manželů zaniklého po rozvodu dle ustanovení § 24 odst. 1 ZR.

Nutno konstatovat, že v případě smlouvy o vypořádání vzájemných majetkových vztahů není možné, aby soud zjistil, jestli se vypořádali ohledně všeho majetku. Lze mít za to, že se smlouva nemusí týkat všech věcí a závazků. Pokud by manželé ve smlouvě nějaký majetek opomenuli, na tento majetek by se aplikovalo ustanovení § 150 odst. 4 OZ. Ledaže by smlouva o vypořádání vzájemných majetkových vztahů obsahovala nějakou generální klauzuli o vypořádání.²⁶⁹

Ničím neobvyklým nebude ani situace, kdy se druhý z manželů již odstěhoval a movité věci mají fakticky rozdělené. Poté stačí, pokud je ve smlouvě konstatování, že účastníci se stávají vlastníky těch věcí, které mají v držení.

Pro úplnost třeba dodat, jak řešit situaci pokud manželé žádné společné jmění nemají. I k takovým případům může v praxi dojít. Tyto situace budou spíše výjimečné. I v těchto situacích musí manželé tuto smlouvu uzavřít a v ní konstatovat a tvrdit, že žádné společné jmění nemají.

Majetková práva by měla být také podrobně specifikována. Například v podobě čísel účtů, smluv stavebních spoření, pojistných smluv, penzijních připojištění a podobně. Jedná se jakousi inventuru společného majetku rozvádějících se manželů.

²⁶⁹HRUŠÁKOVÁ, M.: *Rodinné právo v aplikační praxi, rozvod-děti-výživné* Praha, Edice právních rozhledů, 2000, str. 9.

Je zcela zřejmé, že vypořádání společného jmění manželů, zejména tam, kde manželé za trvání manželství nabyli majetek velkého rozsahu, je velmi komplikovaná a nelehká záležitost. Nalezení řešení uspokojivého pro obě strany není jednoduchou záležitostí. V praxi mají manželé společný majetek z 90 %. Z hlediska finančního i časového je nepochybně pro manžele výhodnější dospět k dohodě. S ohledem na případné následné negativní „porozvodové“ vztahy je nepochybně lepší vypořádat pokud možno všechny majetkové vztahy.

Dále třeba poznamenat, že pokud nedojde k této variantě rozvodu, nemůže mít žalobce naléhavý právní zájem na určení existence a obsahu této dohody pro dobu po rozvodu manželství. Tento závěr vychází i z judikatury Nejvyššího soudu ČR, konkrétně z rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 10.4.2008, sp. zn. 22 Cdo 1295/2007. V daném případě soud prvního stupně dospěl k závěru, že je zde naléhavý právní zájem na požadovaném určení, i když manželství bylo rozvedeno v rámci rozvodu dle ustanovení § 24 odst. 1 ZR, a to s ohledem na jistotu stran o vypořádání společného jmění manželů. Soud prvního stupně konstatoval, že jestliže účastníci již jednou dospěli k dohodě o vypořádání společného jmění manželů, pak je v zájmu účastníka, aby byl potvrzen obsah a existence této dohody. Odvolací soud však rozsudek soudu prvního stupně změnil a žalobu zamítl. Odvolací soud zastal názor, že případná dohoda účastníků o vypořádání jejich společného jmění, mohla nabýt účinnosti až s rozvodem manželství, a to pouze tehdy, pokud by došlo k rozvodu podle ustanovení § 24a ZR. V daném případě k tomuto rozvodu nedošlo a nenastaly tak účinky této dohody. Z tohoto důvodu určení existence a obsahu dohody nemá pro žalobkyni žádný právní význam. Není zde naléhavý právní zájem na požadovaném určení. Odvolací soud odkázal zároveň na stanovisko Ústavního soudu.²⁷⁰ Žalobkyně podala proti tomuto rozhodnutí dovolání z důvodu nesprávného právního posouzení věci. Žalobkyně namítala, že dohoda podle ustanovení § 24a ZR není obsahově odlišná od dohody podle ustanovení § 150 OZ, neboť základem obou dohod je vypořádání společného jmění manželů po rozvodu. Dovolací soud rozhodl, že dovolání není důvodné a neshledal důvod pro odchýlení se od ustálené soudní praxe.²⁷¹ Posouzení věci odvolacím soudem bylo tedy správné. Na závěr Nejvyšší soud ČR konstatoval, že pokud nedošlo k rozvodu dle ustanovení § 24a ZR a právní účinky předmětné dohody tudíž nenastaly, pak postrádá určení obsahu a existence této dohody smysl. Žalobkyně tak nemůže mít naléhavý právní zájem na požadovaném určení.

²⁷⁰Srov. Stanovisko Ústavního soudu, vyjádřené v rozhodnutí pod sp.zn. I.ÚS 572/04 – Účinky dohody o vypořádání společného jmění manželů uzavřené podle § 24a odst. 1 písm. a) ZR jsou tedy vázány na rozvod podle § 24a odst. 1 písm. a) ZR.

²⁷¹Srov. Zásady Nejvyššího soudu ze dne 12.11.1965, sp.zn. Prz 51/65, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek - Rc 70/1965, s. 404.

Na základě uvedeného názoru Nejvyššího soudu ČR lze shrnout, jestliže tedy manželé uzavřeli platnou smlouvu o vypořádání společného jmění manželů a nakonec došlo k rozvodu dle ustanovení § 24 odst. 1 ZR, například proto, že soud neschválil dohodu o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, lze s ohledem na dikci ustanovení § 24a odst. 1 písm. a) ZR, usuzovat, že odkládací podmínka nebyla splněna a smlouva nemohla nabýt právní mocí rozsudku účinnosti. Poté manželům nezbývá než uzavřít smlouvu o vypořádání znovu. Smlouva o vypořádání vzájemných majetkových práv manželů uzavřená ve smyslu ustanovení § 24a odst. 1 písm. a) ZR je účinná pouze za předpokladu, že o rozvodu bylo rozhodnuto podle ustanovení § 24a ZR.

Dále třeba v této souvislosti upozornit na rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, které stanoví možnost nahrazení dohody podle ustanovení § 24a odst. 1 písm. a) ZR dohodou podle ustanovení § 150 odst. 1 OZ. Po rozvodu manželství tak může být dohoda pro dobu po rozvodu manželství podle ustanovení § 24a odst. 1 písm. a) ZR nahrazena dohodou bývalých manželů o vypořádání společného jmění manželů podle ustanovení § 150 odst. 1 OZ. Tato dohoda může být i stejného obsahu.²⁷²

V případě dohody o vypořádání společného jmění, která zahrnuje rovněž nemovitost evidovanou v katastru nemovitostí, nabývá smlouva účinnosti až vkladem do katastru nemovitostí. Pokud je však předmětem smlouvy i jiný, movitý majetek, což bude pravidlem, nebo například ujednání na zaplacení částky, která se týká vyrovnání podílů a její splatnosti, není vyloučeno, aby se manželé dohodli, že tato část smlouvy, která se netýká nemovitosti, nabyla účinnosti dříve, tedy ještě před vkladem věcných práv do katastru nemovitostí.

Na tomto místě se zmíním o rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, který se zabýval otázkou návrhu na vklad dohody manželů o věcném právu, podaný katastrálnímu úřadu po třech letech od zániku společného jmění manželů. Podle rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 31.7.2006, sp.zn. 30 Cdo 2193/2005: *„Byl-li návrh na vklad vlastnického nebo jiného věcného práva do katastru nemovitostí podle smlouvy o vypořádání vzájemných majetkových vztahů, uzavřené podle § 24a odst. 1 písm. a) ZR, jejímž předmětem je i vypořádání společného jmění manželů k nemovitosti, podán po uplynutí tří let od zániku společného jmění manželů, nelze vklad povolit.“* Platí, že nemovitosti jsou v podílovém spoluvlastnictví.

Žalobce se domáhal, vydání rozsudku, kterým by soud nahradil rozhodnutí katastrálního úřadu. Katastrální úřad zamítl návrh na vklad vlastnického práva na základě dohody uzavřené

²⁷²Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28.6.2007, sp.zn. 22 Cdo 2201/2005.

dle ustanovení § 24a odst. 1 písm. a) ZR do katastru nemovitostí s odůvodněním, že byl podán po uplynutí tříleté zákonné lhůty pro vypořádání společného jmění manželů.

Soud prvního stupně žalobu zamítl, neboť dovedl, že pokud byla předmětem vypořádání společného jmění manželů nemovitost, musí být splněny předpoklady uvedené v ustanovení § 150 OZ, které je zapotřebí považovat za zvláštní úpravu. Ve smyslu citovaného ustanovení k vypořádání společného jmění manželů, do kterého náleží i nemovitost, dochází ohledně této nemovitosti až dnem, ke kterému vznikají právní účinky vkladu do katastru nemovitostí, tedy věcněprávní účinky smlouvy.²⁷³ S ohledem na uvedené musí být podán návrh na vklad do katastru nemovitostí nejpozději posledním dnem tříleté lhůty určené pro vypořádání společného jmění manželů.²⁷⁴ Není-li tomu tak, nenastaly věcněprávní účinky již uzavřené smlouvy ohledně vypořádání této nemovitosti, tedy nedošlo k vypořádání společného jmění dohodou, nýbrž k vypořádání podle zákonné domněnky podle ustanovení § 150 odst. 4 OZ. Odvolací soud rozsudek soudu prvního stupně potvrdil. Dovolací soud rozhodl, že podané dovolání není důvodné. Ve svém odůvodnění dále uvedl, na smlouvu o vypořádání vzájemných majetkových vztahů, uzavřenou podle ustanovení § 24a odst. 1 písm. a) ZR, v části týkající se vypořádání společného jmění manželů, je nutno aplikovat ustanovení § 150 odst. 4 OZ. Výkladem ustanovení § 150 odst. 4 OZ nelze dovést, že by se nevztahoval i na tento smluvní institut. Ustanovení § 150 odst. 4 OZ vyžaduje, aby v tříleté lhůtě bylo provedeno vypořádání společného jmění manželů, nikoliv aby v této lhůtě byla toliko uzavřena dohoda o vypořádání. Došlo-li k vypořádání dohodou, jejímž předmětem je nemovitost evidovaná v katastru nemovitostí, váže zákon věcněprávní účinky této dohody ohledně vypořádání této nemovitosti ke vkladu práv do katastru nemovitostí. Z uvedeného vyplývá, že nestačí, aby byla uzavřena pouze dohoda o vypořádání.

Pro úplnost třeba dodat, že dohodu nelze považovat za neurčitou při rozhodování o povolení vkladu práva do katastru nemovitostí jen z toho důvodu, že po jejím uzavření byl pozemek, který je předmětem vypořádání, v katastru nemovitostí označen novými parcelními čísly na základě geometrického plánu.²⁷⁵

Kdyby smlouva o vypořádání vzájemných majetkových vztahů byla uzavřena před právní mocí rozsudku, ale ne v souvislosti s rozvodem dle ustanovení § 24a ZR, byla by absolutně neplatná pro rozpor se zákonem. Dle usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 6. 2001, sp.

²⁷³Srov. § 150 odst. 1 OZ.

²⁷⁴Dle ustanovení § 150 odst. 4 OZ.

²⁷⁵Srov. rozsudek Krajského soudu v Brně sp.zn. 35 Ca 7/2001.

zn. 30 Cdo 257/2001: "Smlouva o vypořádání vzájemných majetkových práv manželů, kterou zákon podmiňuje rozvod dohodou manželů bez zjišťování příčin rozvratu, je platná pouze v případech rozvodu, o němž bylo rozhodnuto podle ustanovení § 24a ZR." ²⁷⁶

6.3.2 Smlouva upravující vypořádání práv a povinností společného bydlení

Druhou smlouvou, kterou musí manželé předložit je dohoda o vypořádání práv a povinností společného bydlení. Manželé spolu mohou bydlet na základě různých právních důvodů. Na důvodu společného bydlení je tak závislá zejména otázka, kdo bude povinen se z bytu vystěhovat, a zda má manžel ze zákona právo na bytovou náhradu. Ve smlouvě může být stanovena i lhůta, ve které je druhý z manželů povinen se z bytu či domu vystěhovat nebo může být upraven i způsob, jakým bude druhý manžel užívat byt do doby, než získá náhradní bydlení. Důležité je, zda manželé užívají společný byt na základě vlastnického práva, či na základě práva společného nájmu bytu či na základě tzv. odvozených důvodů bydlení. Smlouva se tak může týkat jak obligačněprávního titulu, např. nájemní smlouvy, tak věcněprávního titulu, např. vlastnictví. Dále mohou manželé užívat byt například na základě podnájemního práva nebo práva bydlení na základě souhlasu nájemce – společná domácnost. Pokud spolu již manželé nebydlí, je třeba i tuto skutečnost ve smlouvě uvést a shodně tvrdit.

V případě společného nájmu bytu manželé je třeba rozlišovat, zda dochází k zániku společného nájmu ke dni právní moci rozsudku o rozvodu, či zda se společný nájem zrušuje teprve až dohodou manželů. ²⁷⁷

Dle názoru M. Králíka je nutno tento pojem vykládat z hlediska právního. Nelze tedy na něj nahlížet z pohledu faktického. Může nastat situace, kdy jeden z manželů vlastní rodinný domek a druhý manžel tento dům obývá pouze na základě souhlasu druhého manžela. Pak v případě odvolání souhlasu pozbývá manžel právo tento dům užívat. Zákon pro tento případ nepředvídá dohodu. Zákon se zmiňuje pouze o dohodě v souvislosti se společným nájmem bytu. ²⁷⁸ Toto ustanovení by tedy nemělo být vykládáno nad rámec zákona. K takovému výkladu by nepochybně došlo, pokud bychom pod pojem práva a povinností společného bydlení, zahrnuli dohodu manželů, kterou by bylo upraveno, jakým způsobem bude jeden z manželů přispívat svému bývalému manželovi na úhradu nákladů, které jsou spojeny

²⁷⁶Zajímavá je právní úprava ve Francii, kde manželé musí s každou žádostí o rozvod předložit návrh na vypořádání finančních zájmů manželů, a to pod sankcí nepřípustnosti návrhu.

²⁷⁷HRUŠÁKOVÁ, M.: *Rodinné právo v aplikační praxi, rozvod-děti-výživné*, Praha, Edice právních rozhledů, 2000, str. 9.

²⁷⁸Srov. ustanovení § 705 odst. 1, odst. 2 věta druhá.

s užíváním domu po dobu po rozvodu, poté co byl odvolán souhlas s užíváním bytu. Za správný výklad lze považovat, že předpokládané smlouvy musí mít vztah k manželství.²⁷⁹

Rozdíly panují především v tom, zda je byt součástí společného jmění manželů a dále, zda se jedná o družstevní nebo „nedružstevní“ byt.

První možností je situace, kdy manželé užívají „nedružstevní“ byt na základě společného nájmu bytu manžely. Manželé se musí na základě ustanovení § 705 odst. 1 OZ dohodnout, že se zrušuje právo společného nájmu bytu ke dni právní moci rozsudku o rozvodu a následně, který z manželů se stane výlučným nájemcem bytu. Dohoda by dále měla stanovit konkrétní lhůtu, do které je druhý manžel povinen byt vyklidit. Manželé se také mohou dohodnout na bytové náhradě. Druhý manžel není poté povinen se z bytu vystěhovat, dokud mu nebude zajištěna bytová náhrada. Mohou se též dohodnout na způsobu užívání bytu do doby, než dojde k vystěhování.²⁸⁰

Druhou možností je případ, kdy manželé užívají družstevní byt, který byl nabyt jedním z manželů před uzavřením manželství. V souladu se zákonem, konkrétně ustanovením § 705 odst. 2 věta první OZ, zanikne právo společného nájmu bytu rozvodem, tento zánik nastává přímo ze zákona, aniž by byl potřeba jakýkoliv úkon ze strany jednoho z manželů. Nárok na bytovou náhradu vzniká, proto by měla dohoda stanovit způsob jejího zajištění.²⁸¹ Nelze vyloučit ani, že dohoda bude obsahovat případné finanční vyrovnání nebo způsob užívání bytu do doby zajištění bytové náhrady.

Třetí možností je situace, kdy manželé užívají družstevní byt, který nabyt jeden nebo oba manželé za trvání manželství. Manželé se tak musí dohodnout, který z nich bude jako člen družstva výlučným nájemcem bytu. Druhý manžel má právo na bytovou náhradu.

Další možností je, že jeden z manželů je nájemcem služebního bytu, bytu zvláštního určení nebo bytu v domě zvláštního určení.²⁸² Jde o situaci, kdy nedošlo ke vzniku společného nájmu mezi manžely. V tomto případě je tak možná dohoda pouze ohledně lhůty k vystěhování a bytové náhrady, resp. způsobu užívání bytu do doby zajištění bytové náhrady. Nutno konstatovat, že smlouva by trpěla právními vadami, pokud by obsahovala nemožné

²⁷⁹KRÁLÍK, M.: *Zamyšlení nad některými novelizovanými ustanoveními zákona o rodině z pohledu soudní praxe*, Právní rozhledy, 7/1998, str. 352.

²⁸⁰HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. : *Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství, komentář*, 4. vydání, Praha, C.H. BECK, 2009, str. 81.

²⁸¹Srov. § 712 odst. 3 OZ.

²⁸²Srov. § 709 OZ.

vypořádání práv a povinností společného bydlení u služebního bytu. Není možné, aby se manželé dohodli, například na tom, že výlučným nájemcem bude manžel, který nebyl zaměstnancem pronajímatele.

V případě, že manželé užívají byt nebo dům na základě vlastnického práva, jenž není ve výlučném vlastnictví ani jednoho z manželů, mohou nastat dvě situace, a to podle toho, zda je byt či dům ve společném jmění manželů nebo v podílovém spoluvlastnictví.

V případě, že dům nebo byt je ve společném jmění manželů, mohou se manželé dohodnout, že bude ve vlastnictví jednoho z nich nebo že bude v podílovém spoluvlastnictví. Manželé se také mohou dohodnout, že nemovitost připadne do vlastnictví třetí osoby. V praxi bývá touto třetí osobou dítě manželů. Nutno konstatovat, že samotná dohoda ve prospěch třetí osoby není dohodou o vypořádání společného jmění manželů. V souladu se zákonem je nejprve smlouva mezi rozvádějícími se manžely o převodu této nemovitosti na třetí osobu. Tato situace nastane většinou v případech, kdy oba manželé nemají dostatek finančních prostředků na to, aby jeden toho druhého vyplatil. K těmto smlouvám dochází v praxi poměrně často.

Pokud nastane druhá situace a nemovitost bude v podílovém spoluvlastnictví, pak se nabízejí opět další možnosti. Jako nejjednodušší se zdá reálné rozdělení nemovitosti, samozřejmě pokud je toto rozdělení možné. Další možností je zrušení podílového spoluvlastnictví. Po zrušení podílového spoluvlastnictví mohou nemovitost dále prodat a výtěžek z prodeje si rozdělit nebo se jeden z nich může stát výhradním vlastníkem nemovitosti. Není vyloučena ani dohoda o užívání bytu nebo domu na základě věcného břemene bydlení.²⁸³

Nejméně příjemné je pro manžela, pokud byt nebo dům je ve výlučném vlastnictví druhého z manželů. Právní mocí rozsudku o rozvodu mu zaniká právní důvod bydlení v nemovitosti jeho manžela. V OZ nenalezneme žádné ustanovení, které by hovořilo o právu na bytovou náhradu. Některé soudy však za jistých podmínek toto právo přiznávají s odkazem na ustanovení, které hovoří o dobrých mravech (§ 3 OZ).

6.3.3 Smlouva upravující případnou vyživovací povinnost

Dále si manželé mohou fakultativně dohodnout vyživovací povinnost k rozvedenému manželovi. Zajímavé je, jak a zda vůbec řešit problém vyživovací povinnosti k rozvedenému manželovi. Písemná smlouva podle ustanovení § 24a odst. 1 písm. a) ZR upravující pro dobu

²⁸³HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. : *Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství, komentář*, 4. vydání, Praha, C.H.,BECK, 2009, str. 82.

po rozvodu manželství vyživovací povinnost není obligatorní součástí smluv předkládaných soudu podle tohoto ustanovení a tudíž ani obligatorní náležitostí této varianty rozvodu. Vyplývá to z ustanovení zákona, které hovoří pouze o „případné“ vyživovací povinnosti. Tento názor však nebyl vždy přijímán jednoznačně. Odchylný názor má např. J. Haderka. V této věci se jednoznačně přikláním k prvnímu většinovému názoru, který pokládám za správný a usuzuji, že dnes již v praxi není v této otázce sporu. Svůj závěr vyvozují ze znění zákona, neboť nelze s ohledem na ustanovení zákona, které hovoří pouze o případné vyživovací povinnosti vyvodit názor, že se jedná o obligatorní náležitost rozvodu. V případě, že by zákonodárce měl na mysli obligatorní náležitost rozvodu, jistě by nepoužil slovo „případně“. Pokud tedy manželé nepředloží soudu smlouvu o vyživovací povinnosti, není toto překážkou pro rozvod dle ustanovení § 24a ZR. Tomuto závěru svědčí i skutečnost, že vyživovací povinnost k rozvedenému manželovi není automatickým právním následkem rozvodu. V některých právních úpravách jde o automatický právní následek rozvodu. Tato dohoda však na sebe váže zákonnou povinnost (ustanovení § 92 odst. 1 a ustanovení § 93 odst. 1 ZR).²⁸⁴

Dle stanoviska Nejvyššího soudu ČR „*Písemná smlouva podle ustanovení § 24a odst. 1 písm. a) ZR upravující pro dobu po rozvodu manželství „vyživovací povinnost“ není obligatorní součástí smluv předkládaných soudu podle tohoto ustanovení. Není-li v předkládaných smlouvách otázka vyživovací povinnosti řešena, nelze dovozovat, že se manželé mlčky dohodli, že vůči sobě nemají pro dobu po rozvodu povinnost platit výživné, a proto kterýkoli z nich může po rozvodu podat žalobu o výživné, aniž by musel tvrdit a prokazovat změnu poměrů.*“²⁸⁵

V této souvislosti zmíním značně široký výklad Ústavního soudu v usnesení ze dne 22. 5. 2006, sp. zn. I. ÚS 534/05, který nepředložení dohody o výživném pokládá za „úpravu provedenou mlčením“. Nutno konstatovat, že takový výklad Ústavního soudu, který chápe neprojevení jakékoliv vůle manželů jako dvoustranný právní úkon, je značně extenzivní a pro soukromé právo zcela netradiční.

Je tedy možné, že se tato dohoda neuzavře a teprve později se projeví podmínky pro vznik vyživovací povinnosti a bude uplatněn nárok na toto výživné. Důvodem může být například

²⁸⁴HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. : *Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství, komentář*, 4. vydání, Praha, C.H. BECK, 2009, str. 82.

²⁸⁵Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu v ČR ze dne 12.05.2010, sp.zn. Cpjn 19/2007 .

nemoc, jejíž důsledky se projeví až později po právní moci rozhodnutí o rozvodu. Dle M. Hrušákové: „nezbytnou podmínkou pro vznik vyživovací povinnosti k rozvedenému manželovi ovšem bude skutečnost, že okolnosti, pro které není rozvedený manžel schopen se sám živit, mají původ v době, kdy manželství ještě trvalo.“²⁸⁶

V praxi nejsou ojedinělé případy, kdy manželé ve smlouvě konstatují, že nebudou vůči sobě navzájem toto výživné uplatňovat. Oba manželé tak prohlásí ve smlouvě, že se vzdávají svého práva na výživné. Manželé se tak předem vzdávají práv, která jim v budoucnu teprve vzniknou. Tato formulace je však velmi diskutabilní a mnozí autoři jí vytýkají rozpor s dobrými mravy. Někteří poukazují na neplatnost tohoto ustanovení (dle ustanovení § 574 odst. 2 OZ), s tím, že pokud později vzniknou zákonné podmínky pro vznik vyživovací povinnosti, může se jí druhý manžel, přes ustanovení ve smlouvě, domáhat.²⁸⁷

V této souvislosti se zmíním o právním názoru vyjádřeném v usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 17. 2. 2004, sp. zn. 26 Co 11/2004, kterým byla zamítnuta žaloba o určení výživného pro rozvedenou manželku z důvodu, že smlouva, která obsahuje závazek účastníků, že „pro dobu před ani po rozvodu manželství nebudou po sobě navzájem požadovat výživné“, je dohodou o vzdání se práva, jež může v budoucnosti teprve vzniknout, a tedy právním úkonem stíženým neplatností podle ustanovení § 574 odst. 2 OZ. K tomuto rozhodnutí se dále vyjádřil Nejvyšší soud ČR tak, že tento názor nepovažuje za správný.²⁸⁸

Dle Stanoviska občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 12.05.2010, sp.zn. Cpjn 19/2007: „*Písemná smlouva podle ustanovení § 24a odst. 1 písm. a) ZR upravující pro dobu po rozvodu manželství vyživovací povinnost nemusí obsahovat jen pozitivní úpravu, nýbrž jakékoliv (i negativní) ujednání manželů. Změní-li se poměry dle ustanovení § 99 odst. 2 ZR, může se rozvedený manžel u soudu domáhat žalobou, aby mu bývalý manžel přispíval na přiměřenou výživu podle ustanovení § 92 odst. 1 ZR.*“

Může nastat situace, kdy po uzavření smlouvy o výživném dojde k podstatné změně majetkových poměrů rozvedeného manžela, kterému na základě této smlouvy vznikla vyživovací povinnost. Nabízí se tak otázka, zda se lze u soudu domáhat a žalovat tak na změnu výživného. Objevují se názory, které odkazují na ustanovení § 163 OSŘ a § 99 ZR,

²⁸⁶Hrušáková, M. a kol. : *Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství, komentář*, 4. vydání, Praha, C.H.BECK, 2009, str. 83.

²⁸⁷Hrušáková, M. a kol.: *Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství, komentář*, 4. vydání, Praha, C. H.BECK, 2009, str. 83.

²⁸⁸Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 12.05.2010, sp.zn. Cpjn 19/2007.

kde se uplatňuje zásada „res sic stantibus“. Tyto názory uvádějí, že je možné žalovat na změnu výživného na odpovídající úroveň.²⁸⁹ Vodítkem jak tyto a obdobné situace řešit může být i výše zmíněné stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 12.05.2010, sp.zn. Cpjn 19/2007. S hledem na uvedené stanovisko dovozují, že pokud bude tato smlouva uzavřena a stanovena vyživovací povinnost rozvedeného manžela a následně dojde ke změně poměrů, lze na změnu poměrů žalovat. Ztotožňují se s názory, které odkazují na ustanovení § 163 OSŘ a § 99 ZR.

Na rozdíl od výše uvedeného, uzavřou-li manželé písemnou smlouvu o poskytnutí jednorázové částky na přiměřenou výživu v budoucnu splatného výživného pro rozvedeného manžela, zaniká rozvedenému manželovi zaplacením této vyživovací povinnosti jednou provždy. Vyživovací povinnosti je možné se zprostit podle ustanovení § 94 odst. 2 ZR jednorázovým plněním, které lze chápat jako jakési odstupné. Dá se tak říci, že rozvod dle ustanovení § 24a ZR si lze na základě tohoto ustanovení koupit. Tuto smlouvu mohou rozvedení manželé uzavřít kdykoliv po rozvodu. Změní-li se poměry dle ustanovení § 99 odst. 2 ZR, nemůže se rozvedený manžel u soudu domáhat žalobou, aby mu bývalý manžel přispíval na přiměřenou výživu podle ustanovení § 92 odst. 1 ZR, a to i za situace, že by následně nastaly okolnosti na straně oprávněného manžela, které by nemohl v okamžiku uzavření této smlouvy předvídat. Nabízí se jediná možnost, jak se bránit, a to možnost uplatnění neplatnosti této smlouvy z důvodu rozporu s dobrými mravy dle ustanovení § 3 OZ nebo uplatnit případnou vadu právního úkonu dle OZ.²⁹⁰

Jako vhodné se jeví ve smlouvě uvést zejména ustanovení, o které se vyživovací povinnost opírá, neboli zda se jedná o vyživovací povinnost ve smyslu ustanovení § 92 ZR nebo ustanovení § 93 ZR, dále konkrétní částku, podmínky a proč se částka vyplácí.²⁹¹ Pro úplnost dodávám, že i po uplynutí lhůty tří let dle ustanovení § 93 ZR, se lze dále domáhat výživného dle ustanovení § 92 ZR.

²⁸⁹HOLUB, M. ; NOVÁ, H. ; PTÁČEK, L. ; SLADKÁ HYKLOVÁ, J. : *Zákon o rodině, s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*, 9. vydání, Praha, Leges, s.r.o., 2011, str. 58.

²⁹⁰Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 12.05.2010, sp.zn. Cpjn 19/2007.

²⁹¹Smlouva musí mít písemnou formu a projevy ve smlouvě musí splňovat náležitosti § 34 a násl. OZ, pokud má být smlouva platná.

Výživné nelze přiznat, pokud by to bylo v rozporu s dobrými mravy.²⁹² K tomu by došlo například, pokud by tento manžel druhého manžela za dobu trvání manželství například fyzicky týral.

Toto ustanovení však nelze vykládat nad rámec zákona. Zcela v rozporu s duchem ustanovení by jistě bylo, pokud bychom touto smlouvou zakládali např. také vyživovací povinnost manžela k jeho rodičům nebo zletilým dětem.²⁹³

V písemných smlouvách lze dohodnout započtení pohledávky na přiměřené výživné pro rozvedeného manžela proti peněžité pohledávce z titulu vypořádání vzájemných majetkových vztahů pro dobu po rozvodu.^{294 295}

Právo na výživné uplatňují především ženy, neboť právě ony bývají rozvodem nejvíce ekonomicky postiženy.

6.3.4. Společné prvky smluv

Zda manželé obsah všech tří smluv upraví v rámci jedné smlouvy či uzavřou tři smlouvy, záleží jen na rozhodnutí manželů. Jedná se o zvláštní typ smlouvy.

Zákonodárce stanovením povinnosti předložit výše uvedené smlouvy má snahu o využití skutečnosti, že manželé jsou schopni se mezi sebou domluvit a tím se vyhnout případným porozvodovým sporům. Na druhou stranu třeba říci, že sama skutečnost, že se manželé dokázali shodnout na obsahu výše uvedených smluv, může být důkazem tohoto, že jejich případné další manželské soužití nemusí být úplně vyloučeno. A i zde by mohl existovat zvláštní důvod v zájmu dítěte na zachování manželství a zamítnutí návrhu. I z tohoto důvodu kritikové často poukazují na možnost neúčinnosti tohoto ustanovení. Urychlení rozvodu tedy nemusí být zdaleka tak účinné.

6.3.4.1 Forma, obsah a platnost smluv

K sestavení těchto smluv není zapotřebí úkonů notáře, neboť zákon nevyžaduje formu notářského zápisu. Postačí písemná forma s úředně ověřenými podpisy. Jako forma dohod byla navržena písemná forma s ohledem na požadavek právní jistoty. Původně bylo

²⁹²Srov. § 3 OZ (§ 104 ZR).

²⁹³Dle KRÁLÍK, M.: *Zamyšlení nad některými novelizovanými ustanoveními zákona o rodině z pohledu soudní praxe*, Právní rozhledy, 7/1998, str. 352.

²⁹⁴Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 12.5.2010, sp.zn. Cpjn 19/2007.

²⁹⁵Srov. ustanovení § 97 odst. 3 ZR.

požadováno, aby tato smlouva měla formu notářského zápisu. Důvodem k tomuto návrhu bylo, aby nedocházelo k antidatování takové smlouvy. Ověřené podpisy tak mají zabránit antidatování, protože v ověřovacím razítku se uvádí datum ověření.²⁹⁶ Pokud má smlouva formu notářského zápisu, soud se nemusí zabývat jejím obsahem, neboť má formu veřejné listiny. Výhodou může být i její přímá vykonatelnost (§ 274 písm. e) OSŘ). Třeba konstatovat, že dohoda, která nemá formu notářského zápisu, pochopitelně není exekučním titulem a v případě neplnění povinností z ní plynoucích, musel by se druhý účastník domáhat svého práva v soudním řízení, konkrétně žalobou na plnění.

Manželé se mohou pokusit sestavit tyto smlouvy sami. Ve většině případů se manželé obrátí na advokáta či jiného právníka. S ohledem na skutečnost, že tyto dohody mohou mít velký vliv nejen na majetkové poměry účastníků, přikláním se k tomu, aby dohody sepisoval advokát či notář. Vhodná je forma notářského zápisu zejména v případě, že smlouva obsahuje závazek jednoho manžela zaplatit na vypořádání konkrétní finanční částku.²⁹⁷ Dále by forma notářského zápisu byla jistě praktická v případě vypořádání ve větším rozsahu. Důvodem je výše uvedený charakter veřejné listiny.²⁹⁸

Ustanovení § 24a ZR bylo ještě před vstupem v účinnost, podrobováno kritice. Kritika se týkala především platnosti uzavření smluv, dále pak jejich obsahových náležitostí a otázky přezkumu platnosti těchto smluv soudem. Zákon nestanoví podobu neboli, jak mají tyto smlouvy vypadat a šíře obsahu smluv je tak ponechána na úvaze stran. Dále i nové právní pojmy, které právní úprava přinesla, byly, především v souvislosti se soudní praxí, vykládány, rozpracovávány a podrobeny kritickému pohledu. Postupem času se rozvinula odborná diskuse, přičemž na tyto otázky existovaly v průběhu času velmi rozdílné názory a to až do nedávné doby, kdy se ke sporným otázkám, zejména k otázce přezkumu smluv soudem, vyjádřilo kolegium Nejvyššího soudu ČR. O stanovisku kolegia a o rozdílných názorech na uvedené otázky pojednávám v následující části.

V této souvislosti bych se zastavila u otázky, proč zákonodárce u výše uvedených smluv zvolil terminologické označení, které je jiné a nekoresponduje s označením právních institutů, které by na uvedené případy z logického hlediska dopadaly. Zákonodárce tak použil nové pojmy, které dosavadní právní úprava neznala, aniž by jejich obsah dále blíže specifikoval. To

²⁹⁶NYKODÝM, J.: *Novela zákona o rodině zákonem č. 91/1998 Sb.*, Bulletin advokacie, 8/1998, str. 12.

²⁹⁷Srov. § 274 písm. e) OSŘ.

²⁹⁸HRUŠÁKOVÁ, M. a kol.: *Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství, komentář*, 4. vydání, Praha, C.H. BECK, 2009, str. 80.

znamená, proč nejsou označeny pojmem společné jmění manželů, zrušení společného nájmu manželů a výživné rozvedeného manžela.

Dle názoru M. Králíka nedostatek právní úpravy spočívá zejména v opomenutí vymezit pojem vzájemné majetkové vztahy. Autor se zabývá otázkou, co měl zákonodárce na mysli pod tento pojem zahrnout, když zákon nehovoří o společném jmění manželů. Dle něj lze však usuzovat, že zákonodárce měl na mysli právě dohodu o vypořádání společného jmění manželů, a to přesto, že tento pojem nepoužil. Pokud však zákonodárce chtěl tímto pojmem pokrýt společné jmění manželů, není jasné, proč nepoužil přímo tento pojem a zkomplikoval dosavadní právní úpravu. Důvodem by mohla být snaha předejít pochybnostem o platnosti těchto smluv. Otázce platnosti smluv se dále věnuji níže. Naopak pokud by se dohoda měla vztahovat na vzájemné majetkové vztahy, aniž by mělo jít o společné jmění manželů, pak je pro autora otázkou, co by tyto vzájemné majetkové vztahy měly pokrývat. Jeví se jako problematické nevymezení obsahu dohody. Poté by však ustanovení postrádalo logický prvek, protože by po rozvodu muselo následovat vypořádání společného jmění manželů.²⁹⁹

Stejně jako u prvního typu smluv, nevymezil zákonodárce rozsah a obsah ani u druhé smlouvy. Zákonodárce opět zvolil pojem práva a povinnosti společného bydlení, který se nikde v právní úpravě neobjevuje.

I u poslední smlouvy, stejně jako u obou výše uvedených smluv, nestanovil zákonodárce její obsah. Dohoda dopadá na vzájemnou vyživovací povinnost manželů pro dobu po rozvodu.

Dle výše uvedeného autora, pokud by tyto smlouvy měly dopadat na společné jmění manželů, společný nájem bytu a výživné rozvedeného manžela, pak by musely obsahovat náležitosti, které jsou zákonem předvídané pro tyto dohody. Soud by je pak musel z těchto hledisek přezkoumávat. Nutno soudit, že takové řešení by mělo opačné účinky, než které měl zákonodárce na mysli, neboť by tak došlo ke ztížení řízení o rozvod. To by bylo zcela v rozporu se smyslem rozvodu dle ustanovení § 24a ZR.³⁰⁰

Absenci právní úpravy podoby těchto smluv nutno považovat za logickou, neboť specifikace smluv s ohledem na jejich šíři by byla velmi obtížná. Na druhé straně nelze nevidět četné nedokonalosti těchto smluv, neboť v praxi dochází často k situacím, kdy přesto, že tyto

²⁹⁹KRÁLÍK, M.: *Zamyšlení nad některými novelizovanými ustanoveními zákona o rodině z pohledu soudní praxe*, Právní rozhledy, 7/1998, str. 352.

³⁰⁰KRÁLÍK, M.: *Zamyšlení nad některými novelizovanými ustanoveními zákona o rodině z pohledu soudní praxe*, Právní rozhledy, 7/1998, str. 352.

smlouvy splňují zákonem požadované náležitosti, jsou tyto smlouvy následně předmětem mnoha soudních sporů a pří.

Zákonodárce tuto záležitost neřešil výslovnou právní úpravou, proto je nutno vycházet z obecné úpravy závazkového práva (§ 488 a násl. OZ). Při sjednávání těchto smluv by měla být plně využita autonomie vůle.

Obdobu těchto „před-rozvodových“ smluv nalezneme i v právních úpravách cizích států. Na rozdíl od naší právní úpravy, obsah cizích smluv může být podmíněn. Například převodem nemovitosti nebo zřízením věcného břemene bydlení.

Domnívám se, že zákonodárce v případě smluv dle ustanovení § 24a odst. 1 písm. a) ZR záměrně nekonkretizoval obsah smluv a nevěnoval větší pozornost detailní právní úpravě. Nejde o nedostatek pozornosti zákonodárce.

Další otázkou, která vyvolala diskuzi, byla platnost dohody. Po přijetí zákona č. 91/1998 Sb., starší judikatura dlouhodobě zastávala stanovisko, že tento rozvod není možný, neboť před právní mocí rozsudku o rozvodu nelze společné jmění manželů platně vypořádat. Podle těchto názorů, pokud by se jednalo o smlouvy o vypořádání společného jmění manželů pro dobu po rozvodu, pak by vypořádání společného jmění manželů předcházelo samotnému zániku společného jmění manželů. To by znamenalo, že smlouva je neplatná pro rozpor se zákonem, a to proto, že vypořádává něco, co dosud právně existuje, tedy co ještě nezaniklo. Toto je totiž z právního hlediska nepřijatelné. Proto by byla tato smlouva nepřípustná. Výše uvedené jasně vyplývá z ustanovení § 149 odst. 1,2 OZ,³⁰¹ proto je třeba se zamyslet nad platností smluv v souvislosti s tímto ustanovením. Společné jmění manželů zaniká ex lege v okamžiku právní moci rozsudku o rozvodu. Právní titul společného bydlení může zaniknout buď právní mocí rozsudku o rozvodu, nebo později, tento způsob upravuje OZ. Na rozdíl od toho, je případná vyživovací povinnost manžela vázána na další zákonné podmínky (§ 92 odst. 1, § 93 odst. 1 ZR).

I druhá dohoda narážela na stejný problém jako předchozí dohoda, neboť i tyto dohody jsou vázány na období po rozvodu manželství. Otázkou byla opět platnost těchto smluv, když jsou uzavřeny ještě za dobu trvání manželství.

³⁰¹ § 149 odst. 1,2 OZ – společné jmění manželů zaniká zánikem manželství. Vypořádání se provede až po zániku společného jmění manželů.

Stejně tak i u třetí smlouvy jsme narážely na problém, kterým je skutečnost, že výše uvedené ustanovení se týká nebo zakládá právo až rozvedenému manželovi. Toto právo tedy nelze založit dříve, tedy ještě za trvání manželství. Důvodem je mimo jiné i sama skutečnost, že v době trvání manželství existuje mezi manžely vyživovací povinnost. Teprve po zániku manželství je možné posoudit právo na příspěvek.

Výše uvedené spory byly nakonec vyřešeny judikaturou Nejvyššího soudu ČR. Dle názoru Nejvyššího soudu ČR uvedený v rozsudku sp.zn. 30 Cdo 2193/2005, dále pak také v rozsudku 22 Cdo 1009/2006,³⁰²: *„Smlouva o vypořádání vzájemných majetkových vztahů podle ustanovení § 24a odst. 1 ZR je institutem zákona o rodině s dopadem do majetkových poměrů manželů po rozvodu, zvláště zejména potud, že na rozdíl od vypořádání zaniklého společného jmění manželů předpokládá její uzavření před rozvodem a manželům dovoluje, aby v jejím rámci upravili do budoucna vzájemné majetkové vztahy v jiném rozsahu než vymezeném společným jměním manželů.“* Soud se omezí na její konstatování, aniž by posuzoval její věcnou správnost.

Dle rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 14.6.2001, sp.zn. 30 Cdo 257/2001: *„Smlouva o vypořádání vzájemných majetkových práv manželů, již ZR v ustanovení § 24a odst. 1 vedle dalších podmiňuje rozvod dohodou manželů bez zjišťování příčin rozvratu, platí pouze v případech rozvodu, o kterém bylo rozhodnuto podle ustanovení § 24a ZR, neboť jen ve spojení s tímto způsobem rozvodu založeném na dohodě manželů je zákonem dovolena.“* Jiný výklad, který by rozšiřoval možnost dohody manželů i na vypořádání společného jmění manželů před zánikem manželství, a to samozřejmě včetně rozvodu dle ustanovení § 24 odst. 1 ZR, je v rozporu se zákonem. Konkrétně s úpravou ustanovení § 149 OZ, která je kogentní.³⁰³

Není sice připuštěno, aby manželé mohli uzavřít platně dohodu před rozvodem manželství, avšak výjimku z tohoto pravidla přinesla novela č. 91/1998 Sb., která zavedla zjednodušenou formu rozvodu manželství. Judikatura vychází z názoru, že tato smlouva platí v případě rozvodu dle ustanovení § 24a ZR. Dle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR: *„Dohoda o vypořádání společného jmění může být uzavřena nejen po zániku jejich manželství dle*

³⁰²Srov. stanovisko Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 6. 2000, sp. zn. Cjpn 38/98, uveřejněné ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, ročník 2000, pod č. 44, jakož i usnesení Ústavního soudu ze dne 20. 8. 2000, sp. zn. I ÚS 412/2000, uveřejněné ve Sbírce nálezů a usnesení, sv. 19, poř. č. 29, s. 279.

³⁰³Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 14.6.2001, sp.zn. 30 Cdo 257/2001, publikovaný pod C 572, v Souboru rozhodnutí Nejvyššího soudu vydávaného nakladatelstvím C.H.Beck.

ustanovení § 150 odst. 1 OZ, ale i za trvání manželství. Jde o dohodu upravenou dle ustanovení § 24a ZR.³⁰⁴

6.3.4.2 Rozsah přezkoumání smluv soudem

Problém se netýká pouze obsahu a platnosti těchto dohod, ale i přezkoumání platnosti těchto dohod, resp. možnost soudního posouzení jejich platnosti. Jak již bylo uvedeno, zákon se nezabývá otázkou, do jaké míry se má soud zabývat platností a obsahem předložených smluv. Soud nemá oporu v zákoně k dodatečnému zkoumání vyhovující úrovně těchto smluv, jako předpokladu pro průběh této varianty rozvodu. Z dikce zákona by se mohlo zdát, že soud má jen konstatovat, že smlouvy byly předloženy. I na otázku přezkumu smluv ze strany soudců existují různé a často velmi protichůdné názory. Praxe jednotlivých soudců je rozdílná a liší se v tom, do jaké míry se zabývají obsahem těchto smluv.³⁰⁵

Někteří autoři zastávají názor, že soud pouze zajímá, zda je dohoda úplná. Soud nezkoumá, zda je smlouva spravedlivá, vyvážená a ani to, zda jeden z manželů dostane větší díl než druhý.

Nutno se zamyslet a zvážit možnost časové náročnosti tohoto přezkumu a prodloužení tak doby řízení o rozvod. Toto řízení by se pak úplně minulo účinkem, protože by mohlo dojít k přesahu doby, po kterou by trvalo řízení o rozvod dle ustanovení § 24 odst. 1 ZR. Posuzování platnosti může být náročnější, a to jak právně, tak časově, než rozvod dle ustanovení § 24 odst. 1 ZR. Přitom jedním z hlavních důvodů přijetí této varianty rozvodu je časová rychlost řízení. Zajištění písemností nebo dokladů například o vlastnictví nemovitosti by jistě celé řízení značně zkomplikovalo a prodloužilo tak dobu řízení. Problematický je jistě sám obsah přezkumné činnosti, a to nepochybně z toho důvodu, že zákon nijak nevymezuje obsah dohod. Z logiky věci však plyne, pokud zákon podmiňuje tento snazší rozvod právě předložením dohod, pak zcela jistě musí jít o dohody platné. Neplatné dohody by soud nemohl v řízení akceptovat.³⁰⁶

V případě neplnění povinností z ní plynoucích, musel by se druhý účastník domáhat svého práva v soudním řízení, konkrétně žalobou na plnění. V tomto řízení by však musela být nepochybně platnost smluv přezkoumána.

³⁰⁴Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 6. 2007, sp. zn. 22 Cdo 2201/2005.

³⁰⁵HRUŠÁKOVÁ, M.: *Rozvod a paragrafy*, Computer Press, Praha, 2000, str. 25.

³⁰⁶KRÁLÍK, M.: *Zamyšlení nad některými novelizovanými ustanoveními zákona o rodině z pohledu soudní praxe*, Právní rozhledy, 7/1998, str. 352.

Soudy většinou zkoumají, pouze formální náležitosti dohody³⁰⁷ tzn., zda je smlouva písemná a zda je podpis úředně ověřen. Dále soud zkontroluje například, zda jsou smlouvy nadepsány správným způsobem. Dle názoru J. Nykodýma, „pokud jde o dohodu o vypořádání společného majetku, soud v tomto případě nezkoumá způsob vypořádání, ale pouze formální náležitosti takové dohody. Tyto formální náležitosti jsou uvedeny v zákoně, to jest smlouva musí být písemná a musí mít ověřené podpisy.“³⁰⁸

Jiné názory argumentují tím, že pro tento rozvod je nezbytné, aby smlouvy byly platně uzavřeny, proto se soudce musí vždy zamyslet nad tím, zda je smlouva platná. Pokud tedy smlouva nemá formu notářského zápisu, musí se soud zabývat platností. Smlouva o vypořádání práv bydlení musí odpovídat ustanovením OZ, které se týkají nájemního bydlení.

Pro úplnost třeba upozornit, že soud nemůže nikterak zasahovat do samotného obsahu smluv. Dle názoru S. Radvanové a M. Hendrychové: „Do obsahu smluv manželů o jejich budoucích majetkových poměrech, o jejich právech a povinnostech, vyplývajících ze společného bydlení, a o případné vyživovací povinnosti nemůže soud nikterak zasahovat.“³⁰⁹ Dovozejí, že soudu nepřísluší posuzovat platnost smluv z jiných hledisek než z těch, které stanoví ZR, neboť jde o autonomní smluvní projevy vůle, které je třeba respektovat.

Toto dovození není přijímáno jednoznačně. Je tak otázkou, jestli zkoumat, zda projevy vůle byly učiněny srozumitelně, určitě, vážně, není-li předmětem plnění nemožné atd. Objevují se názory, které nepřipouští závěr, že by soud tyto smlouvy měl akceptovat bez dalšího. Naopak uvádí, že soud by měl z úřední povinnosti přihlížet k důvodům zakládajícím absolutní neplatnost těchto dohod dle ustanovení § 37 až § 39 OZ. Tyto smlouvy musí být tedy platné a jejich neplatnost musí zkoumat soud z úřední povinnosti.³¹⁰

Dle mnohých názorů, soud smlouvy neschvaluje, ale pouze konstatuje, že dané smlouvy byly předloženy a zjišťuje, zda mají všechny zákonem požadované náležitosti.³¹¹

³⁰⁷Krajský soud v Ústí nad Labem, č.j. 30 Ca 149/2001 se zabýval problémem formálních nedostatků a nesrozumitelnosti jazyka smlouvy.

³⁰⁸NYKODÝM, J., *Novela zákona o rodině zákonem č. 91/1998 Sb.*, Bulletin advokacie č. 8, 1998, str. 12

³⁰⁹RADVANOVÁ, S. ; ZUKLÍNOVÁ, M. : *Kurs občanského práva, Instituty rodinného práva*, 1. vydání, Praha, C.H.BECK, 1999, str. 64.

³¹⁰KRÁLÍK, M.: *Zamyšlení nad některými novelizovanými ustanoveními zákona o rodině z pohledu soudní praxe*, Právní rozhledy, 7/1998, str. 352.

³¹¹Např. dle JONÁKOVÁ, I. : *Nesporný rozvod – procesní aspekty řízení*, Právo a rodina, 8/2008, PLECITÝ, V. : *Zákon o rodině*, Praha, EUROUNION PRAHA s.r.o., 2007, str. 30, MAYEROVÁ, Z.; ŠTŮVÍČEK, J.: *Zákon o rodině s komentářem*, codex Bohemia, 1998, str. 40.

Dle dalších názorů, soud obsah dohod nezkontroluje po právní stránce, a nemá za jejich obsah žádnou odpovědnost.³¹² Soud tedy smlouvy nezkontroluje po věcné stránce, ani obsahově. Z dikce ustanovení § 24a ZR, zejména z ustanovení „jsou-li předloženy“ na první pohled vyplývá, že obsah dohod soud vůbec nemusí zajímat.^{313 314}

Dle rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem³¹⁵ je obligatorní podmínkou k postupu podle rozvodu dle ustanovení § 24a ZR mimo jiné i to, že smlouva o vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práv a povinností společného bydlení, příp. vyživovací povinnosti, splňuje náležitosti právního úkonu. Pokud bude předmětem právního úkonu vypořádání nemovitého majetku, který je zapsán v katastru nemovitostí, je zapotřebí, aby nemovitosti ve smlouvě byly identifikovány nejen z pohledu požadavků OZ, ale také z pohledu zákona č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí ČR.³¹⁶ Pokud tomu tak není, nemůže potom tato smlouva tvořit poklad pro zápis do katastru nemovitostí. Z tohoto důvodu je smlouva pro neurčitost absolutně neplatná a nemůže k ní být přihlédnuto ani v řízení v němž se rozhoduje o rozvodu dle ustanovení § 24a ZR. Dle uvedeného rozsudku nemůže být smlouva o vypořádání vzájemných majetkových vztahů podkladem pro vklad věcných práv do katastru nemovitostí, ani pokud z rozsudku o rozvodu manželství jasně nevyplývá, že soud manžele rozvedl na základě aplikace ustanovení § 24a ZR, kterému muselo předcházet soudní přezkoumání takovéto věcné smlouvy.

Výše uvedené nejasnosti ohledně zkoumání platnosti smluv byly podnětem pro vyjádření Nejvyššího soudu ČR. Dle stanoviska občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 12.05.2010, sp.zn. Cjpn 19/2007: *“Písemnou smlouvu o úpravě vyživovací povinnosti podle ustanovení § 24a odst. 1 písm. a) ZR, jakož i další smlouvy podle tohoto ustanovení soud v řízení o rozvod manželství podle ustanovení § 24a ZR neschvaluje a nezkontroluje ani její (jejich) platnost, nýbrž se zabývá jen obsahovými a formálními náležitostmi takového právního úkonu (úkonů) uvedenými v zákoně – smlouva (smlouvy) musí být písemná (písemné) a musí obsahovat náležité označení účastníků, kteří jsou totožní s účastníky řízení o rozvod manželství podle ustanovení § 24a ZR, jejich ověřené podpisy a podstatné náležitosti, které má (mají) mít podle ZR (OZ).“*

³¹²Dle FRANCOVÉ, M.; DVOŘÁKOVÉ ZÁVODSKÉ, J. : *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*, vydavatelství ASPI Woltesr Kluwer, str. 2007, str. 8.

³¹³Na rozdíl od naší právní úpravy například italská právní úprava zná schvalování předmětných smluv soudem.

³¹⁴HRUŠÁKOVÁ, M.: *Rodinné právo v aplikační praxi, rozvod-děti-výživné*, Praha, Edice právních rozhledů, 2000, str. 10.

³¹⁵Srov. rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem, ze dne 13.10.2000, sp.zn. 19 C 261/2000.

³¹⁶§ 5 zákona č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí ČR.

Obdobně dle důvodové zprávy k zákonu č. 91/1998 Sb., dává-li úprava podle ustanovení § 24a ZR manželům možnost komplexního řešení všech právních vztahů s rozvodem spojených v okamžiku rozhodování soudu o rozvodu manželství,³¹⁷ bylo by v rozporu se smyslem a účelem tohoto řízení, aby soud zkoumal platnost smlouvy o vyživovací povinnosti manželů pro dobu po rozvodu, jakož i dalších smluv podle ustanovení § 24a odst. 1 písm. a) ZR, neboť tím by mohlo dojít k nežádoucímu prodlužování řízení o rozvod manželství podle ustanovení § 24a ZR a ke zmaření účelu, pro nějž byl ZR ustanovením § 24a zákona č. 91/1998 Sb., doplněn.

V dané otázce se plně ztotožňuji s výše uvedeným názorem S. Radvanové a M. Hendrychové. Na druhou stranu, s ohledem na nezletilé děti, dále zastávám názor, že soud by se měl zajímat, jakým způsobem bude zajištěno bydlení toho z manželů, který bude mít dítě ve své péči po dobu po rozvodu. Mohlo by dojít k situaci, kdy manžel, který bude mít dítě ve své péči, bude povinen se na základě předložených smluv odstěhovat bez zajištění bytové náhrady, bez výživného a převážná část společného jmění manželů by zůstala druhému rodiči. V tomto případě by se rodič a nezletilé dítě dostali do velmi svízelné a těžké situace. Rodič by tak neměl kde s dítětem bydlet a neměl by ani upravenou vyživovací povinnost k rozvedenému manželovi. V tomto případě by soud měl jistě uvažovat ve smyslu ustanovení § 24 odst. 2 ZR, podle kterého smyslem tohoto paragrafu je především hmotné zajištění dítěte a rodiče, kterému bude dítě svěřeno do výchovy.

6.3.4.3 Účinnost smluv

Po přijetí právní úpravy byla dále řešena otázka účinnosti všech tří smluv, neboť zákonodárce i v tomto případě nestanovil pravidlo, které by určovalo účinnost těchto dohod.

V této souvislosti se po přijetí novely č. 91/1998 Sb. vyskytla otázka, jakým způsobem mají manželé tuto smlouvu uzavřít. Nabízely se dvě možnosti. První variantou, která přicházela v úvahu, bylo uzavření smlouvy ve formě smlouvy o smlouvě budoucí dle ustanovení § 50a OZ. Smlouva o smlouvě budoucí není striktně vzato smlouvou upravující vypořádání vzájemných majetkových práv. Smlouva o smlouvě budoucí má charakter závazku smluvních stran v dohodnuté době smlouvu o vypořádání uzavřít. Tento závazek by byl soudně vymahatelný, avšak pokud by ani jedna strana nepodala návrh soudu, závazek ze smlouvy by zanikl. Závazek uzavřít v dohodnuté době tuto smlouvu lze sice vynutit žalobou, ale pokud nebude žaloba podána ve lhůtě jednoho roku, závazek ze smlouvy zanikne. Nastala by tak

³¹⁷Srov. důvodová zpráva k zákonu č. 91/1998 Sb.

situace, kdy manželství by bylo rozvedeno, ale majetkové vztahy by nebyly dosud vypořádány. Avšak ani nahrazení projevu vůle soudním rozhodnutím by nezakládalo exekuční titul. Nesplnění této smlouvy by mělo za následek žalobu na plnění. K vypořádání by pak mohlo dojít soudním rozhodnutím nebo až aplikací ustanovení § 150 odst. 4 OZ. Uvedené by však zcela očividně bylo v rozporu s účelem tohoto rozvodu. Z uvedeného jasně vyplývá, že tento způsob by byl značně komplikovaný. Pokud bychom na dané smlouvy nahlíželi pouze jako na rámcové smlouvy ve smyslu smluv o smlouvách budoucích,³¹⁸ pak by takový postup postrádal smysl. Důvodem je fakt, že případné nesplnění těchto smluv by muselo být dále řešeno soudní cestou.³¹⁹

Praxe se přiklonila k druhé variantě, která řeší situaci uzavřením smlouvy s odkládací, suspenzivní podmínkou, dle ustanovení § 36 OZ. Tyto dohody nabývají účinnosti až právní mocí rozhodnutí o rozvodu manželství.³²⁰ Toto vyvozujeme z ustanovení § 149 odst. 1 OZ, které říká, že společné jmění manželů zaniká právní mocí rozsudku o rozvodu.³²¹ Tato varianta nabízí odloženou účinnost těchto smluv na dobu až po rozvodu manželství. Obligačněprávní účinky předmětné smlouvy jsou tak odloženy až ke dni právní moci rozsudku. I tato varianta je komplikovaná. Problémem je existence časové prodlevy mezi uzavřením smlouvy o vypořádání vzájemných majetkových vztahů a zánikem společného jmění manželů. Původní dohoda se má vztahovat na dobu po rozvodu. Společné jmění manželů však v tomto období nepochybně trvá. V mezidobí od uzavření smlouvy do dne nabytí právní moci rozsudku o rozvodu a tedy účinnosti smlouvy dochází k pohybu existujícího společného jmění manželů. Zvýšení nebo snížení jmění původní dohoda nemůže předvídat a proto také postihnout. Nabízí se proto otázka, jak řešit a vypořádat věci a závazky, které vzniknou v době mezi podpisem smlouvy a právní mocí rozsudku o rozvodu. Z tohoto důvodu by měla dohoda mít ustanovení, které by daný případ řešilo. Zákon však nedává návod, jak se vypořádat s hodnotami, které vzniknou v mezidobí. Zákonodárce zmíněný problém neřeší a ponechal jej na vůli stran. Dohoda by tak měla obsahovat obecnou klauzuli, jakým způsobem budou vypořádány věci a závazky, které vzniknou v tomto mezidobí. Jako nejjednodušší se zdá vložit do smlouvy ustanovení či prohlášení rozvádějících se manželů, že

³¹⁸Srov. § 50a OZ.

³¹⁹HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. : *Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství, komentář*, 4. vydání, Praha, C.H.BECK, 2009, str. 80.

³²⁰I rozsudek soudu péče o nezletilé, i přesto, že nabývá právní moci ještě před rozvodem, stane se účinným, stejně jako ostatní smlouvy až po právní moci rozsudku rozvodu.

³²¹Pokud do společného jmění manželů náleží též nemovitost, nabývá dohoda účinnosti až vkladem do katastru nemovitostí. Smlouvu lze předložit příslušnému katastrálnímu úřadu až po právní moci rozsudku o rozvodu manželství.

pokud do společného jmění rozvádějících se manželů budou patřit v den právní moci rozsudku o jejich rozvodu i jiné, v dohodě neuvedené hodnoty, stanou se výlučným vlastnictvím toho z rozvádějících se manželů, který je bude mít v den právní moci rozsudku o rozvodu manželství ve svém držení. V praxi však v naprosté většině smluv tento problém upraven není. Pro tento případ je pak nutné aplikovat ustanovení § 149 OZ. Použije se tedy klasická právní úprava.³²²

6.3.4.4 Otázka existence smluv v případě zamítnutí návrhu na rozvod

Dále třeba řešit otázku právního režimu smluv, pokud soud návrh zamítne. Nabízí se otázka, zda by pozbyly platnosti nebo by zůstaly platné i přes zamítavý rozsudek. Význam by mohly mít pouze v případě, že by manželé podali nový návrh na rozvod manželství. Pak by sice mohly být znovu předloženy, avšak vzhledem k tomu, že od zamítnutí návrhu do podání nového návrhu uplynul nějaký čas a došlo tak k řadě výrazných změn, nelze s tímto plně souhlasit. Tyto změny se mohou týkat nejen osobních, ale i majetkových vztahů. Může dojít například k narození dítěte nebo změně bydliště, či třeba k nabytí nového majetku nebo ke změně ve finančních příjmech. Jejich předložení je tak velmi diskutabilní. Otázkou, která se dále nabízí, je, zda v novém řízení nahradit tyto smlouvy zcela novými smlouvami, či pouze doplňky smluv, nebo zda mají tyto smlouvy zůstat v původní podobě.

Problematické může být například, pokud se manželé na původních smlouvách dohodli, ale na smlouvách k novému řízení již nikoliv. Otázkou tak zůstává, jak postupovat, jestliže by k novému řízení jeden manžel předložil původní smlouvy, avšak druhý manžel by s nimi nesouhlasil. Důvodem může být právě skutečnost, že měly být použity pro účely původního řízení nebo jiným důvodem mohou být již výše zmiňované změny, ke kterým došlo během obou řízení. Zákon tyto otázky výslovně neřeší. Navíc zákonodárce nestanovil ani lhůtu, ve které má být návrh podán od uzavření příslušných smluv.

Některé názory na tuto problematiku uvádějí, že z logiky věci nutno vyvodit závěr, že při zamítnutí návrhu na rozvod musí být předloženy smlouvy nové. Důvodem je, že zamítnutím návrhu na rozvod tyto smlouvy pozbyly platnosti. K novému návrhu tedy musí být předloženy smlouvy nové. Argumentují tím, že i rozhodnutí soudu péče o nezletilé pozbývá platnosti právní mocí zamítnutí návrhu na rozvod manželství a je nepoužitelné pro rozvod dle ustanovení § 24 odst. 1 ZR.

³²²HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. : *Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství, komentář*, 4. vydání, Praha, C.H.BECK, 2009, str. 81.

Z důvodu prevence a předcházení případným sporům se mi jeví jako nejvhodnější předložit smlouvy zcela nové. K uvedenému názoru mě vede jednak skutečnost, že tyto smlouvy byly uzavírány pro původní řízení a pokud je řízení zahajováno znovu a je podáván nový návrh je třeba předložit s novým návrhem i nové smlouvy a jednak skutečnost, že s ohledem na čas, který uplynul od zamítnutí návrhu do podání nového návrhu, mohlo dojít k řadě výrazných změn.

Další otázkou, která se nabízí, je platnost a účinnost smlouvy, pokud k rozvodu dle ustanovení § 24a ZR nedošlo.

K otázce platnosti a účinnosti smlouvy byl vysloven názor, že smlouva, ačkoliv platná, však nikdy nenabude účinnosti, pokud jeden z manželů vezme návrh zpět nebo například druhý manžel zruší své připojení k tomuto návrhu. Pokud by k rozvodu dle ustanovení § 24a ZR nedošlo, jsou ony smlouvy právně irelevantní.³²³

Odpověď na danou otázku dala i judikatura Nejvyššího soudu ČR. Dle rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 9. 2007, sp. zn. 22 Cdo 20/2007: *„Pokud se platně uzavřená smlouva podle ustanovení § 24a ZR nerealizuje proto, že k rozvodu manželství podle tohoto ustanovení nedošlo, je smlouva neúčinná. V takovém případě nelze vyslovit její neplatnost.“*

V předmětné věci se žalobce domáhal, aby soud určil, že dohoda o vypořádání společného jmění manželů a o převodu práv a povinností člena družstva, jejímž předmětem bylo i výživné manželky, je neplatná. Žalobce dále uvedl, že dohodu uzavřel s žalovanou před rozvodem a dohoda se opírala o ustanovení § 24a ZR. Soud však nakonec rozvedl manžele podle ustanovení § 24 odst. 1 ZR, přičemž tato smlouva může být platná, pouze pokud dojde k rozvodu dle ustanovení § 24a ZR. Dohoda je dle názoru žalobce absolutně neplatným právním úkonem.

Soud prvního stupně zamítl žalobu na určení, že smlouva je neplatná a shledal napadenou dohodu platnou. Nepokládal za rozhodné, že došlo k rozvodu dle ustanovení § 24 odst. 1 ZR a nedošlo k rozvodu dle ustanovení § 24a ZR. Dle názoru soudu prvního stupně není platnost smlouvy vázána na postup soudu v řízení o rozvod manželství. Odvolací soud změnil rozsudek soudu prvního stupně tak, že rozhodl, že dohoda je absolutně neplatná. Odvolací

³²³RADVANOVA, S. ; ZUKLINOVA, M. : *Kurs občanského práva, Instituty rodinného práva*, 1. vydání, Praha, C.H.BECK, 1999, str. 64.

soud uzavřel, že pokud bylo manželství rozvedeno dle ustanovení § 24 odst. 1 ZR, již tato skutečnost způsobila absolutní neplatnost smlouvy. Extenzivní výklad právní úpravy majetkových vztahů manželů, provedený soudem prvního stupně, který dovodil, že je přípustné, aby byla uzavřena dohoda o vypořádání společného jmění manželů před rozvedem i v případě manželství, které bude rozvedeno dle ustanovení § 24 odst. 1 ZR, byl odvolacím soudem posouzen jako nesprávný. Takový závěr by byl v rozporu s kogentní právní úpravou v ustanovení § 149 OZ. K tomu odvolací soud poukázal na náleží Ústavního soudu sp. zn. I ÚS 572/2004. U dohody ohledně práv k družstevnímu bytu odkázal na kogentní ustanovení § 705 odst. 2 OZ.

Tato smlouva uzavřená dle ustanovení § 24a ZR je institutem ZR s dopadem do majetkových poměrů manželů po rozvodu. Judikatura Nejvyššího soudu ČR se v souladu se závěry učiněnými Ústavním soudem³²⁴ ustálila na názoru, že smlouva platí (je účinná) pouze v případě rozvodu, o kterém bylo rozhodnuto dle ustanovení § 24a ZR. Jen ve spojení s tímto způsobem rozvodu, který je založen na dohodě manželů, je zákonem dovolena. Proto pokud dojde k rozvodu dle ustanovení § 24 odst. 1 ZR, platí nadále kogentní úprava vypořádání společného jmění manželů podle ustanovení § 149 a násl. OZ a úprava dle ustanovení § 705 odst. 2 OZ, která se týká družstevního bytu. Nutno je rozlišovat platnost a účinnost smlouvy. Smlouva je neplatná, je-li tu některý ze zákonných důvodů neplatnosti dle ustanovení § 37 s násl. OZ. Pokud se však smlouva jinak platně uzavřená nerealizuje proto, že k rozvodu manželství podle tohoto ustanovení nedošlo, je smlouva neúčinná. V takovém případě nelze vyslovit její neplatnost. Pokud tedy k tomu došlo, jedná se o nesprávné právní posouzení věci. Nejvyšší soud ČR přezkoumal rozhodnutí odvolacího soudu. S ohledem na výše uvedené odvolací soud rozhodnutí odvolacího soudu zrušil a vrátil věc odvolacímu soudu k dalšímu řízení.

³²⁴Nález Ústavního soudu ze dne 23. března 2005, sp. zn. I. ÚS 572/04.

7. ROZVOD DLE USTANOVENÍ § 24b ZR

Rozvod manželství však nemusí chtít oba manželé, neboť může tak nastat situace, kdy jeden z manželů je o rozvratu přesvědčen a požaduje rozvod a druhý chce naopak v manželství setrvat. U této varianty rozvodu manžel, pro kterého by byl rozvod nespravedlivou tvrdostí, donucuje druhého manžela, aby v manželství setrval, a to přes jeho nevoli. Tato forma rozvodu byla do našeho právního řádu zavedena v roce 1998 zákonem č. 91/1998 Sb. Toto ustanovení je speciální vůči obecnému ustanovení § 24 odst. 1 ZR a má rozvod ztížit, na rozdíl od rozvodu dle ustanovení § 24a ZR. Smyslem tohoto ustanovení je tedy ztížení v odůvodněných případech rozvodu manželství. Tato tzv. „druhá klauzule proti tvrdosti“ vyjadřuje specifické vyjádření obecné ochrany před jednáním proti dobrým mravům a mravní postoj společnosti. Dává soudu možnost spravedlivě se rozhodnout, přičemž chrání toho z manželů, který se oprávněně rozvodu brání.

Jedná se o jakousi sankci za porušení povinností, které vyplývají z manželství. Zákonodárce a zákon tak stojí na straně toho manžela, pro kterého by rozvod znamenal citelnou nespravedlnost, a to z hledisek ekonomických, závislosti, důchodových, zdravotních, osobních, dědických a pojistných důsledků.³²⁵ Soud musí dospět k závěru, že skutečně nastal rozvrat manželství, neboť i tento rozvod je postaven na rozvratu manželství. Při této variantě rozvodu je chráněn ten z manželů, který se na rozvodu převážnou vinou nepodílel, nesouhlasí s rozvodem a rozvodem by mu byla způsobena zvlášť závažná újma. Zároveň musí existovat mimořádné okolnosti, které svědčí ve prospěch zachování manželství.

U této varianty rozvodu musí bránící se manžel všechny rozhodné skutečnosti nejen tvrdit, ale i prokázat. Manžel, který s rozvodem nesouhlasí, musí unést důkazní břemeno tvrzení. Je třeba prokázat nejen, že manžel, který se rozvodu brání, převážně nezapříčinil rozvrat manželství porušením manželských povinností, ale i to, že mu byla způsobena závažná újma a jsou zde mimořádné okolnosti svědčící pro zachování manželství. V praxi nebývá tato varianta rozvodu prakticky využívána.

Třeba upozornit, že tato právní úprava nezavádí princip viny. Nejde zde o zjišťování viny na rozvodu manželství. Z dikce ustanovení nevyplývá, že by měl soud povinnost zjišťovat a vyslovovat vinu na rozvratu manželství. Z provedeného dokazování však musí vyplynout, že manžel, který se rozvodu brání, rozvrat manželství převážně nezapříčinil. Tím ovšem není řečeno, že druhý manžel zapříčinil rozvrat manželství porušováním manželských povinností.

³²⁵NYKODÝM, J.: *Novela zákona o rodině zákonem č. 91/1998 Sb.*, Bulletin advokacie, 8/1998, str. 12.

Nutno konstatovat, že rozvrat manželství může být způsoben i objektivními okolnostmi. Takovou okolností tak může být například neplodnost jednoho z manželů. Může se jednat i o subjektivní okolnosti, které nespočívají v porušení povinností. Může se tak jednat například o neshody, které vyplývají z politických postojů. Z dikce zákona vyplývá, že rozvrat nezapříčinil manžel, který se rozvodu brání, tím způsobem, že by porušoval manželské povinnosti. Manžel, který se rozvodu brání, nemusí být tedy výlučně „neviný“. Může zde být i spoluvina manžela, který se rozvodu brání.³²⁶

Zákonodárce však tímto ustanovením klade velkou roli na aplikační a interpretační schopnost soudů. Nutno konstatovat, že ustanovení obsahuje obecné a ne příliš určité pojmy.

Samotný pojem závažné újmy je však třeba vykládat restriktivně a přitom komplexně. Vždy se však bude jednat o újmu osobní, případně s tím spojené zvláště závažné důsledky rozvodu v oblasti majetkové. Zvláště závažná újma může spočívat v tom, že manžel je invalidní nebo odkázaný na pomoc druhého manžela. Jedná většinou o situace, kdy manžel je nemocen a neschopen se sám o sebe postarat. Může se jednat i o situace, kdy by rozvod pro druhého manžela znamenal nesnesitelné psychické trauma. Zvláště závažná újma může mít dopad i bytový, důchodový, pojistný a osobní. Zvláště závažná újma nebude spočívat jen v materiálních aspektech rozvodu, například v tom, že manžel rozvodem manželství přijde o polovinu společného jmění manželů. Sama skutečnost, že dojde k zániku společného jmění manželů, není důvodem pro setrvání v manželství. Jedná se pouze o zákonný důsledek každého rozvodu. Dle M. Hrušákové je zvláště závažná újma působena více v oblasti osobní než majetkové, i když majetkové aspekty nelze zcela pominout.³²⁷ Lze shrnout, že závažná újma se tak projevuje především ve dvou směrech, zejména ve smyslu ekonomickém, ale i zdravotním.

V praxi jsou situace, kdy soud návrh na rozvod zamítne z důvodu závažné újmy, spíše výjimečné. Objevují se i případy pokusu o sebevraždu právě z důvodu rozvodu nebo křivá svědectví žen, které v zoufalosti ve snaze o zachránění manželství křivě obviní svého muže ze znásilnění³²⁸ ve snaze, aby manžel vzal svůj návrh zpět. Jsou známy i případy, kdy nemoc jednoho z manželů může být pro druhého nad jeho síly. Velmi často se jedná o manžela, který

³²⁶HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. : *Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství, komentář*, 4. vydání, C. H. BECK, str. 86.

³²⁷HRUŠÁKOVÁ, M.: *Rozvod a paragrafy*, Praha, Computer Press, 2000, str. 30.

³²⁸Takovým jednáním dojde navíc k naplnění skutkové podstaty trestného činu křivého obvinění dle ustanovení § 345 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník nebo trestného činu vydírání dle ustanovení § 175 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

dlouhodobě nepracoval, neboť se staral o domácnost, proto neměl své vlastní příjmy a je tudíž na manželovi finančně závislý.

Dále musí existovat a být zjištěny mimořádné okolnosti svědčící ve prospěch zachování manželství. Mimořádnými okolnostmi budou především závažné osobní problémy nesouhlasícího manžela. Tyto mohou spočívat například v délce trvání manželství, nebo věku či zdravotním stavu druhého manžela, který ho činí závislým na cizí pomoci, psychické trauma způsobené rozvodem manželství. Jako typický příklad bych uvedla situaci, kdy si manžel kolem 40 let najde o hodně mladší atraktivní milenku a podá návrh na rozvod v době, kdy je u manželky zjištěna závažná nemoc a další vývoj nemoci není předem jasný. Na druhou stranu nelze nevidět i snahy pomstít se druhému manželovi. Ublížený manžel tak má snahu bránit rozvodu manželství z důvodu pomsty. Dále se lze setkat s případy, kdy žalovaný manžel nevede boj s druhým manželem z důvodu lásky, ale brání se rozvodu z důvodu výživného, protože za zákonem stanovených důvodů má právo po druhém manželovi požadovat výživné.³²⁹

Podmínky uvedené v odstavci 1 § 24b ZR musí být splněny kumulativně. Za splnění všech podmínek soud návrh na rozvod zamítne. Rozvod manželství prakticky ovlivní život a psychiku nejen manželů, ale zejména dětí, proto i u této varianty rozvodu platí, že soud manželství nerozvede, pokud by to bylo v rozporu se zájmem nezletilých dětí daným zvláštními důvody dle ustanovení § 24 odst. 2 ZR. V případě, že soud manžele nakonec rozvede, musí současně upravit poměry nezletilých dětí pro dobu po rozvodu. V praxi však bude tato varianta rozvodu s nezletilými dětmi spíše výjimečná. Tento způsob rozvodu se bude v praxi týkat především manželství starších osob, v němž manželé strávili většinu času svého života. Tyto osoby pak mají morální právo očekávat podporu a ochranu pro dobu svého stáří.

Druhý odstavec § 24b ZR je opodstatněn tím, že nelze formálně udržovat manželství za každou cenu. Překážky rozvodu nemohou být stanoveny absolutně. Účinek této klauzule je tak platný pouze po určitém zákonem stanovenou dobu. Druhou „tvrdostní klauzuli“ tak lze negovat skutečností, že manželé spolu již 3 roky nežijí. Pokud manželé spolu nežijí po dobu delší než 3 roky, soud manželství rozvede i přesto, že jsou splněny výše uvedené podmínky. Takže i pokud by zde byly nepříznivé důsledky a následky na straně jednoho z manželů, nelze manželství udržovat do nekonečna. Pokud tedy doba vzájemného nežítí přesáhne dobu tří let,

³²⁹Srov. § 91 ZR.

nebude nic soudu bránit, aby manželství rozvedl. Délka tří let není samostatným důvodem rozvodu. Musí být samozřejmě splněny i ostatní obecné podmínky pro rozvod dle ustanovení § 24 odst. 1 ZR.³³⁰

Již při přijetí této právní úpravy, která upravuje tuto variantu rozvodu, byla řešena otázka zkrácení tříleté lhůty na jeden rok. Nabízí se tak otázka, zda fixně stanovená lhůta tří let je skutečnou ochranou procesních stran. Tím je myšlen především žalobce, který má zájem manželství ukončit, neboť především jemu vznikají další problémy, které je nutné řešit. Tyto problémy se netýkají pouze nemožnosti uzavřít nové manželství, ale například i problematiky určování otcovství.³³¹ V první řadě je největším problémem setrvání v manželství, které již nefunguje.

Podmínka 3 let neznámá, že by museli mít manželé oddělené bydliště. Dobu tří let nelze vykládat extenzivně. Nelze proto vyžadovat, aby spolu manželé nežili například 5 let. Lhůta tří let může být splněna až během řízení o rozvod a nemusí být tedy splněna ke dni podání návrhu. Podmínka musí být splněna ke dni vyhlášení rozsudku. Skutečnost, že spolu manželé déle než tři roky nežijí, musí prokázat manžel, který přes nesouhlas druhého manžela, na rozvodu trvá. Důkazní břemeno je tedy na něm.³³²

Objevují se také názory, které preferují zkrácení nebo naopak i názory, které prosazují prodloužení této lhůty. V jedné z verzí návrhu nového občanského zákoníku,³³³ nebyla již stanovena tříletá lhůta odloučení manželů, ale bylo stanoveno, že manželé nežijí po dobu delší, než jakou lze považovat přiměřenou okolnostem. Uvedená verze navrhovala zavést neurčitý právní pojem. Nutno konstatovat, že neurčité právní pojmy nepochybně zvyšují volnost soudů při úvaze a na druhou stranu zcela jistě snižují právní jistotu procesních stran. Posouzení této doby mělo dle návrhu náležet na soudu, který měl zvážit vždy konkrétní situaci.

Dle mého názoru, pokud by byla lhůta zrušena, došlo by k extrémnímu posílení svobody rozhodování soudu a navíc k prodloužení rozhodovací doby soudu. Myslím si, že by měla být lhůta tří let zachována. Tuto lhůtu pokládám za zcela přiměřenou. Jen ve výjimečných

³³⁰V jednotlivých evropských státech se tato doba liší, například v Rakousku je na rozdíl od naší právní úpravy tato doba dvakrát delší, tedy konkrétně 6 let. Naopak například v Německu bylo ustanovení o této době odloučení, která byla původně 5 let, zrušeno.

³³¹Srov. § 51 odst. 1 ZR.

³³²HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. : *Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství, komentář*, 4. vydání, Praha, C. H. BECK, 2009, str. 88.

³³³Ministerstvo spravedlnosti, návrh zákona a důvodové zprávy z roku 2007, volně dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz>.

případech by bylo lepší zrušit tříletou lhůtu. Převažují případy, které vedou k názoru, že by lhůta tří let měla být zachována. Pokud nebude v zákoně stanovena žádná lhůta, dojde tak k narušení právní jistoty. Lhůtu 3 let ale i skutečnost, že tento dá se říci specifický druh sankce za porušení právní povinnosti, není nezbytně spjat se subjektivním zaviněním, hodnotím jako objektivní.

V novém občanském kodexu byla lhůta tří let zachována.³³⁴ Dle názoru zákonodárce by ochrana neměla být časově neomezená. Dle důvodové zprávy k návrhu nového občanského kodexu by ochrana měla trvat právě tak dlouho, jak je adekvátní, a to při porovnání újmy, která by mohla být způsobena rozvodem manželství jemu a újmy, která je zachováním manželství působena druhému manželovi. Ustanovení, které ponechává posouzení doby přiměřenosti na soudu, tak plně odpovídá standardu evropského zákonodárství. Naopak Komise pro evropské právo žádá pouze lhůtu v délce jednoho roku. Do budoucna bude nepochybně žádoucí, aby se vyšší soudní instance k této otázce co nejdříve vyjádřily.

Jak jsem se již výše v jiné souvislosti zmínila, nový občanský zákoník vyjadřuje i to, co se rozumí pojmem odděleného žití manželů. Tato úprava odpovídá i úpravě moderních právních řádů, které neznají nezrušitelnost manželství za života manželů.

Je jisté, že po rozvodu manželství se manžel může obávat o svou ekonomickou situaci, která bude odlišná od situace za trvání manželství. Na tuto situaci, tak pamatuje ustanovení § 93 odst. 2 ZR, který byl vložen do ZR současně s přijetím ustanovení § 24b ZR. Ustanovení se týká výživného manžela, který za splnění zákonných podmínek má nárok na výživné ve stejném rozsahu jako je vyživovací povinnost mezi manžely dle ustanovení § 91 odst. 2 ZR. V ustanovení zákona, konkrétně ustanovení § 91 odst. 2 ZR je stanoveno, že hmotná i kulturní úroveň musí být stejná.

Zákon poskytuje v ustanovení § 93 ZR zvýhodnění rozvedenému manželovi, který se porušením manželských povinností na rozvratu převážně nepodílel a kterému byla rozvodem způsobena závažná újma. Uplatnění nároku na výživné bude v případě této varianty rozvodu dle ustanovení § 24b ZR pravidlem. Toto zvýhodnění je omezeno lhůtou tří let a zákonodárce vycházel při stanovení doby tří let z toho, že doba tří let stanovená v zákoně je dostatečná k tomu, aby manžel mohl svou životní situaci uvést do normálního stavu a k nalezení způsobu, jak se zabezpečit. Pokud by po uplynutí výše uvedené doby stále trvala tato

³³⁴Srov. ustanovení § 755 odst. 2 písm. b).

neschopnost, mohl by požádat o výživné dle ustanovení § 92 ZR, ale již by nemohl žádat o výživné v rozšířeném rozsahu.

Otázkou však zůstává, zda bylo úmyslem zákonodárce vázat toto ustanovení pouze na rozvod dle ustanovení § 24b ZR. Většina názorů se správně přiklání k závěru, že tuto klauzuli lze aplikovat i na rozvod dle ustanovení § 24 odst. 1 ZR. Pokud by oprávněný manžel již v době řízení o rozvod zvažoval postup dle tohoto paragrafu, bylo by vhodné, aby prokázal porušení manželských povinností již v řízení o rozvod. Příčiny rozvratu manželství, které byly zjištěny v řízení o rozvod, mohou být podkladem pro dokazování při sporu o výživné dle ustanovení § 93 ZR. Pak je následně navíc třeba dokázat vznik závažné újmy. Není podstatné, zda oprávněný manžel s rozvodem souhlasil nebo mu naopak bránil. Oprávněný manžel by mohl právo na výživné dle tohoto paragrafu uplatnit i v případě, že by podal návrh na rozvod, pokud by bylo porušení manželských povinností druhým manželem natolik závažné, že by toto jednání druhého manžela zabránilo manželovi v manželství pokračovat. Taková situace by nastala například v případě spáchání závažného trestného proti navrhovateli rozvodu.³³⁵

V této situaci bych ráda konstatovala, že pro ženy bývá tato situace mnohdy mnohem obtížnější. Ze zkušeností ze svého okolí mohu jen potvrdit, že žena, která se během manželství stará o děti, ztrácí svojí odbornost, a proto je opětovný start do nového života často těžší než pro muže, kteří o svojí odbornost během manželství nepřijdou.

³³⁵HRUŠÁKOVÁ, M.: *Rodinné právo v aplikační praxi, rozvod-děti-výživné* Praha, Edice právních rozhledů, 2000, str. 21.

ZÁVĚR

Cílem mé rigorózní práce bylo prozkoumat problematiku zániku manželství, přičemž stěžejní část své práce jsem zaměřila zejména na rozvod manželství s nezletilými dětmi.

Ve své studii jsem usilovala o zhodnocení a porovnání minulé, současné a budoucí právní úpravy. Snažila jsem se hledět na danou právní problematiku z pohledu nezletilých dětí, neboť je žádoucí, aby rozvodem manželství byla co nejvíce minimalizována újma na jejich zájmech.

Přesto, že se mnohým může zdát právní úprava rozvodu velmi triviální, myslím si, že při bližším prostudování této práce a problematiky dospějeme k opačnému názoru. Při psaní studie jsem velmi často narážela na nedostatky a nejasnosti právní úpravy.

S politováním musím konstatovat, že dnes více než jindy dochází k rozvodům manželství. ČR je s třiceti tisíci rozvedenými manželstvími ročně na špici rozvodovosti v Evropě, za zeměmi jako je Rusko, Bělorusko a Ukrajina. Bohužel je dnes rozvod zcela běžnou záležitostí, která se v naší společnosti objevuje každý den. Je nesporné, že vysoká rozvodovost v ČR je vážným problémem, který vyžaduje zásadní a komplexní řešení. Nutno shrnout, že instituce manželství je stále méně oblíbená a navíc každé druhé manželství přináší rozvod. Třeba si uvědomit, že úplnost a nepochybně i funkčnost manželství a tedy i rodiny, ovlivňuje zdravý vývoj dětí.

Myslím si, že každý člověk by měl před vstupem do manželství své rozhodnutí velmi pečlivě zvážit. Toto se týká zejména mladých lidí, kteří vstupují do manželství po velmi krátké známosti, kdy nedokázali za tuto krátkou dobu poznat své charakterové vlastnosti.

V současné době je dle mého názoru právní úprava rozvodu na relativně dobré úrovni, přesto jsem se snažila na mnoha místech své práce vystihnout problémové úseky a navrhnout vhodné řešení. Nic a nikdo není dokonalý, proto lze i české právní úpravě vytknout nedostatky. Za největší úskalí naší právní úpravy pokládám nevyjasnění některých pojmů. Při nedostatku právní úpravy jsem se snažila poukázat na judikaturu, která mezery v zákoně vyplňuje nebo na teorii a právní názory odborníků.

Nepřesné a nedostatečné formulace se nejvíce projevily po přijetí právní úpravy zákonem č. 91/1998 Sb., která zavedla rozvod dle ustanovení § 24a ZR a rozvod dle ustanovení § 24b ZR. Zákonodárce tím, že zvolil terminologické označení „vypořádání vzájemným

majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení, vyživovací povinnost“, které nekorespondují s označením právních institutů, které by na uvedené případy z logického hlediska dopadaly, otevřel prostor pro řadu otázek a nejasností. Tyto nedostatky odstranila až judikatura Nejvyššího soudu ČR. K těmto nejednoznačnostem ve vymezení nových pojmů by nemělo docházet. Pokud zákonodárce používá nové pojmy právnímu řádu neznámé, měl by nepochybně buď určit jejich vlastní obsah anebo přinejmenším alespoň poskytnout návod na konkretizaci těchto dosud neznámých pojmů. Tato novelizovaná ustanovení byla zdrojem celé řady praktických obtíží a teoretických problémů, které praxe nepochybně rychle odhalila.

Zákonodárce by tak měl při novelizacích a rekodifikacích zásadních právních norem dopřát více pozornosti názorům vycházejícím z praxe, neboť to jsou právě soudy, které se musí následně s praktickými obtížemi, které vyplývají z nedůsledné právní úpravy, potýkat. Ne jinak tomu bylo po přijetí novely č. 91/1998 Sb.

Toto měl mít zákonodárce na mysli, zejména v souvislosti s novým občanským kodexem, a předejít tak vzniku případných problémů a často neřešitelných situací v soudní praxi. V dané chvíli je předčasné hodnotit, zda nový občanský zákoník, dosáhl svého cíle a odstranil legislativní, technické a logické vady platné právní úpravy. Případné nedokonalosti objeví až samotná praxe.

V této souvislosti hodnotím jako velmi přínosné, že došlo zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník k vyjasnění a upřesnění některých pojmů, které v dosavadní právní úpravě chyběly a ponechávaly tak výklad těchto neurčitých pojmů na výkladu soudů. Příkladem může být například ujasnění pojmu odděleného žití manželů. Další pozitivní změnou je stanovení, že podmínka roční existence manželství a podmínka, že manželé spolu nejméně 6 měsíců nežijí, má být splněna ke dni zahájení řízení o rozvod dle ustanovení § 24a ZR.

Podstatnou měrou jsem se ve své práci zabývala zejména novelou č. 91/1998 Sb. S ohledem na výše uvedené spatřuji nedokonalosti této novely ZR zejména v neurčitých právních pojmech. Problematická je dále i absence právní úpravy lhůt, neboť na mnoha místech své práce poukazují na skutečnost, že v právní úpravě chybí ustanovení, které by řešilo lhůtu ve které je nutno podat návrh nebo ke kterému okamžiku vázat právní účinky. Kriticky hodnotím zejména v právní úpravě chybějící ustanovení, které by stanovilo účinnost smluv potřebných k rozvodu dle ustanovení § 24a ZR. I v tomto případě si musela právní věda pomoci sama.

Negativně hodnotím neprovázanost řízení o rozvod a řízení ve věcech péče o nezletilé. V samotném zákoně chybí ustanovení, které by blíže vymezovalo vzájemný vztah mezi řízením ve věcech péče o nezletilé a řízením o rozvod, zejména pak právní úprava, která by upravila výměnu informací mezi soudem rozhodujícím o rozvodu a soudem péče o nezletilé. Problémem může být rozvod manželství s příliš starým rozsudkem soudu péče o nezletilé.

Přesto, že daná novela nebyla ve všech směrech zcela dokonalá, myslím si, že zjevně zlepšila právní úpravu, která zde byla před uvedenou novelou a představuje významný počín na cestě k moderní úpravě rozvodu v právním řádu ČR. I přes výše uvedené vytýkané nedostatky právní úpravy celkově hodnotím výše uvedenou novelu jako velmi pozitivní. Tato právní úprava nepochybně odpovídá moderním poměrům ve společnosti. K pozitivní změně došlo zejména v oblasti rozvodu manželství. Přínosné bylo zavedení právní úpravy rozvodu dle ustanovení § 24a ZR, který je nejen v zájmu rozvádějících se manželů, ale zejména samotných dětí. Dle mého názoru je to elegantní řešení, jak se dva lidé mohou ve slušnosti rozejít a přitom zůstat slušnými lidmi, kteří jsou schopni dalšího kontaktu. Uvedené je důležité zejména v případě nutnosti dohody ohledně nezletilých dětí. Tato varianta rozvodu tak zajišťuje slušný průběh rozvodu a šanci na zachování dobrých rodinných vztahů po rozvodu. Novela měla velmi pozitivní dopad zejména na postavení nezletilých dětí, neboť došlo ke zvýšení jejich ochrany. Kladně hodnotím i oddělení řízení o rozvod a řízení ve věcech péče o nezletilé.

V souvislosti s novým občanským kodexem jsem se zabývala i snahami o zavedení obligatorního civilního sňatku. V této otázce souhlasím s názorem, který pokládá odnětí svobody za mocenský zásah do lidských práv. Lidem by neměla být odebrána možnost volby sňatku.

Změny právní úpravy, o kterých pojednávám ve své práci, byly většinou přínosné a byly změnou k lepšímu.

Rozvod manželství je soukromou záležitostí manželů, a proto by stát měl minimalizovat své zásahy pouze na nezbytnou míru. Na druhou stranu je nesporně žádoucí, aby právní úprava byla co nejvíce minimalizována újmou na zájmech nezletilých dětí při rozvodu manželství. Rozvod manželství ovlivní život a psychiku manželů, dětí a mnohdy i dalších osob. K této právní úpravě je nutné přistupovat s patřičnou vážností a pozorností.

Na závěr bych shrnula, že příliš volná právní úprava bez větších překážek není vhodná, neboť rozvod se pak stává běžnou záležitostí. Naopak právní úprava, která by byla příliš přísná, nepovede k prevenci rozvodovosti, ale naopak může mít negativní vliv v podobě nárůstu faktických manželství. Není totiž žádoucí právní úpravou ztížit možnost dosáhnout rozvodu natolik, aby se tím stimulovalo zakládání volných partnerských svazků. Je proto třeba volit přiměřenou právní úpravu, kterou je však značně obtížné nalézt.

Neexistuje manželství bez problémů a téměř v každém manželství tak existují větší nebo menší neshody. Je tak otázkou každého páru, jak je schopen své manželské konflikty řešit. Svoji práci bych uzavřela konstatováním, že asi třetina osob by se 10 let po rozvodu s nynějšími zkušenostmi nerozváděla. Dosaženého rozvodu tak litují.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK:

ČR - Česká republika

EU - Evropská unie

Ústava - ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

LZPS - ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

ZR - zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině

OZ - zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

OSŘ - zákon 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Zákon č. 91/1998 Sb. - zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů

Nový občanský zákoník - zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

ABGB - Císařský patent č. 946/1811 Sb.z.s., obecný zákoník občanský

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:

Monografie:

1. DVOŘÁK, J. ; MALÝ, K. a kol. : *200 let Všeobecného občanského zákoníku*, Praha, Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011
2. ELIÁŠ, K. ; ZUKLÍNOVÁ, M. : *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*, Praha, Linde nakladatelství s.r.o., 2001
3. FRANCOVÁ, M. ; DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, J. : *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*, Praha, ASPI, 2007
4. HOLUB, M. ; NOVÁ, H. ; PTÁČEK, L. ; SLADKÁ HYKLOVÁ, J. : *Zákon o rodině, s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*, 9. vydání, Praha, Leges, s.r.o., 2011
5. HRUŠÁKOVÁ, M.: *Rodinné právo v aplikační praxi*, Praha, Edice právních rozhledů, 2000
6. HRUŠÁKOVÁ, M.: *Rozvod a paragrafy*, Praha, Computer Press, 2000
7. HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. : *Rodinné právo*, Brno, Edice učebnic právn. fakulty Mas. un. v Brně, nakladatelství Doplněk, 2006
8. HRUŠÁKOVÁ, M., a kol. : *Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství, Komentář*, 4. vydání, Praha, C.H.BECK, 2009
9. CHODĚRA, O.: *Partnerství, manželství a paragrafy*, Praha, GRADA Publishing, spol. s.r.o., 2002
10. MAYEROVÁ, Z. ; ŠŤOVÍČEK, J.: *Zákon o rodině s komentářem*, Praha, CODEX BOHEMIA, 1998
11. MÁŠILKO, V. : *Mezinárodní právo rodinné*, Praha, Panorama, 1979
12. PLECITÝ, V. : *Zákon o rodině*, Praha, EUROUNION PRAHA s.r.o., 2007
13. PLECITÝ, V. ; SKŘEJPEK, M., ; SALAČ, J. ; ŠÍMA, A. : *Základy rodinného práva*, Plzeň, , vydav. a nakl. Aleš Čeněk, s.r.o., 2009
14. RADVANOVÁ, S. ; ZUKLÍNOVÁ, M. : *Kurs občanského práva, Instituty rodinného práva*, Praha, C.H.Beck, 1999
15. ŠVESTKA, J. ; DVOŘÁK, J. a kol. : *Občanské právo hmotné 3*, páté vydání, Praha, ASPI, 2009

Časopisecké články:

1. BĚLOVSKÝ, P.: *Příbuzenství jako překážka manželství*, Právní rozhledy 2/2003
2. K. BOELE – WOELKI : *Cesta k evropskému rodinnému právu*, Právní praxe 2-3/1999
3. ČIŽINSKÝ, P.: *Fingovaná manželství a možnosti jejich potírání*, Právo a rodina 2/2009
4. HADERKA, J. F.: *Rozvod a rozvodové řízení od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb.*, Právní praxe 6/1998
5. HADERKA, J. F.: *K čemu vede nedokonalá právní úprava u § 24a zákona o rodině*, Právní praxe 6/1999
6. HOLUB, M.: *Zánik manželství prohlášením manžela za mrtvého v českém právu – úvahy nad interpretací § 22 odst. 1 ZOR*, Právní rozhledy 11/2008
7. JONÁKOVÁ, I. : *Nesporný rozvod – procesní aspekty řízení*, Právo a rodina 8/2008
8. KLEGA, L.: *Manželem i registrovaným partnerem zároveň?*, Bulletin advokacie 10/2007
9. KORNEL, M., *Kritéria pro rozhodování o výchově nezletilého dítěte*, Právní fórum 7/2009
10. KOTULKOVÁ, J.: *Rozvod manželství s nezletilými dětmi*, Právní rádce 7/2008
11. KOVÁŘOVÁ, D.: *Jak psát žalobu o rozvod*, Právo a rodina 1/2006
12. KOVÁŘOVÁ, D.: *Rodina a trestné činy*, Právo a rodina 11/2007
13. KRÁLÍK, M.: *Zamyšlení nad některými novelizovanými ustanoveními zákona o rodině z pohledu soudní praxe*, Právní rozhledy 7/1998
14. KRÁLÍČKOVÁ, Z.: *Vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely podle velké novely zákona o rodině účinné k 1. 8. 1998*, Právní rozhledy 8/1998
15. KRÁLÍČKOVÁ, Z.: *České rodinné právo po vstupu České republiky do Evropské unie*, Právní rozhledy 21/2005
16. KRÁLÍČKOVÁ, Z.: *Sbližování a vzdalování slovenského a českého rodinného práva*, Právník 2/2005
17. KRÁLÍČKOVÁ, Z.: *Glosa k návrhu obligatorního civilního sňatku, Poznámka k obligatornosti civilního sňatku v návrhu nového občanského kodexu*, Právní rozhledy 4/2006
18. KRÁLÍČKOVÁ, Z.: *Právní aspekty spekulativních sňatků s cizinci*, Právní rozhledy 8/2000

19. LUŽNÁ, R.: *Právní vztahy mezi mužem a ženou, kteří nejsou manžely*, Právo a rodina 2/2007
20. NYKODÝM, J.: *Novela zákona o rodině zákonem č. 91/1998 Sb.*, Bulletin advokacie 8/1998
21. PATERA, L.: *Rodinné mediaci je český stát dosud hodně dlužen*, Právo a rodina 8/2002
22. PULKRÁBEK, Z. : *Přikazuje § 24 odst. 1 ZOR soudu, aby zjistil příčiny rozvratu manželství?*, Právní rozhledy 2/2011
23. RADVANOVÁ, S.: *Rozvod manželství v Československém právu*, AUC, Iuridica, č. IV/1996
24. SPÁČIL, J. ; VOJTEK, P. : *Novela zákona o rodině a řízení o rozvod manželství*, Soudní rozhledy 8/1998
25. SVOBODA, K.: *Rozvod s příliš starým opatrovnickým rozsudkem*, Právo a rodina 3/2009
26. TELEC, I.: *Kritika přípravy odnětí svobody volby občanského nebo církevního sňatku*, Právní rozhledy 3/2006
27. VOLKOVÁ, J.: *Základní úprava rozvodu manželství v České republice, Německu a Rakousku*, Právní fórum 7/2009
28. ZUKLÍNOVÁ, M.: *Otazníky nad jinými (totiž - než manželskými) soužitími z pohledu rodinného práva*, Právní rozhledy 6/1999

Internetové zdroje:

1. www.epravo.cz
2. www.ipravnik.cz
3. www.isflhome.org
4. www.justice.cz
5. www.novinky.cz
6. www.pravnik.cz
7. www.zpravy.idnes.cz
8. www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost
9. www.novinky.cz/domaci/154152-jehlicka-chce-uzakonit

10. <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>[www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/snatky-a-ucel-manzelstvi-v-navrhu-obcanskeho zakoniku-42199](http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/snatky-a-ucel-manzelstvi-v-navrhu-obcanskeho-zakoniku-42199)
11. http://zpravy.idnes.cz/krestanska-politicka-sokovala-navrhem-manzelstvi-na-zkousku-pu7/zahranicni.aspx?c=A070919_185354_zahranicni_mad
12. [http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/snatky-a-ucel-manzelstvi-v-navrhu-obcanskeho zakoniku-42199/](http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/snatky-a-ucel-manzelstvi-v-navrhu-obcanskeho-zakoniku-42199/)

Jiné zdroje:

ASPI

BECK ON LINE

Právní předpisy:

- Zákony:

1. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR, ve znění pozdějších předpisů
2. Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů
3. Zákon č. 320/1919 Sb., kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství
4. Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění pozdějších předpisů
5. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
6. Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
7. Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
8. Zákon č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí ČR, ve znění pozdějších předpisů
9. Zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů
10. Zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů
11. Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
12. Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností, ve znění pozdějších předpisů
13. Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, ve znění pozdějších předpisů

14. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

15. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

16. Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb.

17. Zákon č. 36/2005 Z.z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov

- **Vyhlášky:**

1. Vyhláška č. 207/2001 Sb., kterou se provádí zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu, příjmení a o změně některých souvisejících předpisů

2. Vyhláška č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy

Mezinárodněprávní dokumenty:

1. Úmluva o právech dítěte, vyhl. pod č. 104/1991 Sb.

2. Úmluva o přivolení k manželství, nejnižším věku pro uzavření manželství a registraci manželství, vyhl. pod č. 124/1968 Sb.

Judikatura:

1. Rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích, sp.zn. 6 OK 185/52

2. Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem, sp.zn. 19 C 261/2000

3. Rozsudek Krajského soudu v Brně, sp.zn. 35 Ca 7/2001

4. Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové, sp.zn. 25 Co 30/2001

5. Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem, sp.zn. 30 Ca 149/2001

6. Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové, sp.zn. 26 Co 11/2004

7. Rozhodnutí Městského soudu v Praze, sp.zn. 36 Co 104/2008

8. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR, sp.zn. Cz 13/69

9. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 30 Cdo 257/2001

10. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 30 Cdo 2193/2005

11. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 22 Cdo 2201/2005

12. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 22 Cdo 1009/2006

13. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 22 Cdo 1295/2007

14. Stanovisko občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu České socialistické republiky,
Cpj 120/81

15. Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR, Cpjn
19/2007

16. Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR, Cpjn
204/2008

17. IV. ÚS 455/01

18. II. ÚS 465/02

19. I. ÚS 572/2004

20. III. ÚS 511 /05

21. I. ÚS 534/05

SEZNAM PŘÍLOH:

Příloha č. 1 - Rozvodovost v ČR

Příloha č. 2 - Úhrnná rozvodovost a průměrná délka trvání manželství při rozvodu

Příloha č. 3 - Průměrný roční počet sňatků v letech 1951 až 2000 po desetiletých obdobích a počet sňatků v letech 2001 až 2008

Příloha č. 4 – Roční počet rozvodů

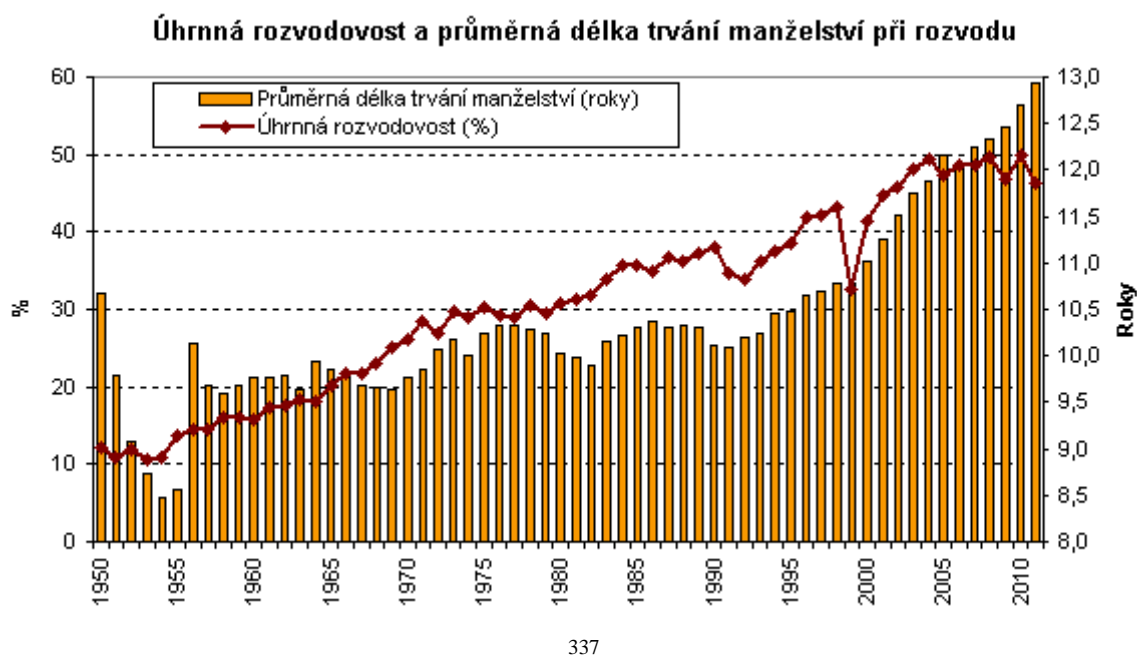
Příloha č. 1 - Rozvodovost v ČR

336

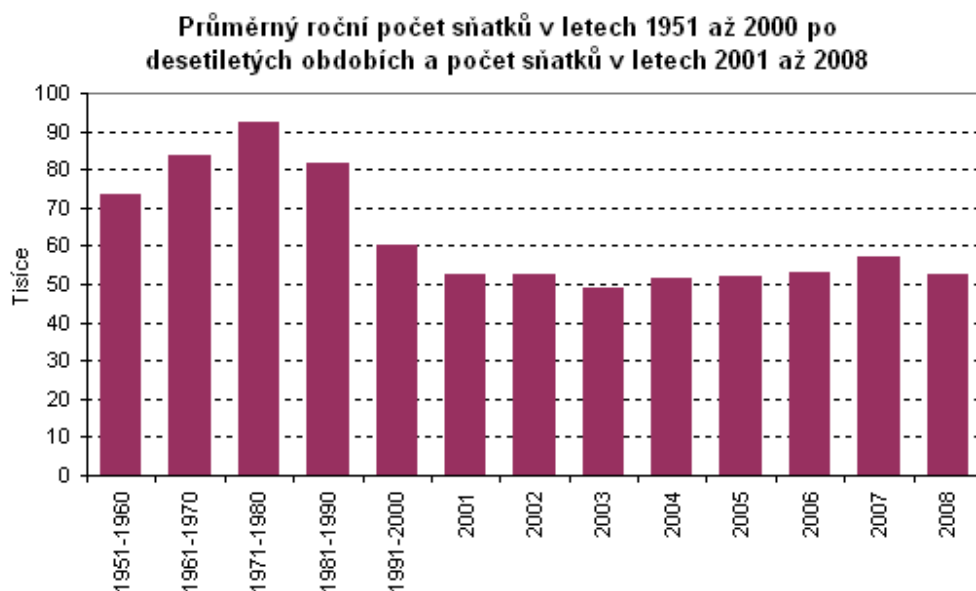
³³⁶Zdroj: Český statistický úřad, volně dostupné na <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>

Příloha č. 2 - Úhrnná rozvodovost a průměrná délka trvání manželství při rozvodu

337

Příloha č. 3 - Průměrný roční počet sňatků v letech 1951 až 2000 po desetiletých obdobích a počet sňatků v letech 2001 až 2008

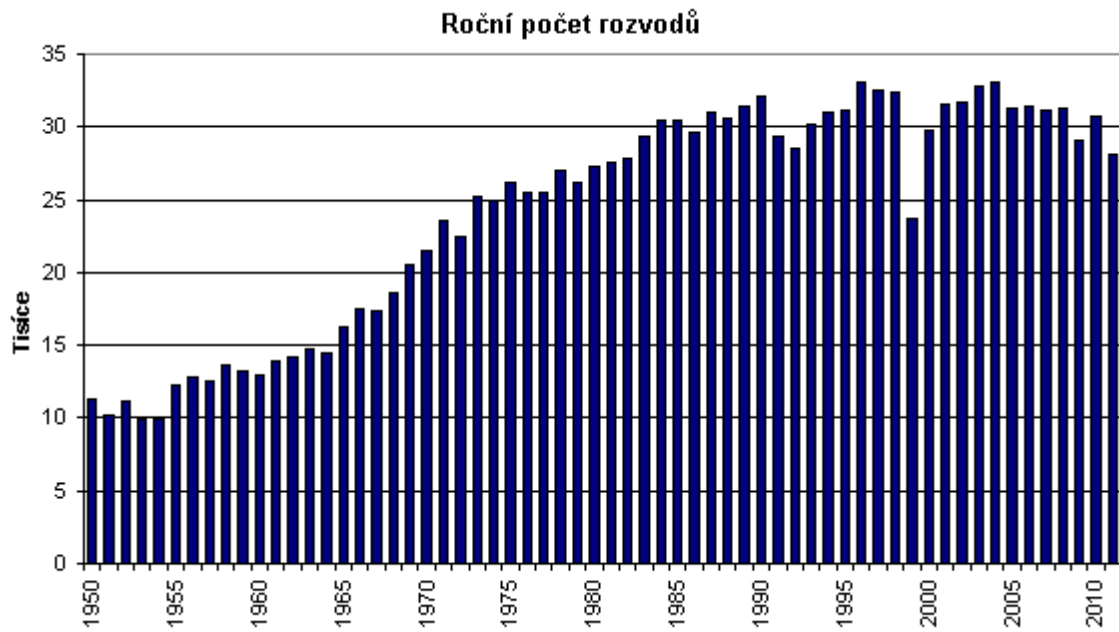

338

³³⁷Zdroj: Český statistický úřad, volně dostupné na <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>

³³⁸Zdroj: Český statistický úřad, volně dostupné na <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>

Příloha č. 4- Roční počet rozvodů

RESUMÉ

The topic of my thesis is „marriage and its dissolution“. I think that this topic is quite actual and highly debated in the area of civil law today. Higher age of spouses and crisis of family characterize our age. Many marriages end up divorced.

My work is divided into seven chapters.

In the first one I explain the main terms of my thesis – marriage and family. It is important to understand it for the next part of my work. Legal definition of the family does not exist in the Czech law today.

In the second chapter I describe dissolution of marriage by death and declaration of death.

The third chapter is only brief. I deal with questions which are same for all three types of divorces. I also write about historical development and mention procedural aspects.

In the fourth chapter I write about first type of divorce according to § 24 paragraph 1 Act of family.

In the fifth chapter, which is the most important part of my work, I emphasize minor children and consequences of divorce for them. I think it's very important to protect interest of a child.

The sixth chapter is the longest part of my work. It is about next type of divorce according to § 24a Act of family. The largest part I deal with contract according to § 24a paragraph 1 Act of family

The seventh chapter is about last type of divorce according to § 24b Act of family.

The aim of my thesis is to describe and analyse marriage and divorce. I compare past, current and future legislation. I try to show positive and negative aspects of Czech legislation and to propose a solution for the future. I also write about foreign legislation and compare it with Czech legislation. I also mention about the new civil code draft, which will be passed in the future.

From my point of view legal system is satisfactory but it is very important to improve some parts of legislation in the future.

I hope that situation of divorced people will get better in the future because this area is very emotional, specifically for minor children. I think that the stability of marriage does not

depend only on the spouses alone but is also determined by the culture and religion of society and mentality of people.

KLÍČOVÁ SLOVA: manželství, rozvod

KEY WORDS: marriage, divorce